

Рівненський державний гуманітарний університет

художньо-педагогічний факультет

кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва імені Степана Шевчука

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня «магістра»

другого рівня вищої освіти

на тему:

Відображення соціокультурних трансформацій українського суспільства в контексті рефлексій та реакцій митців на події російсько-української війни (на прикладі творчої роботи «Червона лінія», декоративне панно)

Виконала: здобувачка вищої освіти ступеню
«магістр» спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Луцик Дар'я Валентинівна

Керівник: ст. викладач Токар І.В.

Рецензент: канд. мистецтвознавства, наукова
співробітниця Інституту народознавства НАН
України (Львів)

Олійник О. В.

Рівне - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	9
1. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЗМІН В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕФЛЕКСІЙ ТА РЕАКЦІЙ МИТЦІВ НА ПОДІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	14
1.1 Аспекти видозмін українського культурно-інформаційного простору після початку повномасштабного вторгнення.....	14
1.2 Реакції українських митців та музейних діячів на події російсько-української війни як спосіб рефлексії на сучасність. Розвиток арт-проектів у парадигмі трансформаційних процесів культури.....	20
1.3 Використання арт-терапії як засобу відновлення ментального здоров'я.	34
1.4 Емпіричне дослідження – опитування «Рефлексія діячів українського образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в умовах повномасштабного вторгнення»	40
2. ТВОРЧІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	45
2.1 Пошук оптимального композиційного рішення: від творчого задуму до створення художнього образу.....	45
2.2 Використання основних композиційних закономірностей та законів в роботі над текстильним декоративним панно «Червона лінія». Кольорова гама, ритм і контраст.	54
2.3 Технічні етапи виконання практичної частини кваліфікаційної роботи (проекту та творчої роботи в матеріалі).....	59
2.4 Проведення економічних розрахунків та обґрунтування витрат.	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	70
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вибір теми кваліфікаційної роботи базувався на актуальному питанні сьогоденні, а саме: неминучих соціокультурних метаморфозах українського суспільства як реакції на помежову ситуацію широкомасштабного вторгнення. Станом на 2023 рік в Україні триває кривава війна, розв'язана ворожим сусідом — російською федерацією. Просто тут і зараз наше суспільство переживає внутрішні трансформації. Якщо ми поглянемо на історію України в ретроспективі, то помітимо, що кожна з історичних подій залишила свій слід в українській культурі (а обставини війни тим паче). Митці теж не залишаються осторонь і сублімують унікальний досвід із життя у мистецькі роботи, які, відповідно, віддзеркалюють той чи інший період та стають відображенням не лише творчого задуму, але й внутрішньої реакції автора на зовнішні події. Реалії війни й поготів здатні трансформувати як основу творчості художника, так і остаточний результат його діяльності. Мистецьке життя набуває потужної життєздатності, демонструючи співпричетність до спротиву ворогам, об'єднуючи творчу спільноту разом.

Проаналізовані під час дослідження рефлексії та реакції митців на російсько-українську війну є безцінним проявом часу, оскільки документують думки очевидців подій, фіксуючи їх для наступних поколінь. Мистецтво, яке створювалося під час війни, говоритиме за нас довше, ніж ми живемо. У даному моменті парадигма культурно-мистецького українського простору постає перед нами як «жива тканина», яка змінюється щосекунди і продовжує формуватися. Тому на цьому відрізку часу ми ще не здатні точно передбачити, чим ці зміни завершаться, а можемо бути лиш фіксаторами явища, споглядачами збоку. Ретельний фаховий аналіз змін в культурній царині, зокрема і в творчості українських митців в умовах повномасштабного вторгнення ще попереду. Проте будь-які майбутні студії мусять базуватися на сьогочасних матеріалах та фактах, в яких документуються нинішні реалії.

Дослідження художньої репрезентації війни в сучасному українському мистецтві уможливить не лише відслідкувати генезу сприйняття людиною війни як такої, але й дасть змогу закарбувати сучасні поступи до культурних змін в українському суспільстві. Саме в цьому і полягає **актуальність теми даної магістерської роботи.**

Мета магістерської роботи полягає у виявленні специфіки українського мистецького простору в умовах російської збройної агресії; дослідженні на основі аналізу літературних та інтернет-джерел проблеми відображення рефлексій митців у вітчизняному образотворчому, декоративно-прикладному мистецтві і дизайні; аналітичному осмисленні процесів створення художніх образів у творах українських митців в умовах повномасштабного вторгнення (на прикладі декоративного текстильного панно «Червона лінія»).

Досягнення окресленої мети вимагає виконання низки завдань:

- розглянути та проаналізувати трансформацію образів війни в українському мистецтві впродовж останніх років;
- окреслити вплив культурного контексту на творчість митців;
- проаналізувати культурний досвід українських митців за допомогою використання засобів діагностики: опитувань, особистих інтерв'ю, аналізу вже наявних інтерв'ю;
- розглянути ментальний досвід українських митців та способи і здатність підтримувати психологічне здоров'я в умовах повномасштабного вторгнення;
- дослідити проблематику стану страху збройної і ядерної агресії і його відображення у вітчизняній і частково зарубіжних культурах;
- розробити ескізи композиції, підготувати макети та проект засобами художньо-графічної подачі;
- надати послідовність та системність проведення технічних етапів виконання декоративного текстильного панно;
- виконати практичну частину відповідно до проекту кваліфікаційної роботи.

Об'єктом дослідження є воєнний дискурс в українському мистецтві останніх років.

Предметом дослідження є репрезентації мистецьких рефлексій на події російсько-української війни в контексті відображення соціокультурних трансформацій українського суспільства.

Хронологічні межі дослідження охоплюють останні десятиліття — період з початку XXI ст. і до сьогодні, тобто період інтенсивного розвитку та становлення українського культурного простору всупереч культурній експансії росії та розв'язаної нею війні.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Під час виконання магістерської роботи задіяно низку наукових підходів та методів: метод логічного аналізу, за допомогою якого досліджено базу літературних джерел з проблем і перспектив розвитку українського мистецтва в реаліях війни та визначено загальну картину сучасного стану українського мистецтва, основні шляхи його розвитку в майбутньому; описовий метод, використання якого уможливило вивчення та опис стану вітчизняного культурно-мистецького простору під час війни з росією; порівняльно-історичний метод; актуалізація соціокультурних передумов у процесах становлення нового етапу в українському мистецтві. У роботі були опрацьовані літературні та інтернет-джерела українського та зарубіжного походження.

Емпіричною базою дослідження є творчі роботи та арт-проекти, створені в останні роки; а також результати польових досліджень авторки магістерської роботи: серія інтерв'ю з діячами українського мистецтва: Інгою Янкович, Ярославою Ткачук, Ларисою Клімовою, Тетяною Власенко, Оленою Мороховською; опитування митців у форматі анонімної анкети на тему «Рефлексія діячів українського образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в умовах повномасштабного вторгнення», в якому взяло участь 60 респондентів.

Новизна кваліфікаційної роботи полягає у здійсненні комплексного аналізу сучасних соціокультурних змін українського суспільства через призму

мистецьких рефлексій; вивченні специфіки творчої діяльності митців під впливом зовнішніх обставин на основі польових досліджень, проведених авторкою: інтерв'ю з діячами українського мистецтва і музейної справи та анонімного опитування, присвяченому реакції митців на події російсько-української війни, в якому взяло участь 60 респондентів, котрі працюють в різних сферах культури і продовжують займатися творчою діяльністю в умовах війни. У роботі систематизовано та узагальнено матеріал щодо розвитку українського культурно-мистецького простору на прикладі сучасних творчих робіт та арт-проектів; розкривається роль війни як фактору змін та поступової деколонізації українського суспільства.

Практичне значення. Результати теоретичної частини магістерського наукового дослідження, а саме репрезентовані у ній фактологічні та ілюстративні матеріали можуть бути використані науковцями для написання фахових статей та методичних посібників, розроблення навчальної літератури. Практична частина — виконане в матеріалі декоративне текстильне панно «Червона лінія» слугуватиме прикладом втілення ідеї автора засобами художнього текстилю, що може використовуватися в концептуальному інтер'єрі житлових та громадських приміщень (зокрема адміністративних, освітніх, музейних), а також як виставковий експонат на тематичних виставках.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати проведеного дослідження були представлені на 3 науково-практичних конференціях: Звітній науковій конференції, співробітників та здобувачів вищої освіти за 2023 рік (Рівне, РДГУ, 18 травня 2023 р.), «Освіта України в умовах реформування: сучасні виклики та перспективи» (Рівне, РДГУ, 15 листопада 2023 р.) та XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Українська і світова культура в умовах глобалізаційних викликів та війни» (Рівне, РДГУ, 16-17 листопада 2023 р.).

За матеріалами наукового дослідження підготовлено до друку та опубліковано **3 наукові публікації:**

1. Луцик Д. Висвітлення теми ядерної енергетики в образотворчому мистецтві України крізь призму зарубіжного досвіду. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрямок: мистецтвознавство)*. 2023. № 44. С. 225–232.

2. Луцик Д. Мистецтво текстилю як засіб вираження художніх рефлексій на події та наслідки війни: український і зарубіжний досвід. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрямок: мистецтвознавство)*. 2023. №46 С. 270-274

3. Луцик Д. Специфіка українських мистецьких практик в реаліях російсько-української війни. *Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції «Освіта України в умовах реформування: сучасні виклики та перспективи»*, м. Рівне, 15 листопада 2023 р. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2023. С. 75-78.

Структура дослідження представлена у двох частинах — теоретичній та практичній. Теоретична складається з пояснювальної записки, яка містить вступ, дві частини, висновки, список використаної літератури та інтернет-джерел (90 позицій) та додатки. Практична частина магістерської роботи представлена проєктом кваліфікаційної роботи та виконаним в матеріалі декоративним текстильним панно «Червона лінія» (94*171 см, ткацтво, клеєння, вирізання, льон, бавовна, неткані матеріали).

1. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЗМІН В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕФЛЕКСІЙ ТА РЕАКЦІЙ МИТЦІВ НА ПОДІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

1.1 Аспекти видозмін українського культурно-інформаційного простору після початку повномасштабного вторгнення.

Кривава війна на теренах України, яку розв'язала росія, триває вже десятий рік, з яких півтора року — у фазі повномасштабного вторгнення. За даними Міжнародної організації з міграції, після початку повномасштабної війни з росією понад 7 мільйонів українців були вимушені покинути свої домівки та переселитись у більш безпечні регіони в межах України, а ще понад 6 мільйонів жителів виїхали за кордон [37, с.171]. Ворог прагне знищити український народ, а водночас і всі наші надбання: історію, пам'ятки культури, нематеріальну культурну спадщину.

Із перших днів війни ЗМІ активно повідомляли про ситуацію в областях, які опинилися на лінії наступу російських військ, а саме в Чернігівській, Київській, Харківській, Сумській, Запорізькій, Херсонській, Луганській і Донецькій областях. Йшлося, зокрема, про те, що руйнувань зазнали заклади освіти, бібліотеки та їхні фонди, музеї з безцінними колекціями, театри, релігійні споруди, історичні будівлі [44, с.348]. І, не дивлячись на те, що реалії війни впливають на всі сфери життя українського народу, українське мистецтво та культура продовжує розвиватися та популяризуватися.

Роками чимала кількість українців споживала величезну кількість російського контенту, адже протягом усієї своєї історії росія наполегливо використовувала культуру як засіб досягнення ідеологічних та пропагандистських цілей [32, с.69]. Російськомовними були журнали для дітей, газети, книжки, телебачення, пісні, навіть дубляж в кінотеатрі до 2006 року [66]. Після того, як росія анексувала Крим та розпочала війну на Донбасі,

бажаючих споживати ворожий контент стало набагато менше. Проте лише після початку повномасштабного вторгнення в суспільстві вкоренилася думка, що споживати російський «культурний» продукт — це соромно. Все більше людей почали переходити на українську мову в спілкуванні, як в публічному просторі (а саме: в навчальних закладах, на телебаченні, в сфері бізнесу тощо), так і в побуті; переосмисляти своє ставлення до російської культури тощо.

Дедалі більше людей почали розуміти важливість української ідентичності, яка допомагає зміцнити національну. Відбувається переосмислення культурних цінностей, формування розуміння принципів єдності та свободи, української культури, творчого простору, ціннісних орієнтирів цивілізації. Для тих, хто не усвідомлював себе українцем, наші національні символи, наша історія боротьби за свободу починають набувати все більшого значення [64]. Процеси дерусифікації приведуть нас до поступової деколонізації, адже ми нарешті позбуваємося від російських символів та культурних наративів, які нам штучно насаджували не один десяток років і які підривали українську ідентичність й історичну пам'ять.

Особистісна деколонізація — це рефлексія про власну історію, приналежність до певної культури, про те, що у нашому житті є власним, а що насажене штучно або знищене країною-імперією. Ми всі маємо різну культурну історію: у когось сім'я повністю російськомовна, у когось ні; хтось зростав у середовищі, яке повністю окутане українською культурою, тому, розглядаючи способи деколонізації в межах особистості, нам варто розглядати персональний бекграунд кожного з нас [71]. Після умовного "звільнення" від атрибутів колонізатора не менш важливо знайти шлях до власних забутих надбань. Адже лише так може відродитися культура, яка була під колоніальним впливом.

Варто враховувати, що до 2022 р. інтенсивність впливу війни на громадян відрізнялась, в залежності від регіону України. Найбільше у 2014–2021 рр. від війни страждали жителі Донбасу, де були локалізовані бойові дії, а також Криму [43, с. 293]. Відповідно, це залишило не настільки сильний відбиток в

колективній свідомості українських громадян, порівнюючи з ситуацією після початку повномасштабного вторгнення. Поняття "гібридної війни", яким було прийнято класифікувати війну на сході України з 2014 по 2022 р., міцно в'їлося в наш лексикон і стало цілком буденним словосполученням в ужитку українського суспільства. Зазначимо, що гібридна війна — такий тип збройного конфлікту, за якого сторона-агресор не використовує класичне військове вторгнення, а натомість намагається перемогти противника другорядними засобами з допомогою диверсій, кібератак, спонсорування сепаратистських рухів тощо.

Одна з особливостей «гібридної війни»: активне використання нерегулярних збройних формувань, місцевих кримінальних груп, а також регулярних збройних сил росії, перебування яких офіційно заперечувалося державою-агресором. Таким чином, росія не несла правової відповідальності за агресію проти України та окупацію наших територій, адже що стосується Донбасу, то вони дотримувалися публічної позиції "нас там нет", а політичним інструментом протиправної анексії Криму став незаконно проведений референдум 16 березня 2014 року [74]. Упродовж дев'яти років окупації росія насаджувала свій культурний вплив на ту частку молодшого покоління українців, що вимушено залишилася на тимчасово окупованих територіях з різних причин. На відміну від дорослих людей з уже сформованою культурною позицією, на малих дітей набагато легше впливати пропагандистськими наративами, які викривлюють сприйняття реальності.

Трансформація громадського життя мешканців окупованих територій, зокрема й Криму, міцно пов'язана з тотальною мілітаризацією освітньо-виховного процесу, спорту й культури. Така цілеспрямована політика направлена на виховання чисельної кількості моральних носіїв цінностей «руського міра»; формування культу війни й толерантності до насильства; пропагування агресивного ставлення до держав і народів, які виступають проти російських наративів; на розривання ментальних зв'язків з країною народження — Україною [12, с.338].

Вплив на дитячу свідомість здійснюється різними методами: через дитячі телеканали, підручники, художню літературу, наукові заходи (культурно-масові заходи, лекції, конференції), «патріотичні» програми шкільних уроків, воєнізовані дитячі табори, мультиплікацію, кінематограф, виставки військової техніки, проведення пропагандистських концертів за участі російських культурних діячів тощо [3, с.160]. З початком російсько-української війни стандартною практикою ворога стало створення «фільтраційних таборів» для біженців; дитячих і мілітарних таборів для депортованих, зокрема і для сиріт. В таких місцях за підготовленою програмою дітей навчають історії росії, російському гімну, подають викривлену інформацію про історію та війну в Україні, здійснюючи ідеологічну «обробку» свідомості. Метою є створення вірних режимові підлітків, яких пізніше можна буде використати [33, с.29].

Не можна заперечити, що війна має вплив на масову свідомість громадян. В. Резнік в своєму дослідженні підкреслює, що "одразу всі наслідки впливу можуть виразно не оприятитися, надто тоді, коли бойові дії між супротивними сторонами декілька років провадилися у форматі воєнного конфлікту низької інтенсивності, і громадяни встигли адаптуватися до цих усталених обставин" [43, с. 292].

Як би це сумно не звучало, але з 2014 року лише початок повномасштабного вторгнення змусив українську культуру «перезавантажитися», надав поштовху до соціокультурної сепарації і створення власного культурного контенту українською мовою і саме для українців: це стосується як і потужного розвитку інтернет-спільнот по типу авторських каналів на YouTube, сторінок в TikTok, так і більш класичних сфер культури: літератури, музики, театру, кінематографу, образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва, дизайну тощо [55].

Трансформація художнього мистецтва та культури свідчить про незавершеність модернізаційних процесів в Україні та продовження її становлення. Кожен етап становлення української нації та держави потребує ретельного дослідження, а надто коли йдеться про переломні моменти в історії

України, такі як російсько-українська війна та народний спротив вторгненню. У часи, коли окупанти знищують культуру та вивозять музейні колекції, історичні цінності, документування будь-яких проявів культурного спротиву є дуже важливим як з історичної, так і з мистецтвознавчої точки зору [7, с. 144].

Зміни сьогодення та трансформації, що відбуваються з українським культурним середовищем: музеями, бібліотеками, кіно, музикою, театром, образотворчим та декоративно-прикладним мистецтвом, дизайном та іншими секторами креативних індустрій, допомагають митцям думати про майбутнє та закладати його «творчий фундамент» навіть в умовах війни. Створення нішевих культурних та креативних проєктів відіграє важливу роль у становленні українського мистецтва на міжнародній арені, популяризації українського культурного коду.

Війну можна розглядати як помежову ситуацію, яка переосмислює людську екзистенцію; оприявлює внутрішні емоції та почуття; провокує нас психологічно адаптуватися через необхідність збереження життя. Таким чином, екстремальні обставини стають непрямым поштовхом до розвитку сфери культури, а також частково виступають невичерпним джерелом інтерпретацій через різні форми художнього вираження, що робить культуру своєрідною колискою надії.

З початку перших місяців повномасштабного вторгнення бібліотеки стали креативними арт-хабами, де всі культурні та творчі ініціативи об'єднуються заради можливості допомагати; регіональні будинки культури трансформувалися в культурно-мистецькі платформи, де проходять арт-марафони, благодійні ярмарки, і водночас центрами психологічної допомоги; музеї відкривають унікальні онлайн-виставки, а також реалізують освітні та реабілітаційні проєкти (серії творчих майстер-класів з художниками; мистецтвознавчі студії). Українські митці відновлюють свою діяльність там, де це дозволяють умови безпеки, адже культура і творчість повертає до життя, лікує та надихає.

Залучення культурної та креативної індустрій приносить свої результати у вигляді волонтерства, меценатства, творчих проєктів. Водночас діяльність митців з України та за кордоном надає можливість підтримати Збройні сили України, українську культуру та креативні індустрії загалом через генерацію донатів, розширення каналів комунікації та співпраці з міжнародними культурними інституціями [58, с.20].

Інформативними для нашого дослідження є результати соціологічного опитування УКФ (Українського культурного фонду) та МКІП (Міністерства культури та інформаційної політики України) щодо стану культури та креативних індустрій під час війни. Згідно з ними, 80% креативних фахівців, незважаючи на повномасштабний наступ російської федерації, залишилися в Україні та далі займаються професійною діяльністю у синергії з волонтерською діяльністю [72].

Ми спостерігаємо великий попит на українську культуру у світі. Це є безперечним плюсом, адже зацікавленість міжнародної спільноти Україною і визнання наших надбань як цілісних і самостійних виокремлює нас від російського соціокультурного простору та будь-яких асоціацій з ним. На жаль, навіть до початку повномасштабного вторгнення за кордоном не надто цікавилися українською культурно-мистецькою парадигмою, ба більше, нас постійно плутали з росією. Україна існувала водночас ніби як буферна зона безпеки ЄС та як додаток до російської імперії. Дана ідея відображає довгу відсутність українських ідей в європейському культурно-інтелектуальному просторі.

Після 24 лютого поновився дискурс щодо перегляду поглядів на позицію України в світовій культурній спільноті з точки зору того, що знання про нашу державу поширювалися через контекст неправдивих російських епістемологій. Розпочалося повернення в український простір вкрадених російською пропагандою надбань нашої культури. Наприклад, світові музеї нарешті визнають українським мистецтво, яке росія довгий час присвоювала собі: у міському музеї Амстердама перестали називати російським художника

Казимира Малевича, музей Metropolitan в Нью-Йорку визнав митців Іллю Репіна, Івана Айвазовського, Архипа Куїнджі — українцями. Також на початку лютого 2023 р. цей же музей замінив табличку з назвою картини Едгара Дега «Російські танцівниці» на «Танцівниці в українському вбранні», якою вона була від самого початку [35, с.70].

Мистецтво виступає потужним інструментом донесення до зарубіжжя нашої культури, наших художніх процесів. Тому нині представники галузей креативних індустрій формують потужний інструмент промоції своїми проєктами для залучення соціальної й економічної підтримки на українському та міжнародному рівнях [58, с.19]. Просто зараз відбувається переосмислення культурних цінностей, формування позитивного сприйняття України, розуміння єдності та свободи, української культури, історії, ціннісних орієнтирів цивілізації. Важливим залишається розвиток існуючих, а також створення нових культурних брендів, які поширюватимуть культурно-освітні процеси в українському суспільстві; а також активне використання інструментів культурної дипломатії в політичній діяльності України [59, с.82].

1.2 Реакції українських митців та музейних діячів на події російсько-української війни як спосіб рефлексії на сучасність. Розвиток арт-проєктів у парадигмі трансформаційних процесів культури.

«Коли гуркочуть гармати, то музи мовчать» — так вважав Марк Тулій Цицерон. Невелика частина українського суспільства розмірковує над цим в контексті питання важливості мистецтва під час війни, мовляв, «яке може бути мистецтво, коли за вікном триває війна?» Розповсюдження таких наративів вважаємо докорінно неправильними, адже російська федерація воює з нами не стільки за територію, скільки за повне викорінення культури України, за знищення української нації з лиця Землі, за руйнування всіх наших духовних і фізичних надбань. Однак мистецтво слугує не для розваги, воно допомагає відрефлексувати важкий досвід.

Людській пам'яті властиво витіснити негативні спогади про травматичний досвід заради продовження життя та нормального психічного функціонування, відтак вагомою метою для митця в тому числі постає завдання бути фіксатором подій, що відбуваються навкруги задля того, щоб зберегти людську пам'ять про цю трагедію назавжди [36, с.120].

В умовах продовження розповсюдження російського культурного впливу на іноземні країни навіть в обставинах визнання військової інтервенції в Україну (насадження наративів про «хороших росіян», про «вагомість російської культури як важливої частини світової» і т.д.) зростає необхідність українізації через застосування мистецтва як «м'якої сили» [18, с.10]. Так, піднімаючи важливість українського питання як всередині країни, так і за кордоном, мистецтво усвідомлюється на різних рівнях: науковому, політичному, суспільному тощо. За зовнішньою «безпорадністю» і «слабкістю» мистецтва приховується його колосальний вплив на людський світогляд, це хоч і м'яка, проте надзвичайно потужна ідеологічна сила, яку навіть не помітно і проти якої суспільство часто постає просто беззахисним. Це гарно усвідомлюють наші вороги, це те, чим вони постійно користуються.

Залишається недооціненим той факт, що своєчасне реагування на соціальні проблеми, їх відображення у різних формах художнього вираження стимулює спільноту до усвідомлення та опрацювання проблем і травм. Прикладом може стати Друга світова війна — Німеччина багато працювала над своєю провиною та травмою. Та й загалом для всього цивілізованого світу історія цієї війни мала би стати уроком історичної пам'яті, який треба засвоїти і не допустити повторення.

З іншого боку, так сталося, що СРСР увійшов в число переможців. Зі сторони триумфаторів Радянський Союз не усвідомив скоєних злочинів і не пережив їх ні в історичній науці, ні в мистецтві. Це, безумовно, стало однією з причин нашої сьогоденної біди й травми. Вважаючи себе «правонаступницею» Радянського Союзу у всіх його найгірших проявах, росія продовжує паразитувати на темі «перемоги» у Другій світовій війні, створюючи

пропагандистський контент, де постійно розмусолює свою вдавану перевагу над іншими країнами. Міф «великого тріумфу у великій вітчизняній війні» завжди слугував виправданням будь-яких дій російської влади. Щож, займатися розповсюдженням штампів, де ти постійно постаєш переможцем, легко. З військовою агресією російської федерації проти України все простіше: про блискучі перемоги не йдеться, незважаючи на окупацію великої частини української території [39].

Ми не можемо оминати увагою трансформаційні процеси, що відбуваються на площині сучасного українського образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, а також дизайну в умовах російської збройної агресії. У періоди соціально-культурних криз мистецтво є однією з найбільш вразливих галузей, водночас кризові ситуації стають потужним каталізатором творчих процесів. Реалії війни впливають на різні мистецтва, проте засоби художнього вираження не перестають мати потужний життєдайний потенціал і дозволяють відтворити емоційний стан не лише художника, а й суспільства загалом, життя якого пронизано болем та руйнуванням.

Війна стала травмувальним фактором для кожної людини, «точкою неповернення» і, власне, не кожен митець здатен ці ідеї й переживання переносити в художні твори. Чимало художників в бесідах між собою зазначають, що не можуть фізично і психологічно в цей момент працювати над болючими темами, тому використовують мистецтво і написання робіт на абстрактну тематику як спосіб відволіктися від подій сьогодення.

Директорка Запорізького художнього музею Інга Янкович зазначає: «Мистецька спільнота поділилася на декілька частин. Люди по-різному реагують на стресові ситуації, а художники тим більше. Є люди, які відсторонюються від цього, не можуть творчо рефлексувати і все на тому... реакція ж може бути різною, реакція — відсутність реакції, таке також може бути... А є люди, які показують себе більш активно, крім того, найпершими реагують більш оперативні види мистецтва... Я зверталася до нашого запорізького художника, до Євгена Прокоф'єва. Він мені каже: «Не

можу. Знаєш, от не можу творити про війну і все»...Художники є різної організації, є більш кон'юнктурні, вони більш швидше малюють...» (див. Додаток А, с.82).

Спостерігаючи за запорізькими художниками, мисткиня та дизайнерка Лариса Клімова виявила, що спільнота в деякому «плані розділилася»: «Хтось пішов у чисту творчість: пейзажи, натюрморти; можливо, це якимось по-своєму рятує. З'явився такий напрямок постеру, де використовуються більш плакатні ілюстрації, хтось почав більше займатися чорно-білою графікою. Такі художники, які живуть так, ніби нічого не сталося...їх одиниці, але вони, на жаль є...» (див. Додаток А, с.92).

Головна художниця Запорізького обласного театру юного глядача Тетяна Власенко також ділиться своїми думками щодо реакції митців на сучасний соціальний контекст: «Дуже рідко художники подають тему саме так, що це війна. Особисто мені не подобається, коли щось іде сильно «в лоб». Можливо, це в мене від театру. На мою думку, мистецтво має втягувати глядача в процес розуміння, щоб людина подумала, включила асоціативні зв'язки, таким чином стаючи співавтором. Хороші роботи зазвичай несуть в собі багато сенсів, щоб це не було плоско в ментальному плані» (див. Додаток А, с.102).

Кожна людина переживає свою унікальну історію, яка містить в собі певний емоційний ряд, як трансляція війни засобами мистецтва, так і душевне відсторонення — те, що людину надихає або відводить від думок про сьогоденні реалії. Втім, не всі художники оминають в своїй творчості тему війни. Є багато митців, які готові рефлексувати на цю тематику, візуалізувати глибокі психологічні й екзистенційні страхи в своїх роботах. На українській мистецькій арені з'являється нова генерація молодих творців, однак, плідно продовжують працювати і вже знані майстри своєї справи, які в творчості переосмислюють реалії війни та її наслідки.

На цьому етапі це вже свідчить про сплеск культурного націєтворення, зміцнення мистецької плеяди, формування нового культурного пласту, подальших мистецько-філософських дискусій та підходів в художній рефлексії

життєвого досвіду через призму постмодернізму. Не варто забувати й той факт, що художникам необов'язково напряду реагувати на соціальний та політичний контекст в своїх роботах, щоб продовжувати брати активну участь в національному спротиві, а саме продаючи свої твори на благодійних аукціонах, прибуток з яких йде на ЗСУ або гуманітарну підтримку постраждалих під час російського вторгнення.

Події російсько-української війни мають вплив на мистецтво, на його жанрові особливості. Наприклад, повернення до використання графіки можна вважати головним художнім трендом лютого-березня 2022 року. У ті перші тижні повномасштабного вторгнення посеред трагічних днів невизначеності подальшого майбутнього чимало митців звернулися до формату натурних замальовок в своїх блокнотах [60, с.41]. Швидкими начерками на папері можна працювати майже в будь-якому місці, маючи лише з собою ручку або олівець. Деякі художники малювали навіть на обривках шпалер, які знаходили в бомбосховищах.

Варто зауважити, що і графічний дизайн також показав себе як найбільш мобільний вид мистецтва, який здатен в ту ж хвилину реагувати на ту чи іншу подію і доносити цю реакцію в художній формі до суспільства. Це не дивно, адже за часів воєн та військових конфліктів велика роль надавалася тим візуальним засобам комунікації, що здатні чинити перманентний вплив на реципієнта [38, с.72]. Плакат — той самий унікальний засіб, який дозволяє реагувати миттєво і бути ефективним у мистецькому опорі. В актуальному вимірі плакати не лише зображають нинішню реальність, а й допомагають взаємодіяти з аудиторією, зокрема з українськими або іноземними глядачами, тому що можуть використовуватися як безпосередньо, так і опосередковано (в онлайн-форматі в тому числі).

Посилання для іноземної аудиторії є частиною дизайн-активізму, адже публіці за кордоном потрібно лаконічно доносити ключові тези, які важливо знати та розуміти про цю війну [62]. Останнім часом лунають неоднозначні заклики про припинення допомоги Україні, все частіше ми помічаємо

зміщення уваги від українського питання в міжнародному інформаційно-культурному просторі. За кордоном не всі розуміють та відчують те, що відбувається з українцями щодня. На даному етапі ми не повинні дати світовій спільноті забути про нас, аби не залишитися наодинці в боротьбі з ворогом, який не знає жодних меж. Саме тому українське мистецтво в реаліях війни слід ідентифікувати як такий соціокультурний інструмент для досягнення взаєморозуміння на українському та міжнародному рівнях [59, с.78].

Розглядаючи тему швидкої взаємодії засобів комунікації з реципієнтом, можемо розглянути вуличну графіку. Наприклад, існують біг-борди, які несуть в собі ідеологічний вплив, проте створюючи ефект моральної підтримки у часи емоційної напруги. Цікавим прикладом можуть бути біг-борди, які колись були звичайними дорожніми вказівникам на транспортних шляхах: назви населених пунктів, вулиць, кілометраж на знаках замальовували, а замість цього відкритим текстом вказували окупантам напрямок, в якому вони повинні забратися з української землі, відтак ще й дезінформуючи ворога [38, с. 72]. На той момент «російського воєнного корабля» ще не було, проте вектор руху для загарбників був вже всім відомим.

Повертаючись до теми плакатів, зауважимо, що плакатні виставки регулярно відбуваються не лише в Україні, а й за кордоном. До прикладу, у перших числах жовтня 2023 року в м. Запоріжжя відкрилася друга пересувна виставка плакату «Мистецький опір — 2», яка є тематичним продовженням минулорічної експозиції робіт запорізької дизайнерки Лариси Клімової та її учнів. Була представлена серія робіт під назвою «Це — Україна», яка присвячена різним містам та містечкам України (Рис. Б.1.1; Рис. Б.1.2). В основі плакатів лежать характерні історичні знаки, за якими авторка ідентифікує населені пункти. Глядачі можуть впізнати рідні регіони за ключовими символами та асоціаціями, це хоч і не офіційна геральдика, проте вона залишається впізнаваною для місцевих жителів.

Перші тематичні постерики, як їх називає сама Лариса Клімова, з'явилися ще в 2014 році. Як відомо, Запоріжжя територіально розташоване ближче до

осередків, які були охоплені проплаченими сепаратистськими рухами. «Ми були ближче до тогочасних подій, тому і реагували гостріше, принаймні свідомо частина творчої спільноти. У Запоріжжі також намагалися ЗНР зробити, тому треба було на це якось реагувати», — розповідає Клімова (див. Додаток А, с.89). Опісля на деякий час робота над серією дещо призупинилися, проте все змінили події 24 лютого, які спричинили тотальний шок, тож з'явилася нагальна потреба виразити ту велику суміш почуттів, що переповнювала душу. До серії почали додаватися плакати, які найбільше емоційно сколихнули в поганому сенсі.

Перші постери після 24-го лютого народилися для міст, через які загарбники шли з Криму по Запорізькій області: Мелітополь, Бердянськ, Приморськ — для запорізького серця це чутливі міста. Клімова згадує: «Це було дуже боляче, тому я створювала роботи з вірою про те, що ті містечка залишаються Україною, а люди залишаються там українцями, хоч багато хто з огляду багатьох причин опинився в окупації, без можливості вирватися звідти» (див. Додаток А, с.89).

Плакати з цієї серії створювалися хвилин за 15, адже це не той випадок, коли є час виносити ідею та поміркувати над композицією. Хоч, зараз, рік потому, переглядаючи плакати, Лариса Клімова зазначає, що десь можна було би переглянути композицію або пластику, але вона свідомо цього не робитиме, щоб не втратити ту енергетику, яка закладалася в роботи від початку. Плакат має не лише констатувати факти і виказувати ставлення автора, а ще й мотивувати. Деінде доводиться підлаштовуватися під рівень сприйняття пересічних глядачів, щоб бути зрозумілим якомога більшій кількості людей, проте важливо потихеньку налаштовувати публіку на власні думки, щоб вона «тягнулася» до вищого культурного рівня. Роботи Клімової здобули популярність в соціальних мережах, мешканці з усієї України зацікавилися плакатами, тож серія розповсюдилася на інші українська міста. Наразі серія налічує орієнтовно 80 робіт, Лариса Миколаївна планує й далі працювати над поповненням колекції.

Осторонь масштабних культурних трансформацій не залишається і мистецтво тканини. З огляду на особливості його матеріалів (робота з волокном, ниткою, тканинами, як правило, потребує більше часу) художній текстиль не може реагувати на культурний контекст з такою ж швидкістю як графічний дизайн, живопис чи графіка. Проте він має великий потенціал і може передавати безліч сенсів, як й інші види мистецтва. Також його дискурс не обмежений лише «волокном»: багато митців виходять за рамки експліцитно текстильних засобів. Останніми роками спостерігаємо повернення значного інтересу художників до тканини як до важливого способу вираження, художньою мовою якого можна переосмислити проблеми сучасності.

Наприклад, провідною темою у творчості львівської художниці Ярослави Ткачук, яка займається художнім ткацтвом, є пошук жіночої сутності, висвітлення жіночих доль. «Певно, що цей образ якимось трансформується, стає більш умовним в характері зображення, але для мене більш наповнений сенсом», — підкреслює мисткиня (див. Додаток А, с.85). У своїй творчості вона досліджує для себе роль жінки в історії людства та становленні культури, так як суспільство досі сприймає історичні події переважно в чоловічому контексті, але це не відповідає дійсності: «Україна — одна з країн, в армії яких багато жінок. Перша жінка-офіцер, яка офіційно отримала офіцерське звання, вона була українкою. Багато таких моментів, коли починаєш цікавитися...Такий момент нашого сприйняття історії, як ми сприймаємо різні історичні події. Знання історії є дуже важливим, незнання її призводить до поганих наслідків... Власне, жінки були в історичному процесі і мені цікаво привертати увагу людей до їх ролі в історії» — ділиться Ярослава Ткачук (див. Додаток А, с.85).

Її червнева виставка в галереї сучасного сакрального мистецтва «Iconart» була присвячена Берегиням як втіленню образу чогось первісного (Рис. Б.1.4; Рис. Б.1.5). У сучасному контексті асоціації з ними набувають нового значення: жінку-берегиню можна сприймати як символ України, сім'ї, наших захисників та захисниць; на згадку приходять роздуми про долі людей, які втратили все і змушені розпочинати все заново, тобто творити щось нове у незвичних для себе

умовах. Сили для творчості художниця черпає у пошуках позитивних думок всередині себе, шукаючи натхнення навколо: у природі, небі, сім'ї. Важливим є те, на чому людина концентрує увагу, що тримає її цілісною. Звісно, в цілковитій інформаційній бульбашці опинитися неможливо, проте кожен може пробувати створювати свій власний всесвіт навколо себе.

Плідною творчою діяльністю в царині художнього текстилю відзначилася і Олена Мороховська — нині магістрантка ЛНАМ. У роботах художниця переосмислює реалії життя під час війни через призму своїх емоцій та образного бачення. Початок повномасштабного вторгнення послугував для неї поштовхом для зміни творчого вектору, адже тоді хотілося стільки всього сказати, висловити себе через ткацтво. Серія «Навиворіт» була присвячена зворотній стороні нашої душі, яку ми нікому не показуємо і включала в себе міні-роботи, що інтерпретованим чином демонструють ментальні рани (Рис. Б.1.8-Б.1.10). Зараз Олена продовжує роботу над серією «Українські поля», яка була створена під враженням побачених фотографій мінованої, випаленої та обстріляної окупантами української землі (Рис. Б.1.11). Так, у своїх роботах вона досліджує метаморфози українських пейзажів, які були отруєні російськими військами.

Українська природа виступає для художниці джерелом натхнення для пошуку форм відтворення. На її думку, фактури природи є доволі близькими до текстильних засобів вираження. Власне, переосмислення теми безупинності життєвого циклу знайшло відображення в її бакалаврській роботі «Надія» (Рис. Б.1.13). «За основу я брала рослинні мотиви. Мене вражало те, як під час війни навесні все розцвітає навколо, не дивлячись ні на що. Природа продовжує жити, тому це надихало на творчу працю. Тож я намагалася це почуття надії відтворити за допомогою комбінації природи і моїх думок, створити форму 3D», — ділиться Олена (див. Додаток А, с.106).

Однією з форм її творчої практик стало проведення благодійного текстильного пленеру на відкритому повітрі, в учасників якого була можливість попрацювати з рослинними матеріалами та спробувати себе в ткацтві.

Основними цілями події було об'єднати людей в спільній діяльності, дозволити бажаючим отримати задоволення від текстильного процесу та відпочити душею. Таку практику можна вважати однією з форм арт-терапії, адже група людей збирається, щоб разом творчо попрацювати, а це і відволікає від душевних турбот і об'єднує спільноту на ментальному рівні. Як зізнається авторка: «Я знала, що в деяких учасників були трагічні події до пленеру, але вони все одно вирішили прийти, щоб якось відволіктися, щось спробувати, чимось зайняти руки» (див. Додаток А, с.107). Хоч наразі відбулася лише одна така зустріч, Олена Мороховська планує продовжувати цю ініціативу надалі, як з'явиться більше вільного поза навчанням часу.

Цікавим започаткуванням, покликаним так само об'єднати довкола себе спільноту за допомогою художнього текстилю став арт-проект «Пов'язані» — ініціатива для всіх, хто чекає когось з фронту. Соціальний проект запустили психологиня Тетяна Матвійчук та майстриня художнього ткацтва Тетяна Аллахвердієва. «Пов'язані» розпочали акцію зі створення клаптиків історії війни. Ідея полягає в тому, щоб створити спільне полотно історій людей, які мають досвід очікування дорогих людей з війни: чекають зараз або раніше, чиє очікування перервалося. Закликають долучатися всіх, хто чекає. Потрібно створити свій власний клаптик в будь-якій текстильній техніці, єдина вимога лише до розміру — 10*10 см. Люди об'єднуються, знайомляться між собою, обмінюються спільним досвідом, розуміють, що вони не самі — це має терапевтичний вплив. Як заявляють самі творці: «Давним-давно, наші з вами пра-пра збиралися разом прясти, шити і вишивати. Все дійство супроводжувалося співами, але найголовніше — дарувало відчуття єдності й сили впоратися з будь-якими обставинами в житті».

Одного разу «Пов'язані» навіть проводили спільну зустріч в Ужгороді під час якої учасники в безпечному місці разом ткали, розмовляли, ділилися переживаннями, голосом або мовчки. Авторки планують створити з текстильних клаптиків велике декоративне панно як нагадування про те, що війна триває, що люди чекають на своїх рідних, бо зазвичай суспільство згадує

про близьких воїнів лише тоді, коли вони гинуть. Проєкт триватиме до закінчення війни, тому полотно буде збільшуватись в режимі реального часу.

Ми не повинні забувати, що в цей момент під загрозою перебувають практично всі наші історичні цінності й культурні пам'ятки, зокрема музейні колекції (картини, скульптури та ін.). Прикладом стійкого бажання зберегти українську культуру можуть стати згуртовані дії музейних працівників, бібліотекарів, спрямовані на збереження культурних пам'яток. Вивчаючи досвід років Другої світової війни Ілля Ткаченко слушно зазначає: «Культурна спадщина, якій загрожує небезпека під час війни, може бути збережена, якщо професіонали галузі та урядові й неурядові організації, науковці і волонтери, працюватимуть разом» [67]. Багатьом музеям на теренах України, на жаль, довелося евакуювати свої безцінні колекції та експонати у безпечні місця. Ворог, з яким ми воюємо, не має жодних морально-етичних кордонів, тому зруйнувати для них історичні пам'ятки є цілковитою нормою, не кажучи вже про розграбування культурних інституцій на окупованих українських територіях.

Свідченням цьому є те, що станом на 18 жовтня 2023 року ЮНЕСКО підтвердило знищення та/або пошкодження 295 культурних пам'яток, з яких 124 релігійні споруди, 110 історичних та культурних будівель, 28 музеїв, 19 пам'ятників, 13 бібліотек, 1 архів (і це тільки за час повномасштабного вторгнення) [78]. А за даними Міністерства культури та інформаційної політики України станом лише на 6 вересня 2022 року скоєно аж півтисячі воєнних злочинів проти об'єктів української культурної спадщини [69].

Не секрет, що і на окупованих територіях продовжується розкрадання творів мистецтва, не без допомоги музейників-колаборантів. Інга Янкович, ділячись тяжким досвідом, який музейні працівники пережили з початку повномасштабного вторгнення, розповідає, що певний час музей ніби перебував в моральному підпіллі та оціпенінні. Цей стан був пов'язаний з прямою загрозою окупації Запоріжжя, адже загарбники достатньо швидко просувалися. «Із початком повномасштабного вторгнення ми взагалі чекали, що

там завтра-післязавтра, можливо, через тиждень приїдуть танки і ми будемо в окупації...прийдуть росіяни, підуть красти картини, руйнувати тут все. Вони робили це ледь не на наших очах, коли прийшли в Маріуполь, Мелітополь. Були вкрадені роботи Айвазовського насамперед, роботи Куїнджі...ми вирішили, що захищатимемо наш музей, тому ховали, пакували, евакуювали, вивозили твори» (див. Додаток А, с.80). Однією з евакуюваних колекцій стала серія робіт Марії Примаченко, 51 твір у жовтні 2023 р. експонували на виставці «Феномен Марії Примаченко» у Палаці Потоцьких, що в Львові.

Окремою віхою в сучасному українському мистецтві стало відображення рефлексій на тематику ядерної енергетики, а саме ядерного шантажу, погрози якого регулярно надходять від росії. Насправді, питання зображення ядерної енергетики в мистецтві це ціла окрема тема, яка за кордоном навіть знайшла своє втілення у власній течії під назвою «ядерне мистецтво» (або ж «nuclear art»).

Тема ядерного мистецтва в історії України розвинулася через відображення у монументальному живописі. Мозаїки, присвячені ядерній енергетиці — виняткове в своєму вигляді явище, представлене фактично лише на теренах України. Українські атомні електростанції та їх міста-супутники мають чимало таких мозаїк, що стали візитівкою не лише самих станцій, але й України на світовій мистецькій арені. При створенні цих монументальних творів зазвичай доносився позитивний контекст, наприклад, «при мирному використанні атомна енергія принесе лише користь для суспільства» [23, с.228].

Найбільш значимими художніми роботами на тему ядерної енергетики є монументальне панно на фасаді адміністративної будівлі Південноукраїнської атомної електростанції, тривимірні мозаїчні барельєфи у Прип'яті, легендарна мозаїка «Ковалі сучасності» авторства дуету Г. Зубченко та Г. Пришедька. У галузі образотворчого мистецтва тема відображення ядерної енергетика розвивалася доволі в'яло. Аж поки у нас не з'явилася своя болюча і важлива точка відліку для всього подальшого розвитку української культури –

катастрофа 1986 р. у Чорнобилі, що мала багато негативних наслідків, вплинула на суспільство на фізичному й ментальному рівнях.

Нинішня соціокультурна ситуація також сколихнула митців на переосмислення екологічної ситуації, адже українці змушені постійно жити в умовах ядерного шантажу, до якого вдається держава-агресор. Прикладами творчих реакцій на цю злободенну тему можуть стати замальовки таких українських художників як Данила Мовчана та Антона Логова.

Данило Мовчан — львівський художник, який працює переважно в сакральній тематиці, займається іконописом. Його перші роботи із початку повномасштабного вторгнення датуються ще лютим: він почав працювати, коли українська культурна спільнота лише відходила від шоку. Одним з творів з його воєнного циклу стала акварель під назвою «Ядерний реактор, який атакується російськими військами», на якій зображений реактор атомної електростанції, наповнений кривавою рідиною, який атакується снарядами ворога у вигляді черепів (Рис. Б.1.14). Антон Логов — автор відомої серії робіт з ангелами, які обороняють українське небо від російської навали. У циклі є твір під назвою «Янгол, який схопив бомбу руками», а також «Ядерний вибух всередині янгола», в якій художник живописно відтворив експлозію всередині духовної істоти, таким способом переосмислюючи загрозу введення у війну ядерної зброї, що може просто фізично зруйнувати як українські міста, так і їх жителів (Рис. Б.1.15, Рис. Б.1.16). Ангел ніби переймає на себе цю важку ношу, захищаючи нашу націю.

У цілому членам українського суспільства як безпосереднім учасникам історичних подій в сьогоденню хвилину важко повноцінно осмислити весь досвід, який ми пережили. Це можна буде зробити через роки після нашої остаточної перемоги, лише в той момент, коли суспільство зможе «відійти і поглянути збоку». Сподіваємося, після закінчення війни нас чекає ще більший мистецький підйом та культурний розквіт. У ході проведених авторкою інтерв'ю опитані митці висловлюють надію на подальший розквіт українського мистецтва.

На думку Олени Мороховської, повномасштабне вторгнення виступило об'єднуючим фактором, який завжди дозволяє знайти спільні точки взаємозв'язку: «Раніше художники могли рефлексувати на особисті теми, які не були близькими глядачу. Зараз є така тема єднання і нам легше проводити діалог один з одним» (див. Додаток А, с.108).

«Якщо проаналізувати історію мистецтв, то ми можемо помітити, що після найтемніших часів завжди наступає «схід». Наприклад, епоха Відродження ознаменувалася тим, що до її початку відступила смертельна епідемія чуми, яка забрала життя десятків мільйонів людей. Європейцям стало легше жити і поступово прийшов розквіт мистецтва. Так і в нас, як тільки люди почнуть повноцінно жити, розслабляться, відчують душевний стан без війни — тоді прийде справжній підйом мистецтва», — міркує Інга Янкович (див. Додаток А, с.84).

Зараз мистецтво знаходиться не на етапі пошуку незвичних матеріалів, а на розвідці, яка стосується віднайдення нових засобів вираження власного «Я» художника. Цінність митця вираховується тим, наскільки він може відтворити свій власний унікальний Всесвіт, адже глядачеві цікаво досягнути внутрішній світ творця та його особистість. Війна — це серйозне випробування, яке наштовхує суспільство на ревалоризацію. В Україні поширене переконання, згідно з яким мистецтво має радувати людей і давати гарний настрій. Відповідно до цієї догми можуть агресивно сприйматися ідеї, які не вкладаються у вектор суспільного духу. «На мою думку, більше не митцям треба щось змінювати, а глядачам в своєму світосприйнятті, надивленості. Зараз не так багато людей, які дійсно розуміються на сучасному мистецтві. У людини має бути певний багаж знань, для можливості культурного росту. Якщо суспільство попрацювало би над толерантністю сприйняття, то це пішло би на користь взагалі...», — розмірковує над цим Тетяна Власенко (див. Додаток А, с.103). Так, чим більше буде різного мистецтва — тим більше людина зможе вибрати щось для себе і на тому ментально зрости.

Важливим аспектом у майбутньому розвитку українського мистецтва митці вбачають роль держави у розбудові вітчизняної культури. Негативним фактором виступає те, що в Україні надається мало державної допомоги митцям, художник — це нестабільна робота, а в українських реаліях тим паче. Багато з них змушені додатково підробляти, їздити по резиденціям, шукати фінансування. Тому людині, яка здатна зробити суто культурний внесок, часто не вистачає часу і сил на те. «Хочу вірити в те, що держава звертатиме більше уваги на українську культуру, буде дбати про інтереси українських митців, які відображають найкраще, що є в нас, наші надбання», — розповідає Ярослава Ткачук (див. Додаток А, с.88).

1.3 Використання арт-терапії як засобу відновлення ментального здоров'я.

Активні військові дії на території України й нестабільні політичні обставини стали значною травмуючою ситуацією для кожного українця, тож не дивно, що практично кожен зіштовхнеться з тими чи іншими порушеннями душевного стану. Гуменюк Н. під час вивчення теми психологічної рекреації особистості у період війни займалася дослідженням, у процесі якого проводила психотерапевтичну роботу з клієнтами. Найпоширенішими проблемами тих, хто звертався до неї, були панічні атаки через сповіщення повітряної тривоги (навіть при перебуванні у порівняно безпечному місті), страх (пов'язаний із втратою зв'язку з близькими та сім'єю; із матеріальним становищем). Найважчим завданням було пропрацювати прояви комплексних стресових станів, таких як тривожність, страх, панічні атаки та почуття провини [11, с.8].

Що стосується дітей, що стали свідками війни, то найпоширенішими причинами серед їх психологічних травм зазвичай виокремлюють такі: вимушена втеча зі своєї країни (тобто в один момент стати біженцем), смерть родичів та близьких, поранення, перебування в фільтраційних таборах, спостереження за тортурами над іншими, депресивний стан членів сім'ї. Симптоми травми включають важкі спогади, які призводять до проблем зі сном, тривоги, систематичного страху, дитячого плачу [49, с.70].

Постійна загроза життю, втрата рідних, вимушений переїзд є вкрай травмуючими факторами, які спричиняють стрес і призводять до розвитку посттравматичних стресових розладів. Водночас з тим відбувається зростання почуття вини в людей, які пережили смертельну ситуацію і залишилися живими, тоді як багато інших загинули (т.зв. синдром уцілілого). Тому надзвичайно важливо надавати своєчасну допомогу та підтримку як дорослим, так і дітям.

Одним із провідних інструментів у подоланні психологічних травм у період повномасштабного вторгнення є арт-терапія. Варто окреслити сутність поняття «арт-терапія». Термін був популяризований британським художником Адріаном Гіллом після використання в книзі «Art Versus Illness» («Мистецтво проти хвороб») в 1938 році. Під час лікування від туберкульозу в санаторії Мідхерст художник проводив час, малюючи оточуючі його предмети і виявив, що цей процес допомагає його одужанню [10, с. 69]. Художник малював поранених солдатів, які поверталися з війни, пацієнтів санаторію, де перебував у той час. На рік пізніше в санаторії впровадили трудотерапію, тож Гілла запросили навчати малюванню й живопису інших пацієнтів: поранених солдат, що повернулися з фронту, а також цивільних [52, с.28]. Метод лікування мистецтвом став унікальним на той час, тож зацікавив лікарську спільноту. Спостереження показали, що образотворче мистецтво допомагало покращити стан і сприяло одужанню пацієнтів. Пізніше Гілл заснував Британську асоціацію арт-терапевтів і став її президентом. [49, с.69].

Арт-терапією можна працювати як і з цивільними, так і з військовими, що повернулися з фронту і потребують психологічного відновлення. Так, цей психотерапевтичний метод стає інструментом зцілення, який допомагає подолати психологічні проблеми, стабілізувати емоційний стан, сформувати позитивне світосприйняття та зрозуміти внутрішній світ людини [13, с. 52]. Можна виокремити такі переваги арт-терапії: немає вікових обмежень для роботи з нею; вміння малювати не є обов'язковим; арт-терапія є засобом невербальної комунікації, тобто немає потреби у «відкритому спілкуванні;

вільність та самостійність у створенні твору — результату настрою та думок людини; налаштування на позитивні емоції та сприяння формуванню активної життєвої позиції [9, с.17]. Виразальні засоби арт-терапії спонукають фантазувати та створювати власний творчий простір, де можна змінювати картини та сюжети.

У сьогоднішній час щочетверга в «Будинку Ветеранів», що в Рівному, проводять арт-терапію для військових та їх родин. Через творчість військові зі складними пораненнями, які переживають біль та розпач, можуть висловити свої емоції. Вона дала можливість як нормалізувати психоемоційний стан, так і навчитися самовиражатися. Під час терапії люди вчаться не тільки висловлювати свої емоції, вирішувати якусь певну проблему, але і більш глибоко аналізувати свої вчинки, життя загалом [11, с.8]. Окрім цього, велика перевага таких занять — допомога у соціальній адаптації. За справою команда проєкту намагається створити веселу та невимушену атмосферу й підтримувати моральний дух військових. Учасникам занять пропонують різні категорії малюнків і вони, зважаючи на свій стан, обирають, що саме їм малювати [76]. Під час малювання людина вивільняє свої емоції і переносить їх на полотно, показуючи те, що не може виразити словами.

Кураторка проєкту Аліна Оборська розповідає: «Співпраця з практикуючими психологами зробила арттерапію потужним інструментом під час психологічної реабілітації. Ізотерапія знижує рівень стресу та покращує душевний стан кожного учасника групи. Військові дуже зосереджені під час творчого процесу. Їх концентрують палітри фарби, рухи пензлів по полотну. Це допомагає забути про біль... знижує рівень тривожності...а ще у такій невимушеній атмосфері хлопці наважуються на творчі експерименти» [76]. Учасники арт-терапії роблять свій внесок у перемогу, адже їх картини відправляються за кордон на аукціони та виставки, де продаються. Виручені кошти направляються на потреби підрозділів, наприклад, на закупку пікапів для евакуації поранених та постраждалих від війни.

Як вже зазначалося вище, методами арт-терапії можна працювати і з цивільним населенням, яке психологічно страждає від наслідків війни. Запоріжжя, Харків, Херсон та інші міста й містечка поблизу лінії зіткнення сьогодні живуть реаліями прифронтового міста, мешканці яких постійно потерпають від обстрілів. Щодня місцеві жителі здійснюють такі собі подвиги, адже продовжувати жити та працювати в травматичних умовах доволі важко. Під час бесіди з Інгою Янкович, нам вдалося дізнатися про культурне життя Запорізького художнього музею під час війни та про започаткування проєктів, які допомагають запоріжцям підтримувати свій ментальний стан у тому числі.

«Ми живемо під гаслом «Ми на своїй землі, ми нікуди не поїдемо, а будемо об'єднувати всіх, хто залишився», тому зосередили свою увагу на людях, які залишилися в Запоріжжі. Це індивідуальні відвідувачі, до яких непросто достукатися, тому що вони приходять самі. Для того, щоб розширити послуги музею, заохотити людей приходити, ми зробили акцію «Творчі вихідні в художньому музеї». Художники нам йдуть назустріч і кожен суботу проводять майстер-класи. Людям це цікаво. Цікаво те, що це справжні художники, які проводять майстер-класи. Це не формат навчання, не формат отримання нових знань. Це, з одного боку, розвага, а з іншого — зустріч з художником, зустріч людей», — розповідає Інга Адольфівна (див. Додаток А, с.81).

Завдяки таким регулярним мистецьким заходам у жителів Запоріжжя є змога творчо провести час та поспілкуватися з художниками. Для когось це саморозвиток, а для когось — спілкування. Важливим є те, що люди гуртуються, відволікаються від реальності, переповідають один одному історії свого життя, про свої сім'ї, про близьких, які на війні; діляться враженнями, як провели ніч під сирени та інше. Часто історії, пережиті однією людиною, резонують з іншими в групі, зменшуючи відчуття того, що вона єдина має такий негативний досвід.

Інга Янкович зазначає: «Ми маємо постійних відвідувачів, які приходять саме до нас, вони знайшли собі місцину, це можуть відпочити душею. І це є тою самою арт-терапією, яка включає момент відволікання. Людині треба

відпочити від тої постійної напруги, адже ми ж зараз живемо навіть не стільки одним днем, а однією годиною. Ніхто не знає, що буде через годину, ніхто не знає, де буде краще» (див. Додаток А, с.81). Так, розповідь своєї власної історії — це завжди початок чогось нового, не тільки засіб розповсюдження інформації, а спосіб розуміння її з іншого боку, спосіб переосмислення

Деякі арт-терапевти у своїй роботі використовували не лише ізотерапію, а й практики декоративно-прикладного мистецтва, зокрема мистецтва текстилю. Під час занять вони виявили, що ці матеріали можуть розширювати творчі можливості, ментально пов'язувати учасників з досвідом людей попередніх поколінь [56, с. 60]. У процесі створення текстильного твору зазвичай відбувається повторення певних дій, особливо якщо ми говоримо про класичне ткацтво, печворк, розпис по тканині, шиття, в'язання або ж навіть розкрій тканини. Монотонні ритмічні дії відволікають увагу мозку та заспокоюють. У процесі роботи з нитками й тканиною людина зазвичай використовує дві руки, у такий спосіб додаючи елемент білатеральної стимуляції (тобто почергової стимуляції за допомогою різних прийомів то однієї, то іншої півкулі мозку), що застосовується терапевтами при роботі з людьми, які пережили психологічну травму [28, с. 145].

У контексті арт-терапії важливо, щоб у процесі відбувався безпосередній контакт людини з матеріалом, а також, щоб цей процес був тривалим [63, с.100]. Мистецтво текстилю є доволі тактильним, адже процес роботи включає прямий контакт з матеріалом: це і дотик до тканини, і перебирання ниток основи, і виконання стібків руками тощо. Використання різноманітної пряжі, інтеграція текстильних фактур в роботу опирається на сенсорні та когнітивні аспекти. Як розповідає Тетяна Власенко: «Наразі в творчих роботах дещо не вистачає такої енергії, адже багато сил йде на збереження нервової системи. Проте мені допомагає те, що я виконую саме руками: малювання та шиття стабілізує, але це вже більше про медитацію» (див. Додаток А, с.100). Ярослава Ткачук також відмічає спокій, який їй дарує процес заняття текстильною творчістю: «Процес ткацтва – це така монотонна кропітка робота, дуже

довга...Вона медитативна, допомагає справитися зі стресом на сто відсотків» (див. Додаток А, с.85). Повсюдна трудомісткість створення текстильних робіт, така собі монотонність роботи з тканиною може поставати як цінність в творчому процесі, кінцевий ефект якого не завжди можливо передбачити.

Розмірковуючи про використання текстильних практик в арт-терапії, не можемо оминати символіко-семантичне значення волокна та тканини як таких. Відомо, що вироби домашнього текстилю в українській культурі здавна використовувалися як предметні обрядові символи. Основою таких вірувань є міфологічні уявлення про процес ткацтва, який не змінювався тисячоліття, його дії та складові як аналоги створення Світу. У процесі виготовлення нитки проводились паралелі між ниткою та проєкцією людською життя, тобто нитка уподібнювалася Всесвіту, а прядіння нитки — космогенезу [4, с.23]. До елементів світоутворення відноситься і знак хресту, який утворюється від переплетіння ниток основи і піткання (а символ хресту в багатьох культурах світу є моделлю Центру Світу) [4, с.199]. Ткане полотно або ж тканина з візерунками репрезентують символічні паттерни та знаки, які можуть розкривати суспільно важливі теми, нові змісти та ідеї [19, с. 32].

Архетипічний мотив прядіння або ж ткацтва також зображений в міфопоетичних традиціях різних народів світу. Прядіння нитки асоціюється з людським життям, просторово-часовим континіумом; нитка символізує собою синтез, з'єднання, відношення до чогось; процес ткацтва відтворює інтерпретацію міфу про створення світу: сплетення зроблених руками ниток в цільну роботу, ніби символ народження чогось нового. У багатьох міфах трапляються образи божественних створінь, які плетуть долю людини: і слов'янська богиня Мокоша, і грецькі мойри, і римські парки, і скандинавські норни, і Стріча [63, с. 96].

Отже, текстильні матеріали — волокна, нитки, клаптики тканин, містять в собі певне значення, що забезпечує ментальний зв'язок з «коренями» через символізм нитки і сам процес ткацтва, шиття тощо. Заняття ткацтвом можна розглядати як своєрідну обрядну дію, яка дає можливість висловити те, що не

проявляється в звичайному житті; відчутти зв'язок з предками; доторкнутися до архетипічних частин своєї душі, які глибоко сховані в підсвідомості [63, с. 97]. Здавалося, тому ж полотняному переплетенню, яке зараз є базовим в мистецтві ткацтва — не одна тисяча років, ним працювали як люди в стародавньому світі, так і наші предки. Тим не менше, це дійсно працює, і, відтворюючи цю техніку, ми можемо «вловити» цю невидиму нитку зв'язку між тисячоліттями.

1.4 Емпіричне дослідження – опитування «Рефлексія діячів українського образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в умовах повномасштабного вторгнення»

Для з'ясування досвіду переживань митцями подій повномасштабного вторгнення і того, як реалії війни відобразилися в професійному та буденному житті діячів креативних індустрій, було вирішено провести тестування емпіричними методами (їм властиві реальні спостереження, експеримент, складання графіків та таблиць тощо, що дає можливість отримати різнопланову інформацію щодо галузі, яка цікавить дослідника).

Ми прийняли рішення використати метод опитування як найбільш розповсюджений спосіб збору соціальної інформації. У ході проведення опитування фіксуються думки, відгуки, враження респондентів. Дані, які отримані за допомогою анкетування, легко піддаються кількісному аналізу та інтерпретації відповідей. Запитання розроблялися і формувалися так, щоб бути чіткими, максимально спрощеними та зрозумілими для опитуваних, щоб у людей не виникло ментального перевантаження.

За допомогою гугл-форми ми створили анкету, яка включала 15 питань. У ній були використані закритий (коли опитуваний вибирає відповідь на запитання з кількох запропонованих), напівзакритий (містять певні відповіді, проте респондент може внести свою) та відкритий (передбачає самостійну розгорну відповідь опитуваного) тип запитань. Ми свідомо обрали шлях використання в емпіричному дослідженні відкритих запитань, не дивлячись на те, що вони дещо ускладнюють аналіз отриманих даних. Це було зроблено з

метою виявлення особистісних тенденцій та трансформацій у думках людей, які долучилися. Так, якість отриманої нами інформації базуватиметься не на кількості, а на вивченні пережитого досвіду респондентів, з якого можна буде виокремити певні соціальні закономірності.

В опитуванні взяло участь 60 українців різної вікової категорії з усіх куточків України, життя яких так чи інакше пов'язане з галузями культури: образотворчим мистецтвом (48,3%), декоративно-прикладним мистецтвом (16,7%), дизайном (50,1%), цифровим живописом або digital art (30%), фотографією (1,7%), музикою (3,4%) (Рис. В.1.2). Питання «Яку із зазначених сфер Ви представляєте?» передбачало можливість вибору декількох варіантів відповіді, тому кожен із варіантів вираховувався окремо до співвідношення загальної кількості відповідей.

Серед опитаних переважають представники таких груп як: 18-25 роки, (51,7%), 26-40 роки (28,3%), 41-60 роки (15%), анкету пройшли навіть троє митців, яким менше 18 років (5% від загальної кількості) (Рис. В.1.1).

100% респондентів перебували на території України до початку повномасштабного вторгнення, а саме в таких областях та територіальних одиницях: 33,3% — у Рівненській (20 осіб), 13,3% — у м. Київ (8 осіб), 10% — у Запорізькій (6 осіб), 8,3% — у Харківській (5 осіб), 8,3% — у Тернопільській (5 осіб), 6,7% — у Волинській (4 особи), 5% — у Київській (3 особи), 3,3% — в Одеській (2 особи), 3,3% — у Львівській (2 особи), по 1,7% — у Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Миколаївській, Черкаській областях, відповідно, по 1 особі з кожної області (Рис. В.1.3).

Більшість учасників опитування (58,3%, 35 осіб відповідно) не залишали постійного місця проживання під час повномасштабного наступу росії, 41,7% респондентів (25 осіб) змушені були змінити своє місце проживання, з них 6,8% потім повернулися назад (Рис. В.1.4). Це дає підстави припускати, що більша частина опитаних фахівців культурних галузей на сьогодні мають можливість жити та займатися професійною діяльністю в Україні.

Переїзд сильно вплинув на ментальний стан опитуваних та їх можливість повноцінно працювати. Варто зауважити, що кожен з респондентів по-різному переніс адаптацію до нових умов. З одного боку, учасники анкетування відзначають моральний дискомфорт від перебування в нерідному місті; ускладнення комунікації із сім'єю, близькими та колегами, що погіршило взаєморозуміння; творчу стагнацію та відсутність бажання чимось взагалі займатися; постійні думки та хвилювання про рідне місто; хвилювання, яке призвело до тимчасової паузи в професійній діяльності. З іншого боку, були респонденти, на яких зміна обстановки вплинула позитивно: у них покращилося самопочуття; їхня творчість стала сублімацією тривоги; переїзд дав поштовх до нового етапу в творчості.

На питання «Чи продовжуєте Ви займатися своєю професійною (творчою) діяльністю в умовах війни?» 75% респондентів відповіли ствердно (Рис. В.1.5). Натомість 25% заявили, що продовжують свою професійну діяльність лише частково. Інформативними є результати відповідей на запитання «Чи вплинув емоційний стан, пов'язаний з війною, на Вашу творчість?», де 80% опитуваних надали позитивну відповідь (Рис.В.1.6). Це дає можливість стверджувати, що наслідки війни в переважній більшості відображаються на становленні творчої особистості художника.

Відповідаючи на питання «Які Ви вбачаєте наслідки війни у контексті подальшого розвитку українського культурного простору?» респонденти виокремлюють його зміцнення; початок нового етапу національного спротиву; ріст інтересу до українського мистецтва, яке глядач став сприймати більш усвідомлено (це стосується також історії й народних традицій); активізація жаги до пошуку та пізнання нашого культурного коріння; сепарацію вітчизняної мистецької парадигми від імперського сусіда; зникнення попиту на російський продукт; поширення мистецтва в суспільних масах, так як багато людей відчувають гостру потребу в самовираженні; консолідацію українського суспільства навколо спільного ворога.

Деякі з опитуваних побоюються, що сучасний культурний сплеск — це тимчасове явище. На це впливають такі фактори як недостатня участь державних інституцій у процесах розвитку культури; відсутність фінансових ресурсів; часткова ментальна присутність залишків російського культурного простору серед української спільноти; поверховість у сприйнятті культурних надбань; попит на «шароварщину»; втрата яскравих постатей на російсько-українській війні; вимушена міграція мільйонів українців.

95,1% інформантів помітили в тій чи іншій мірі культурні зміни в українському суспільстві (Рис. В.1.8). У відповідях на питання «Опишіть, будь ласка, які культурні зміни ви помітили в українському суспільстві?» серед висловлених думок переважають такі:

1. Збільшення кількості культурних заходів, арт-проектів, резиденцій активна популяризація українського мистецтва серед пересічних глядачів, розвиток художніх галерей. Війна наразі є головною темою, яка турбує всіх без виключень та водночас об'єднує, тож це впливає на зміну творчості (у контекстів сюжетів та наративів) художників, адже це відображення думок і стану мистецької спільноти. Тож бажання висловитися за допомогою арсеналу художніх засобів стало гострішим в тисячі разів.

2. Формування суспільного дискурсу, присвяченого розвитку української культури та закладенні принципів свідомого споживання культурного контенту, який нас оточує.

3. Відбувається українізація вітчизняного мистецько-інформаційного простору, помітна тенденція до ментальної деколонізації серед суспільства.

4. Зміцнення позицій українських митців на вітчизняному та зарубіжному рівнях, посилення міжкультурних зв'язків; переосмислення ставлення до діяльності українських творців (а саме формування арт-ринку, який не знецінював би працю художників)

5. Зросло розуміння важливості української мови та її використання в повсякденному житті.

За результатами анкетування можна зробити низку важливих висновків, які дають змогу опосередковано охарактеризувати український культурний поступ, його тенденції. Так, при опитуванні креативних фахівців було виявлено, що великий відсоток з них на момент дослідження перебувають на території України, відповідно тут же займаються професійною творчою діяльністю. Незважаючи на те, що негативний емоційний стан, пов'язаний з війною вплинув на творчість 80% інформантів, абсолютно всі учасники продовжують свій професійний шлях (хоча п'ята частина з них заявила, що провадять свої практики лише частково).

Беручи до уваги відповіді опитаних фахівців, які мали досвід зміни постійного місця проживання після початку повномасштабного вторгнення, варто відзначити, що наслідки вимушеного переїзду неоднаково оприявлюються на діяльності та ментальному самопочутті анкетованих. Так, 27,2% з них відзначають, що обставини подіяли більш позитивно в моральному плані й підштовхнули до кар'єрного зросту, 13,6% — не помітили якогось впливу, а ось решта інформантів зауважують про значне погіршення внутрішнього стану, як фізичного, так і морального, що відобразилося на їх професійній діяльності в тому числі.

Абсолютна більшість опитуваних відмітили тенденцію до позитивних культурних змін в українському суспільстві, які є наслідком консолідації спільноти та сприяють подальшому націєтворенню. Звертаємо увагу, що 43,1% опитаних беруть активну участь у реалізації проєктів, направлених на підтримку українців (Рис.В.1.7). Серед ініціатив: «MetaHistory» (збір благодійних коштів на ЗСУ за рахунок продажу NFT-артів), «Мистецтво для фронту», благодійна виставка «Врятуйте нас!» в галереї Kunstwerk.Art (Фарель, Німеччина), проєкт «Паралелі» — виставка колажу, присвячена пам'яті жертв Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. в Україні, благодійна виставка колажів «Генезис буття», виготовлення дизайнерських матеріалів для волонтерських організацій в Україні та за кордоном, які допомагають українським біженцям, майстер-класи для ВПО.

2. ТВОРЧІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1 Пошук оптимального композиційного рішення: від творчого задуму до створення художнього образу

Розроблення будь-якого творчого проєкту, у нашому випадку кваліфікаційної роботи, базується на достатній компетентності автора в темі, яку він обрав, та на інформації, отриманій в ході дослідження. Цьому сприяє аналіз важливих джерел: наукової літератури за напрямком обраної теми, фахової мистецької літератури, творчої діяльності сучасників. У створенні роботи ми також послуговуємось накопиченим багажем ментального досвіду і академічними знаннями, які були здобуті ще під час навчання на бакалавраті. Основний акцент в творчій роботі опиратиметься не стільки на технічне виконання, хоча це, беззаперечно, важлива складова проєкту; як на влучне передання ідеї автора засобами та прийомами композиції.

Зауважимо, що тема кваліфікаційної роботи, а також назва для її практичної частини — «Червона лінія» — були обрані ще в перші місяці нашого дослідження, так як його метою було не лише проаналізувати соціокультурні зміни в українському суспільстві через призму мистецьких реакцій на реалії та наслідки війни, а й власноруч відрефлексувати на події сьогодення, використавши засоби художнього текстилю та взявши за основу для творчого задуму ідею відображення трансформацій в сучасній культурі України.

Як зазначалося вище, під час обговорення варіантів теми для творчої роботи був обраний той, який, на нашу думку, найкраще відповідав її розкриттю — «Червона лінія». Хотілося би детальніше зупинитися на обґрунтуванні вибору назви та її концепції. Словосполучення «червона лінія» має кілька дефініцій, а його походження є доволі цікавим: у 1928 р. ключові гравці нафтового ринку підписали т.зв. «Угоду про червону лінію», яка передбачала поділ прибутків від нафтового бізнесу колишньої Османської імперії. Кажуть, що під час зустрічі магнат Галуст Гюльбенкян намалював червоним олівцем на карті лінію, яка

позначала територію, де бізнесмени мали підкорятися чітким правилам договору.

Нині фразою «червона лінія» позначають певну межу, кордони прийняттого у різних галузях: у побуті чи політиці — це межі толерування, у техніці — максимум недопущення перевантаження (наприклад, ця фраза позначає максимальну швидкість двигуна, при якій він зможе працювати без пошкоджень), у будівництві — межі існуючих та запроєктованих вулиць, доріг і т.д. Враховуючи умови сьогодення, цю фразу часто використовують в контексті політичної напруженості, як позначення «кордонів», які не варто переступати, щоб не спровокувати реакцію опонента.

У всіх означеннях «червоної лінії» прослідковується спільна генеза — це межа, яку заборонено перетинати, якщо не хочеш зіткнутися з негативними наслідками. У контексті нашої творчої роботи словосполучення «червона лінія» позначає індивідуальні психологічні кордони української особистості. Упродовж життя всі зустрічаються з перепонами та різноманітними труднощами, з якими справляються по-своєму. Кожна людина унікальна, вона здатна самостійно визначити свої життєві орієнтири; розставити пріоритети; обрати професію, коло спілкування. Так само різниться й рівень душевного терпіння стосовно моментів соціальної комунікації: ми не завжди можемо пробачити образи, та й не завжди це варто робити; з кимось продовжуємо спілкуватися, незважаючи ні на що; можемо не зійтися поглядами з товаришами, після чого шляхи долі назавжди розходяться і т.д. Це є цілком природньою частиною людського буття, адже ми навчаємося та змінюємося протягом нашого життя, зустрічаємо на своєму шляху різних людей, впливаємо на них, як вони впливають на нас; набуваємо досвіду. Розглядаючи розвиток своєї особистості в ретроспективі, ми не завжди можемо впізнати самих себе і часом дивуємося, наскільки ж індивідуальність здатна змінитися під впливом перепитій прожитих днів.

Точкою неповернення до колишніх «нас» для переважної більшості українців став початок повномасштабного вторгнення. 24 лютого 2022 року — цей день

змусив багатьох замислитись щодо правильності їх минулих ціннісних та культурних орієнтирів. Хоча цей злам мільйони людей відчули набагато раніше, ще після сумнозвісних подій на Донбасі та в Криму. Ми не можемо і уявити, як зараз почуваються українці, які вже одного разу втікали від війни, залишаючи свої рідні домівки, ще 8 років тому, а потім були вимушені знову зіштовхнутися з наслідками повномасштабного вторгнення вже на іншому місці проживання. Де та межа, та сама «червона лінія», яку буде неможливо перетнути? Ми воюємо з жорстоким ворогом, який не має жодних кордонів або морально-етичних цінностей; який здатен ледь не щодня погрожувати українському народу як використанням ядерної зброї, так і гуманітарними катастрофами (сюди відносяться як обстріли цивільної інфраструктури, так і підриг Каховської ГЕС). Коли здавалося би, що далі вже не може бути нічого гірше, держава-агресор все більше і більше «пробиває дно», здійснюючи криваві злочини.

Чи могли ми уявити років 20 тому, що на теренах нашої держави йтиме настільки велика війна, яка за своїми масштабами може прирівнятися до подій двох світових воєн? Навряд чи в європейському суспільстві взагалі допускали реальну загрозу кровопролитного вторгнення на території східної Європи, незважаючи на гібридну війну (або, як люблять казати «збройний конфлікт»), яка продовжувалася на той момент вже 8 років; водночас і певна частка українського суспільства не розглядала всерйоз попередження західних партнерів щодо майбутньої активної фази російсько-української війни та загрози ще більшої окупації. Проте маючи під боком росію, не можна бути впевненим бодай у чомусь. Принагідно можна пригадати давньоримське висловлювання: «Хочеш миру — готуйся до війни». Війна не розпочалася у 2022 році, вона триває ще з 2014 року, з подій збройного окупаційного перевороту в Криму. І, хоч про неї і говорили як про «невизнану війну Європи», це стало цивілізаційним протистоянням за існування української нації, не дивлячись на те що в той час бойові дії точилися на обмежених ділянках України і масові атаки не охоплювали всю нашу територію так, як сьогодні.

Повертаючись до питання індивідуальних кордонів особистості в контексті націєтворення, варто зазначити, що в кожного з нас ця душевна межа, т.зв. «червона лінія» формувалася надзвичайно по-різному. Російсько-українська війна розпочалася задовго до 24 лютого, та, незважаючи на це, українському суспільству не вистачало сил чи бажання повністю від'єднатися від ворожого культурно-інформаційного простору впродовж цих восьми років, хоча прогрес, безумовно, був. Саме повномасштабна війна стала ключовим каталізатором до переосмислення значення української ідентичності: колосальне єднання жителів України проявилось перед «обличчям» воєнної загрози, коли час та простір чітко розділилися на «ми» та «вони» (під «вони» маємо на увазі російський народ, як представників держави-агресора). Факт відчуття приналежності до України перетворився на своєрідний екзистенційний досвід людини.

Врешті-решт, наше суспільство в один момент позбулося бажання вести будь-які комунікації з росією, адже яка може йти мова про культурні зв'язки з ворогом, який бажає лише повного знищення України та її абсолютного розчинення в російській імперській машині? Звичайно, у рамках дослідження ми виявляємо лише загальну суспільну тенденцію, ми не можемо розмірковувати про кожного з мільйонів українців, адже не варто виключати факт існування сепаратистських рухів, колаборантів, «ждунів», які тихенько вичікували приходу загарбників.

Українське суспільство надбало свою власну червону лінію, переходячи яку вдалося збагнути, що настав час щось змінювати в житті, повертатися до своєї культури та історії, назавжди відкинути спроби російського сусіда нав'язати ворожі наративи, накинувши на нас ментальні кайдани. У цьому й полягає символізм теми нашого проєкту — у відтворенні трансформації людини через призму воєнних реалій мовою художнього текстилю; у створенні образу особистості, якій вдалося сформувати моральні кордони, «червоні лінії» та відмовитися від будь-якого прояву російської культури: мови, контенту, спілкування з росіянами тощо. Червона лінія є знаком, який символізує межі та

водночас є першопричиною до ключових докорінних змін, до деколонізації в рамках суспільства та особистості.

Після вибору остаточної теми кваліфікаційної роботи, ми розпочинаємо творчий пошук, а саме ескізування, беручи за основу наші накопичені знання та досвід. Перші ескізи можуть відрізнятись від фінального обраного варіанту, адже у процесі активної творчої роботи зазвичай відбувається трансформація художнього замислу. Співпраця з науковим керівником дипломної допомагає найбільш влучно висловити задум автора, використовуючи для цього композиційні прийоми та доступні нам виражальні засоби.

Головним художнім замислом твору стало переосмислення образу українця впродовж останніх десяти років і зображення того, як поступово формується його ідентичність. Враховуючи концепцію майбутньої роботи, в ескізах хотілося відтворити фігуру людини, яка позначала би собою узагальнене уявлення про соціум без персоніфікації та звернень до конкретних особистостей; яка водночас оприявлює як певну частку суспільства, так й окремого індивідуума. Постать не обов'язково повинна бути формальною, ми вдавалися більше до стилізації, яка містила тільки загальні натяки на людську подобу.

Першими були спроби графічно відобразити людину, особистість якої зазначала значної трансформації. Це виражалось на ескізах буквально, а саме через використання двох-трьох силуетів підряд, що на перший погляд може здатися повторенням (Рис. Г.2.1). Постаті в дечому схожі одна на одну за формою, проте зовсім різні за художнім змістом. На нашу думку, ця видозміна демонструє внутрішні переміни однієї людини, її уявлень та цінностей на умовній лінії часу в хронологічному порядку: крайня ліва фігура уособлює стан людини до 2014 року, середня — перехідний стан між 2014-2022 роками, а крайня права — нову особистість, яка ніколи не буде такою, як раніше. Так, цей своєрідний шлях з фігур ніби відтворює шлях до прийняття себе та своєї національної ідентичності, яка не є частиною інших культур.

На варіантах з двома постатями використовувалася та ж концепція, за виключенням того, що між постатями помітна більша графічна різниця у візуалізації (Рис. Г.2.1). Дані відмінності натякають на відсутність душевної цілісності, яка заважала національній свідомості сформуватися як особистості, що здатна відокремити себе від ворожого культурного простору. Тобто образи людей ніби протиставляються один одному: персона з несформованою ідентичністю проти людини, в якій зароджуються зачатки громадянської свідомості та позиції. На обидвох ескізах між силуетами помітні лінії, які позначають зв'язок, адже це все — версії однієї людини, світогляд якої змінився за короткий проміжок; позначають межі як ознаку особистих кордонів, які були вибудовані впродовж становлення власної ідентичності. Крім того, використання декількох фігур може підкреслити двоїстість людської природи, на здатності людини змінювати поведінку в залежності від оточення.

Далі ми вирішили зосередитися на вираженні культурних метаморфоз особистості через демонстрацію її внутрішньої боротьби, використовуючи для цього лише один загальний силует, який всередині наче "розділяється" на частини душевними протиріччями та терзаннями (Рис. Г.2.2). Роз'єднання душі показане темними горизонтальними смугами, які задані в певному композиційному ритмі.

Подальші ескізи ґрунтувалися на композиційному вирішенні тієї ж концепції видозміни особистості через призму ретроспективи та сьогодення. Наприклад, на ось цих ескізах ми за допомогою певних художніх засобів намагаємося втілити «подорож» людину через просторово-часовий континуум на шляху до усвідомлення себе та відмови від нав'язаної ворожої культури (Рис. Г.2.3). Ми бачимо декілька площин, на одній з яких — людська постать в оточенні абстрактних плям, які можуть асоціюватися з природою та частинами архітектурних будівель. На ескізах можна побачити як форми, що нагадують ліс з хашами, так і форми, які нагадують різноманітні вікна. Так, відтворюється одночасний ментальний зв'язок людини з природою та надбаннями суспільної культури. Також додалися фонові площини, які привносять візуального

розширення композиції, роблячи її більш протягнутою. Цей концепт стане ключовим для наступних замальовок та втілення форескізу.

Після невеличкої серії графічних ескізів ми перейшли до творчих пошуків у форматі колажу та макетів. Така структура робочого процесу дозволяє більше експериментувати з композиційними пошуками, текстурами та фактурами. Неприклеєні елементи колажу можна пересувати, перевертати, всіляко змінювати їх розмір (відрізаючи частинки, або, навпаки, доклеюючи їх). Основою для ескізних колажів стали викраски аквареллю, гуашшю та тушшю виконані різними способами: рівномірним профарбовуванням, нанесенням матеріалу губкою або шматочками тканини, що створювало текстурні відбитки на папері, перебиванням темних плям фарби з поверхні води, на яку крапалася туш тощо (Рис. Г.2.4). А за допомогою міні-макетів можна одразу спробувати візуалізувати в об'ємі зменшений варіант роботи в матеріалі з просторовим розташуванням площин.

Ми почали розвивати тему переосмислення людської душі за допомогою використання кількох постатей і надалі, при цьому додаючи текстури для кращого вираження. Наприклад, на даному колажі зображаються три антропоморфні фігури різних розмірів, що символізують еволюцію внутрішнього світу, а саме становлення особистості до «великої» людини, але не у значенні фізичних характеристик, а в сенсі душевних (Рис. Г.2.5). Фоном виступає контрастна текстурна площина, що оприявлює космогенез всесвіту, в якому задіяна людина. Зауважимо, що постаті відрізняються не лише формою та розміром, а й текстурно-сенсовим наповненням. Крайня ліва постать зображається повністю чистою від будь-яких фактур, тут працює лише охриста пляма. Відтак, особистість є повністю «пустою» від душевних обтяжень та спроб переосмислити своє культурне життя, тому існує цілком безтурботно. Далі ми можемо побачити композицію, в якій відображено зародження внутрішніх паростків сумнівів, що візуалізується у вигляді ще однієї людської постаті, а також її текстурному наповненні: монохромним різким плямам чорного та білого кольорів. Врешті-решт, трансформація завершується

представленням перед нами останньої постаті, яка розміщується в правій частині композиції. Тобто розвиток подій відбувається по хронологічній лінії часу, тому рух композиції відбувається зліва-направо. Остання постать символізує людину в стадії активного пошуку і утвердження національної ідентичності: її текстурне наповнення виглядає як хаотичні різкі чорні лінії, що розміщуються по діагоналі. Ця людина поки що розгублена і не набула повної душевної цілісності, проте ми намагалися передати відчуття розуміння того, що людина може стати чинником культурних перемін у суспільстві, якщо розпочне змінюватися сама. Після внутрішнього звільнення від культурних наративів ворога важливим завданням є ще й повернутися до власної забутої культури. Зв'язуючими елементами є червоні форми та лінії, що позначають моральні межі.

У процесі творчих пошуків ми вирішили повернутися до думки з використанням композиційного поділу роботи на частини. Перед нами постало розуміння, що для якнайкращої передачі цілісного сприйняття задуму, необхідно ввести декілька текстильних площин, що накладаються одна на одну, кожна з яких нестиме своє символічне значення для глядача, тому під час подальшого колажування активно розроблялася ця ідея.

Експерименти над формами, ритмом, колористикою та тональними плямами продовжилися, поступово наближаючи нас до фінальної концептуалізації задуму. Пропонувалися надзвичайно різноманітні варіанти, які відрізнялися як за кількістю площин, так і за візуальним наповненням. Ми обговорювали, наскільки доцільним буде використання декількох людських постатей в роботі, чи потрібен взагалі силует людини, чи є необхідність давати на ньому будь-які акценти. Під час колажування розроблялися дещо різнопланові ідеї: текстурні та однотонні викраски з прорізами, які віддалено нагадують частини архітектурних споруд, людські силуети. Тобто десь «проглядалося» зображення людини, а за рахунок його схожості з формами елементів будівель виглядало так, ніби постатей вже декілька; на інших варіантах використовувався лише ритм урбаністичного пейзажу: рослинності, віконних отворів тощо. Ці викраски

по черзі накладалися на різні текстурні фони, усіляко «пересувалися», створюючи масу варіантів творчих рішень (Рис Г.2.8). Таким способом нам вдалося з кожним разом підбирати все кращі комбінації композиційного ритму, наближаючись до найбільш оптимальної ітерації.

Безперечно, у проєкті хотілося використати якийсь нетривіальний засіб художнього вираження, який міститиме глибокий символічний сенс, та в подальшому цікаво виглядатиме відтвореним у матеріалі. Рішенням стала думка щодо введення напівпрозорої поверхні з ахроматичними текстурами. Незважаючи на зовнішню простоту виконання, вона може стати чудовим способом для введення влучних акцентів та створення рівномірних контрастів.

Розглянемо ще декілька прикладів ескізів у формі колажу, над якими ми працювали, перебуваючи у творчих пошуках. До прикладу, на наступному ескізі відтворений розвиток концепції роботи: була спроба використати дві площини, одна з яких фонові однотонна, яка зображає плинність буття всього живого у масштабах Всесвіту, а на противагу їй накладений напівпрозорий контрастний шар з чорно-білими смугами й прорізами у вигляді антропоморфних мотивів та видовжених прямокутників, що виступають символами бурхливості і мінливості короткотривалого життя людини в суспільстві (Рис Г.2.7). Проте ми відкинули цю ітерацію через наявність водночас сильного контрасту між лініями напівпрозорої площини та фоном, який не дозволяв повноцінно сконцентруватися на прочитанні силуетів у прорізах; і недостатньої тональної насиченості фонові площини, яка ніби «губиться» поруч з іншою.

На наступних колажах в якості фону ми намагалися використати тонально насичені чорні прямокутники, які містили би в собі значення душевного тягара особистості, що розвивається в напрямку переосмислення власної ідентичності. Додатково накладалася текстурна монохромна частина з прорізами, яка виділялася за рахунок композиційної активності на контрасті з однотонною поверхнею. На одному з варіантів просвіти були виключно геометричної форми, а саме у вигляді квадратів та прямокутників, які схожі на вікна (Рис.

Г.2.6). Деякі прорізи «підсвічені» червоним та жовтим кольорами, як ніби в домівці ввечері горить світло. Власне, сама площа мала додатковий діагональний зріз у лівому верхньому куті, що ще більше надавало їй подоби якогось будинку, споруди. Така символіка мала би наштовхувати глядача на роздуми про соціум як явище міцне та стійке, на перший погляд, догми якого зруйнувати неможливо. Проте все в цьому світі змінюється, а надто застарілі конструкти, що не дають повноцінно деколонізуватися. Ми намагалися це передати за допомогою активної контрастної текстури, на візерунках якої можемо побачити чітку динаміку.

Чергова ітерація відтворює схожу концепцію, проте з використанням не лише урбаністичних мотивів, а й антропоморфних та рослинних: на головній площині фігурує п'ять постатей різної форми у поєднанні з стеблами, стовбурами та геометричними елементами (Рис Г.2.7). Зазначимо, що в цьому варіанті контраст між двома поверхнями було послаблено за рахунок додаткового затемнення передньої частини. У якості акценту введені тонкі лінії червоного кольору. Тож, робота над композиційним вирішенням декоративного панно «Червона лінія» продовжилася і надалі, з кожним ескізом стаючи все ближче до фінального форескізу.

2.2 Використання основних композиційних закономірностей та законів в роботі над текстильним декоративним панно «Червона лінія». Кольорова гама, ритм і контраст.

Найбільш наближеним до подальшого втілення в матеріалі варіантом став макет з цілісним поєднанням наступних текстильних частин: площини фону, текстурного напівпрозорого шару, тонально насиченої площини з прорізами та акцентних деталей, які слугуватимуть відображенням образу «червоної лінії». Наступне завдання полягало у пошуку композиційно вдалого співвідношення цих частин роботи, ритму її мас, тональних плям. На допомогу знову прийшов

метод колажу, який дозволяє «пересувати» елементи аплікації, підбираючи найбільш влучне рішення (Рис. Г.2.9-Рис. Г.2.13).

Звичайно, ми не можемо оминати важливість вибору головних художніх та композиційних засобів для виконання творчої роботи. Основними виражальними художніми засобами можуть бути форма, тон, колір і фактура. Одночасне їх застосування не є доречним, оскільки створюватиме занадто багато акцентів, які заважатимуть оку глядача повноцінно сприйняти декоративне текстильне панно. Тож, достатньо обрати домінанту, на якій ми хочемо зосередитися і розробляти цей напрямок, а інші елементи взаємно доповнять композицію.

Ми визначилися з формою фінальної композиції — видовженого по горизонталі прямокутника, а також з основними елементами, які формуватимуть композиційний центр і деталями, що йому підпорядковуватимуться. Виявлення візуального центру важливе для цілісного сприйняття твору. Однією із задач було забезпечення рівноваги основних площин нашого декоративного панно. Виокремлюють наступні методи акцентування напрямів усередині простору композиції: горизонтальний, вертикальний, діагональний, круговий, їх поєднання [15]. Горизонтальний виділяє тяжкість простору, його протяжність і ширину. Ми зупинилися саме на такому способі, тому що він підкреслить перебування людини в гущині історичних подій через призму просторово-часовому континууму, плинності часу. Сюжетом для роботи став піданий творчому перетворенню особистий досвід спостереження за внутрішніми трансформаціями не лише українського суспільства, а й оточення авторки та її самої. За основу взято процес деколонізації в межах особистості, її шлях до усвідомлення власної ідентичності, вибудовування психологічних меж та перших кроків повернення до своєї справжньої культури, а не нав'язаних імперських епістемологій. Конструктивний задум допускає наявність у фабулі двох основних контрастів: індиферентного існування поза контекстом українського культурного простору

та життя після усвідомлення своїх помилок як українця; такого собі контрасту війни й відносно мирного життя.

Композиційно панно можна поділити на такі основні маси: три частини, які по чергово накладаються одна на одну. Дані площини несуть певне символічне значення. Передня частина композиції за допомогою форм, тону і ритму має умовно зображати образ індиферентного суспільства у поєднанні з індивідуальною культурною обмеженістю, важкими спогадами про минуле зростання, що не дає повноцінно рухатися в майбутнє, середня частина — «перехідний стан» трансформації людського світогляду — втілений через монохромні чорно-білі горизонтальні смуги, протяженість і ритм яких позначає фактор часу, який потрібен для розвитку особистості, що формується впродовж усього життя; фон — частина у вигляді однотонної площини з тональним висвітленням до середини, що виконуватиметься природними матеріалами (а саме льоном, який використовувався в усі тисячоліття та ніби відсилає до зв'язків з минулим), та символізуватиме космогенез безкінечності людського існування. Ключовими домінантними формами є, звісно ж, постать людини акцентного червоного кольору в переплетенні з «червоними смугами» чітких моральних кордонів, які людина вибудовує у ментальній та фізичній боротьбі із державою-агресором (Рис. Г.2.14).

Поєднання рослинних і урбаністичних мотивів для передньої частини композиції обрані не просто так. Людина та природа, яка її оточує, мають спільну душу. Наприклад, дерева втілюють людську природу в кількох її аспектах: перший — це зв'язок із землею, бажання бути зовнішнім споглядачем, інтровертність; другий — прагнення розвиватися і зростати — як ментально, так і фізично [31, с.127]. Рослинність може інтерпретуватися як антропоморфний символ, що показує людську природу, а, отже, і зв'язок між особистістю та суспільством, а у парі з урбаністичними мотивами це враження лише підкріплюється, адже образи міста протиставляються ідеї зв'язку людини з предками через призму часового простору.

Характер будь-якої поверхні або ж фактуру, ми зазвичай сприймаємо на око, а також за допомогою відчуттів, коли доторкаємося до неї. Матеріал породжує духовне переосмислення, а духовне зберігає пам'ять про матеріальне, тож фактура може викликати у глядача різні емоційні відчуття, спогади та асоціації, бути приємною або відштовхуючою, динамічною або монотонною тощо. До прикладу, м'які фактури асоціюються з тишею, душевним спокоєм. Фактура у поєднанні з формою значно підсилює вплив на реципієнта, тому відповідний її вибір допоможе в створенні художнього образу. У нашій роботі ми використовуємо поєднання гладких фактур нетканого текстилю з шорсткою льняною поверхнею, яке працює разом на контрасті, символічно відмежовуючи м'яку сутність буття живих істот у космічному масштабі з суворістю й строгістю життя в людському суспільстві, де ми вимушені зіштовхуватися з уявленнями й догмами, що не завжди працюють на благо індивідуума. Образ підсилуватиме і ахроматична смуга, яка виконуватиметься за допомогою клеєння волокон. «Жвавість» ниток на такій фактурі відповідає швидкості потоку думок у людини: від моменту їх зародження до повного розчинення в свідомості.

Колір — один з ключових засобів художнього вираження у мистецькому творі. Відтак, важливим кроком у створенні кваліфікаційної роботи є визначення особливостей побудови композиції з допомогою кольорової гами: вона визначає емоційну складову твору, впливає на настрій глядача, його психічний стан. Створюючи художній образ колірно-тональними плямами, автор апелює не тільки до особистих переживань, але і до т.зв. кольорового символізму, тому колірне рішення є відповіддю на поставлених задачі та ідеї, які митець хоче висловити.

Зазвичай пошук колористики є одночасним з графічним із початку ескізування, адже обидва процеси поєднані один з одним. Для плідної розробки проекту пропонуються різні варіанти: спочатку — пошук тональних плям у графічних монохромних ескізах (у подальшому це спрощує визначення ритміки

розстановки кольорових плям), далі — створення швидких колірних замальовок, робота з кольоровими формами тощо.

Варто зазначити, що концепція творчого замислу відображення метаморфози людської індивідуальності під впливом війни не передбачала використання широкої колірної палітри. Для більш конкретного розкриття художнього замислу ми вирішили орієнтуватися не стільки на інтегрування кольорів в роботу, як на тональних та фактурних акцентах, розкриваючи образ за допомогою форми. Різноманітна фактура матеріалів в роботі вже створюватиме певні акценти, тому очевидно, що ще з цієї точки зору, введення різноманіття кольорів було би не надто доречним.

У процесі виконання ескізних колажів та проб ми дійшли до такого рішення: створення тональної різниці в окремих частинах декоративного панно з переважним використанням ахроматичної гамми з додаванням природнього кольору натуральних матеріалів (Рис. Г.2.15). Для розширення колористичного діапазону ми вирішили додали вкраплення кольору, хоч і планували зосередитися на тональному контрасті. Як не як, у творчій роботі повинно залишатися таке собі посилення на назву «Червона лінія». Тож, ми обмежилися наступною базовою палітрою кольорів: чорним, білим, червоними кольорами, а також відтінками охри (льон). Основними акцентами в роботі мали би стати частини яскраво-червоних та бордо, які передавали б символізм тої самої "червоної лінії".

Площина фону виглядатиме як поєднання сірих, світло-коричневих та охристих кольорів (адже вона створюватиметься за допомогою льняної пряжі різних відтінків). Наступний шар — напівпрозора частина, що позбавлена щільності, виконуватиметься клеєнням ниток в ахроматичній гаммі, тобто з використанням білого та чорного кольорів. Фронтальна площина виконуватиметься в чорному кольорі (це дозволить додатково підкреслити песимістичність та тяжкість людського буття в соціумі, яка може нас обмежувати та накладати «рамки»). Силует людини, що привертає основну увагу глядача, а також слугує композиційним центром; та смуги, що

позначають психологічні межі й червоні лінії, виконуватимуться у червоних кольорах з використанням відтінків краплаку, карміну та теракоти. Виконання силуету постаті та образів внутрішніх думок в однаковій колірній гамі дозволить частково об'єднати фігуру людини з композицією оточуючого її середовища в панно.

Колористика декоративного текстильного панно базується на співставленні ахроматичних відтінків (чорний, білий, сірий кольори) з контрастною хроматичною гамою: кольорами охри, а також акцентними червоними плямами.

2.3 Технічні етапи виконання практичної частини кваліфікаційної роботи (проєкту та творчої роботи в матеріалі).

Виконання проєкту до практичної частини кваліфікаційної роботи — наступний етап втілення авторської думки в графічному вирішенні. Цей процес залишається надзвичайно важливим, адже являє собою остаточне художнє представлення теми, після якого буде виконання в матеріалі згідно з проєктом декоративного панно. У нашому випадку затверджений макет композиційного тонального та кольорового вирішення дає нам можливість перейти до перенесення його на збільшений формат з урахуванням усіх пропорцій. Ми виконуватимемо проєкт розміру 51*97 см та розмістимо його на підібраному планшеті. Варто зауважити, що створення проєкту також передбачає розробку вдалого рішення: ми порівнюємо співвідношення частин роботи один до одної, обираємо місце, де розташовуватиметься напис. Тобто спочатку нам потрібно визначити основні композиційні маси та їх розмір і лише тоді переходити до безпосереднього виконання.

Процес втілення проєкту ми розпочинаємо з розробки кожної з чотирьох частин роботи в необхідному масштабі, знову ж таки, з огляду на пропорції затвердженого макету (Рис. Г.2.15). Для виконання тканної площини фону використовувався акварельний папір, який профарбовувався розчином кави за допомогою звичайної губи. Таким способом ми намагалися відтворити тон

льняної пряжі. Не забуваємо також відобразити «фактуру» майбутнього тканого полотна, використовуючи текстуру на папері. Було запропоновано ввести градацію кольорів на даній частині: з висвітленням ближче до середини. Відтак за допомогою контрасту ми зможемо додатково підкреслити композиційний центр. Поверхню з ахроматичними текстурами створюємо за допомогою прозорої силіконової клейонки, чорної гуаші та білої туші: розписуємо фарбами церату, відтворюючи горизонтальні смуги різної ширини.

Для створення найближчої до глядача темної площини з прорізами та червоних частин нам знадобляться гуашеві фарби та міцний папір. Спочатку розробляємо лекало, вирізаємо в необхідних місцях отвори, профарбовуємо чорною гуашшю. З «червоними лініями» повторюємо ті ж самі дії: на збільшених відповідно до масштабу проєкту паперових лекалах поступово набираємо кольоровий тон нашаруванням акварельної фарби і розстановкою фінальних акцентів за допомогою щільності гуаші.

Традиційно фоном для проєктів використовується білий папір, який перед тим натягується на планшет. Після обговорення деяких нюансів ми вирішили використати тонований папір чорного кольору, який дозволив би композиційно об'єднати елементи проєкту. Далі — підпис шрифтом, який виділить і завершить оформлення. Напис не повинен надто відволікати увагу, тому ми обрали більш класичний ненасичений шрифт без засічок, який буде виконуватися білим олівцем. Назва творчої роботи має чітко вирізнитися серед напису, це можна вирішити декількома шляхами: введенням іншого шрифту, використанням іншого кольору, видозміною букв, незначним збільшенням напису теми в порівнянні з усім іншим текстом. Тож ми вирішили додатково виділити назву за допомогою червоного кольору, що дозволило би додатково підкреслити символізм «Червоної лінії» (Рис. Г.2.16; Рис.Д.2.1).

Підготовку до втілення декоративного панно розпочинаємо з підбору матеріалів. Так як магістерська робота поєднуватиме в собі різні техніки: художнє ткацтво, клеєння, витинання, то ми використовуватимемо як пряжу (льняну, бавовняну, а також акрилову), так і неткані матеріали, клей тощо.

Головне обладнання для створення гобеленів, тканих полотен — це вертикальний верстат Готліс. У наших умовах ми виконуватимемо роботу в матеріалі у майстерні університету, тож використовуватимемо наявні там вертикальні рами для ткацтва. Так як її висоти недостатньо для виконання цільного полотна довжиною 171 см, будемо ткати його з двох окремих частин, шириною 94 см та довжиною 101 й 70 см відповідно. Нитки основи складають «каркас» тканини, вони повинні бути міцними та водночас пружними. Для цього технологічного етапу ми обрали бавовняний шпагат середньої товщини (Рис. Е.2.1). Натягуємо нитки основи на раму, прив'язавши її кінець до першого нижнього гвіздка, підіймаємо її вертикально і по черзі обвиваємо верхні гвіздки і т.д (Рис. Е.2.2). Дві крайні нитки робимо подвійними, щоб краї краще тримали форму (Рис. Е.2.3).

Ткання на звичайних рамах передбачає по чергове переплетення ниток для прокладання піткання. Аби не перебирати їх щоразу вручну, можна розділити на парні і непарні та скористатися планкою для підняття основи, що дещо полегшить процес виконання роботи в матеріалі (Рис. Е.2.4). Після натягування основи на раму ми прокладаємо смужки картону необхідної ширини, аби кожна нитка опинялася то спереду, то позаду картонки (Рис. Е.2.5). Це робиться для того, щоб залишився певний простір між опушкою тканини та початком гвіздків, тобто для кращого підв'язування закрайки готового полотна. Картонки опускаємо вниз аж до гвіздків.

Набір інструментів, необхідних для ручного ткацтва, доволі базовий: ножиці, молоток (колотушка), в'язальні гачки. Молоток для ткацтва потрібен, аби щільніше прибивати нитки піткання до опушки тканини. При відсутності такого інструменту можна використовувати звичайну вилку або гребінець. Ткацтво гобелену починається і завершується закрайкою розміром 1-1,5 см, яка тчеться зазвичай нитками одного з основних кольорів або подібними (Рис. Е.2.6). Вона необхідна для того, щоби підв'язати нитки основи аби краї завершеної роботи не розлізлися.

У тканні даної частини ми використали тільки полотняне переплетення, коли нитка підкання через одну нитку основи перекриває її в шаховому порядку то зверху, то знизу. Зауважимо, що в якості матеріалу була обрана льняна пряжа, на нашу думку, в цьому закладений деякий символізм, адже дана сировина здавна використовувався нашими предками. А так як гладкотканий фон має оприявлювати космогенез всесвіту, в якому перебуває людина, то льон дозволить додатково підкреслити зв'язок індивідуума з просторово-часовим континуумом. Були використані нитки сірих, світло-коричного, охристих кольорів. Змішували пряжу механічним шляхом, створюючи колірні переходи за допомогою ниток.

Після завершення роботи «чистимо» полотно від залишків ниток підкання ззовні і ззаду, забираємо перебірну планку, зрізаємо тканину із рами, нитки основи розрізаємо біля гвіздків (Рис. Е.2.10). Основу необхідно підв'язати: кожен пару ниток зав'язуємо вузликом. Далі охайно підшиваємо закрайку із вузликами на зворотній бік роботи. Полотно обов'язково пропарюємо праскою через вологу шмату. Ми описали процес створення першої частини фонові площини, таким же способом ткатимемо й другу. Кінцевий розмір кожної з тканих частин роботи складає 94*101 см та 94*70 см, у подальшому їх необхідно зшити між собою за допомогою голки та швейних ниток, щоб полотно було цільним (Рис. Е.2.12). Відтак, розмір фону декоративного панно складатиме 94*171 см.

Технікою художнього ткацтва ми виконуватимемо і деякі червоні частини роботи: силует людини та дві смуги. У цілому технічні етапи залишаються такими ж, відрізняється лише розмір, а також використані нитки (Рис. Е.2.13). Ми брали різну за сировинним складом пряжу: як натуральні нитки (переважно бавовняні), так і штучні (акрилові). Колірна палітра текстильних матеріалів вийшла у червоній гаммі з використанням відтінків краплаку, карміну та теракоти. Тож, ми знову натягуємо нитки основи на раму (причому робимо це тричі, адже деталей також три і всі ткатимуться окремо), прокладаємо картонки. Проте цього разу ми не виконуватимемо закрайку в класичному її

розумінні, а розпочинатимемо ткання одразу. Це необхідно для того, щоб в подальшому більш охайно підшити перев'язані вузлики основи, закріплюючи їх на зворотній стороні за допомогою тоненької червоної тканини, так, щоб не створювалася лишня товщина. У процесі ткацтва знову ж таки змішували пряжу механічним шляхом, прокладаючи кожную нитку, ніби живописні мазки. Фінальний розмір гобеленних елементів складає 65*11 см, 76*5 см та 96*2,5 см відповідно (Рис. Е.2.14).

Для виконання шару клеєної структури роботи нам знадобиться пряжа чорного та білого кольорів (причому білий колір має бути більш з теплим відтінком, аби не сильно контрастувати з фоном), льняні паклі різних відтінків (від сірих до охристих), білий синтепон, який також можна розділити на волокна; шпалерний клей; звичайна флористична сітка. Готуємо робоче місце: застилаємо поверхню столу плівкою, на неї кладемо лист пластику, а поверх нього — перший прошарок флористичної сітки, який закріплюємо до країв пластикової дошки біндерами. Також необхідно приготувати дві порції шпалерного клею: наливаємо в миску 1 л холодної води, додаємо 4-6 столових ложок з верхом порошку. Впродовж 20-30 секунд гарно перемішуємо суміш і даємо їй загустіти, залишивши на 30 хвилин.

Наступний етап — викладення пряді на сітку: у якості першого шару витягуємо і прокладаємо волокна з льняної паклі, що дозволить додатково зміцнити проклеєну поверхню, далі викладаємо необхідні ряди з вже готової пряді (Рис. Е.2.15; Рис. Е.2.16). Зазначимо, що текстильні матеріали не повинні бути надто фактурними, адже такі елементи перетягуватимуть на себе увагу глядача. Потім ми обережно накриваємо підготовлену пряжу другим прошарком сітки (також можна закріпити біндерами) (Рис. Е.2.17). Зачерпуємо руками або ложкою клей і втираємо у волокна по всій довжині площини. Після завершення роботи обережно відділяємо верхню сітку від зваляних волокон і залишаємо просихати на декілька діб. Після висихання знімаємо проклеєні пасма із нижнього прошарку сітки. Розмір цієї частини складає 48*171 см.

Останній шар, а саме текстильний екран з прорізним зображенням силуетів та елементів урбаністичного пейзажу, ми створюватимемо з міцного нетканого матеріалу чорного кольору, що чудово триматиме форму (Рис. Е.2.18). Попередньо підготуємо паперове лекало оригінального розміру, за яким розкреслюватимемо ділянки для прорізання на чистовій тканині (Рис.Е.2.19). Зауважимо, що перенесення рисунку на нетканку потрібно робити зі звороту, щоб сліди від мила не потрапили на лицьову сторону. Потім вирізаємо необхідні ділянки за допомогою гострого канцелярського ножа. Також після завершення роботи обов'язково прасуємо готове полотно, щоб розгладити всі заломы.

Так як ми зробили всі площини роботи в матеріалі, то далі переходимо до її оформлення. Дві частини тканого льняного полотна акуратно з'єднуються між собою по лінії шва (Рис. Е.2.20). На верхній край швейною машинкою пришиваємо смужку льняної тканини, вона після підшиття зі зворотного боку слугуватиме «тунелем» для дерев'яної планки, на якій експонуватиметься робота. На фонову ткану площину накладається проклеєна, вони з'єднуються одна з одною.

Відтак, у нас залишається вже три частини роботи, які необхідно об'єднати. Зробимо це за допомогою брусків. Так як льняне полотно висітиме на першій планці, яка буде прихована під тканиною, то нам потрібно відтворити відстань від фонові площини до переднього шару з нетканого матеріалу. Рішенням стало використання другої планки, яку треба додатково порізати на 6 частин. Довжина кожного зі елементів бруска відповідатиме довжині тих частин текстильного прорізного екрану, за рахунок яких передній шар «виступатиме наперед». З'єднуємо частини за допомогою гвіздків. Потім приклеюємо шар з нетканого матеріалу на кожну з дерев'яних частинок. Для зручності експонування роботи вбиваємо гвіздки у крайні торці кожної з двох площин. Компоненти червоного кольору приклеюються до шару з нетканого текстилю: смуги і прямокутник відповідно до проекту кваліфікаційної роботи. Повністю виконана та оформлена робота має розміри 94*171 см (Рис. Ж

2.4 Проведення економічних розрахунків та обґрунтування витрат.

№ з/п	Найменування матеріалів	Кількість матеріалу	Вартість однієї одиниці матеріалу, грн.	Загальна сума, грн.
1.	Дерев'яні бруси (30x20x2000 мм)	2 шт	40	80
2.	Цвяхи будівельні	Орієнтовно 30 шт	-	5
3.	Льняна тканина	50*170 см	300	350
4.	Ножиці	1 шт	52	52
5.	Картон	Метровий папір форматом 150*100 см	170	170
6.	Тонований папір	4 аркуші В1	70	280
7.	Акварельний папір	1 аркуш А1	120	120
8.	Картон	1 аркуш А1	70	70
9.	Гуаш чорна	40 мл	50	50
10.	Клейонка силіконова	1 м		100
11.	Бавовняний шпагат	0,5 кг	270	270
12.	Нетканий матеріал	150*150 см	90	150
13.	Шпагат «Радосвіт» льняний 2 мм	200 м	196	392
14.	Джгут декоративний	0,5 кг		120
15.	Льняний шпагат джутовий JuteRD	0,6 кг; 360 м	94	188
16.	Льняний шпагат джутовий JuteRD	0,4 кг; 150 м	130	130

17.	Джутова нитка Birlik	0,6 кг		105
18.	Пряжа (льон)	0,4 кг		160
19.	Пряжа (бавовна)	0,5 кг		110
20.	Пряжа (акрил)	0,6 кг		170
21.	Барвники анілінові	2 пачки	35	70
22.	Флористична сітка	1 пачка		100
23.	Клей для шпалер Metylan Універсал	1 пачка, 250 г	120	120
24.	Шпалерний клей Rattex Флізелін	1 пачка, 95 г	35	35
				Всього: 3397 грн

На виконання проєктної частини кваліфікаційної роботи і декоративного панно в матеріалі пішло орієнтовно більше 250 годин.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день Україна перебуває посеред буремних обставин війни з російською федерацією, яка прагне знищити будь-який прояв вітчизняного націєтворення. Можна стверджувати, що російське вторгнення стало каталізатором глибоких соціокультурних змін українського суспільства в усіх його сферах, включаючи і трансформацію мистецтва, його практик та жанрових особливостей. Мистецтво важливе у будь-який момент та час, проте в реаліях війни воно здатне ще більше впливати на реципієнтів та самих авторів, дозволяючи об'єднати спільноту у сумісній боротьбі. Крім того, воно несе в собі терапевтичну функцію для обох сторін творчого процесу, адже митець переосмислює свої травматичні переживання, а глядач стикається із візуалізацією внутрішніх емоцій, що змушує його прийняти реальність. Розглядаючи в ході наукового дослідження творчість українських митців та сучасні арт-проекти, ми прагнули відстежити розвиток і метаморфозу художньої думки у відображенні сприйняття війни як такої, а також проаналізувати зміну вектору суспільних поглядів; адже як суспільство змінює людину, так і людина здатна змінити суспільство.

Аналіз проведених авторкою дослідження інтерв'ю з діячами сфери культури, художнього текстилю та дизайну показав, що з початком повномасштабного вторгнення митці стали більше рефлексувати у своїй творчості, відчуваючи потребу сублімувати екзистенційні переживання; художні образи в творчих роботах частково видозмінилися, відповідаючи контексту історичних подій, під час яких вони були створені; мистецька діяльність стала своєрідним способом відволіктися під подій сьогодення; культурна і мистецька українська спадщина зазнала численних і непоправних втрат у зв'язку з воєнними діями;

За результатами нашого емпіричного дослідження — опитування «Рефлексія діячів українського образотворчого мистецтва, декоративно-

прикладного мистецтва та дизайну в умовах повномасштабного вторгнення», в якому взяло участь 60 респондентів, що представляють різні сфери української культури та мистецтва, можна зробити ряд важливих висновків, які дають змогу частково охарактеризувати тенденції розвитку і становлення вітчизняного культурного простору під час активної фази російсько-української війни. Географія опитування охопила чимало куточків України, сумарно 13 областей. Інформація, отримана в ході анкетування, продемонструвала, що творча спільнота продовжує активно працювати надалі, незважаючи на реалії війни, які впливають на емоційний стан. 91,7% опитаних відчують в тій чи іншій мірі культурні зміни в українському суспільстві.

На сьогоднішній момент соціально-культурні трансформації ще не завершені, ми живемо в часи великих змін і власними руками можемо докластися до процесів, які через десятки років вивчатимуть науковці. Цілком ймовірно, що в контексті глобального мистецького простору український фактор може стати своєрідним поштовхом до світових культурних змін, так як унікальність українського мистецтва нині полягає в поєднанні універсальних демократичних цінностей з традиціями кордоцентризму, які сягають своїм корінням у глибину років.

Ми переконані, що виконана кваліфікаційна робота, її прочитання та розуміння глядачем зможе вплинути на такі фактори як усвідомлення важливості власної ідентичності, яка відокремлює нас від інших народів; переосмислення значення впливу індивідуума як окремої соціальної одиниці на процеси в українському суспільстві; ментальне подолання наративів репресивної русифікації, які нав'язувалися імперським сусідом впродовж не одного десятку років і слугують віддзеркаленням культурної травми пострадянського періоду; визнання мистецтва як значимої частини духовної культури, через метаморфози якої можна відстежити трансформацію нації.

Створення будь-якого художнього проєкту потребує ретельної підготовки, дослідження не лише наукової та теоретичної бази, але й роботи над практичною частиною, тому була розроблена ціла серія ескізів та колажів

можливого композиційного вирішення майбутнього текстильного панно. На основі відібраних і затверджених варіантів було створено проєкт власне кваліфікаційної роботи з подальшим її втіленням в матеріалі.

Підсумком проведеного дослідження відображення соціокультурних змін в українському суспільстві через призму реакцій митців на події російсько-української війни стала кваліфікаційна робота — декоративне текстильне панно у змішаній техніці «Червона лінія» (93*175 см, ткацтво, клесня, вирізання, льон, бавовна, неткані матеріали). Головною концепцією твору є втілення за допомогою художніх засобів і текстильних матеріалів однієї з сучасних проблем українського суспільства в умовах війни — пошуку та усвідомлення власної культурної ідентичності шляхом деколонізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янова Н. Арт-терапія як засіб реабілітації учасників бойових дій в умовах російсько-українського збройного конфлікту. *Українознавчий альманах*. 2020. Вип. 26. С. 8–12.
2. Авер'янова, Н. Теми конфліктів і воєн в українській історії мистецтв. *Матеріали конференції МЦНД*, (01.07.2022; Вінниця, Україна), 2022. с. 240–245.
3. Бевз Т. Українці і росіяни під прицілом російської пропаганди. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 1. С. 150-163.
4. Босий О. Священне ремесло Мокоші. Традиційні символи і магичні ритуали українців (Типологія. Семантика. Міфоструктури). Вінниця: «Діло» ФОП Рог. І.О., 2004. 220 с.
5. Бриндіков Ю. Л. Арт-терапія у реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2018. № 1. С. 106-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2018_1_26 (дата звернення: 24.10.2023).
6. Бриндіков Ю. Л. Арт-терапія: суть, можливості роботи з військовослужбовцями учасниками бойових дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. Вип. 2. С. 42-45.
7. Будник, А., Голуб, О. Колаж як мистецтво реагування на виклики часу в умовах повномасштабного російського вторгнення. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2023. Вип. 48. С. 144–150.
8. Вербець В. В. *Методологія та методика соціологічних досліджень Ч. 1*. Острог: РВВ НаУОА, 2001. 185 с.
9. Вознесенська О., Мова Л. *Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті*. К.: Шкільний світ, 2007. 125 с.

10. Головатюк І. Г. Арт-терапія у зарубіжній науковій традиції. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2017. Вип. 2. С. 63-66.
11. Гуменюк Н. Психологічна рекреація особистості у період воєнних конфліктів. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: збірник тез II Міжнародної наукової конференції „Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки“.* 2022. С. 7-9.
12. Дем'яненко Б. Л., Дем'яненко В. М. Мілітаризація освітньо-виховного процесу дітей і молоді в окупованому Криму (2014–2019). Вища освіта України в контексті цивілізаційних змін та викликів: стан, проблеми, перспективи розвитку: [кол. моногр.] / [Калінічева Г. І. (кер. авт. кол., наук. ред.), ...Заліток Л. М., Любовець О. М. та ін.; за заг. ред. Г. І. Калінічевої]; ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая». К.: Видавництво «Фенікс». 2020. С. 324-352.
13. Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості. *Психологія: реальність і перспективи.* 2019. № 10. С. 51–58.
14. Історія декоративного мистецтва України [Текст]: у 5 т. Т. 5 / голов. ред. Г. Скрипник; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. 546 с. + 266 іл.
15. Іттен Й. Наука дизайну та форми: Вступний курс, який я викладав у Баугаузі та інших школах / ред. О. Плаксії; пер. С. Святенко. ArtHuss, 2021. 136 с.
16. Кара-Васильєва Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю». Київ, 2005. 280 с.
17. Ключенко Е. Репрезентація війни соціально-філософськими концептами постмодернізму (на прикладі російсько-української війни). *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія.* К.: НАУ, 2023. Вип. 1 (36). С. 35-41.

18. Ковпак В. Перформансні практики подієвих комунікацій в умовах війни як інструмент «м'якої сили» // *Соціальні комунікації в умовах глобалізаційних процесів: стан, тенденції, перспективи* : збірник тез за матеріалами Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 16-17 червня 2023 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 9-12. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/29779> (дата звернення: 22.10.2023).
19. Лагода О., Гурдіна В., Малік. Т. Принтування в дизайні текстильних виробів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 38(2). С. 28-35.
20. Лачко О. Українське перформативне мистецтво під час війни. *Modern directions of scientific research development*. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. P. 21-27.
21. Литвин С. Х. Діяльність Національної спілки художників України в розвитку та популяризації українського мистецтва в умовах війни. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2023. № 2. С. 88–94.
22. Луковська О. Виставкова діяльність українських митців у час війни. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: культурологія)*. 2022. № 42. С. 21–27.
23. Луцик Д. Висвітлення теми ядерної енергетики в образотворчому мистецтві України крізь призму зарубіжного досвіду. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: мистецтвознавство)*. 2023. № 44. С. 225–232.
24. Луцик Д. Мистецтво текстилю як засіб вираження художніх рефлексій на події та наслідки війни: український і зарубіжний досвід. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: мистецтвознавство)*. 2023. С. 270-274

25. Луцик Д. Специфіка українських мистецьких практик в реаліях російсько-української війни. *Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції «Освіта України в умовах реформування: сучасні виклики та перспективи»*, м. Рівне, 15 листопада 2023 р. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2023. С. 75-78
26. Міжнародна науково-практична конференція «Мистецтво та дизайн у художній мові мінливого часу: морфологія, семіотика, візуальність» // Збірник наукових матеріалів. 14 квітня 2022 року, ХДАДМ. Харків, 2022. 136 с.
27. Нетребя М. М. Digital креативи як інструмент інформаційного спротиву в умовах війни. *Вчені записки Таврійського Національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33. №. 3. С. 373-381.
28. Ніколаєнко С. О., Улунова Г. Є. Особливості поєднання технологій раціонально-емоційної психотерапії і рухів очей у процесі переробки і трансформації ірраціональних переконань особистості. *Габітус*. № 31. С. 144-150.
29. Паньок Т., Молчанова А. Образотворче мистецтво у контексті ескалації російської агресії проти України. *Progressive research in the modern world: Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference, Boston, December 1 – 3, 2022*. Boston: BoScience Publisher, 2022. P. 495–501.
30. Печенюк Т. Кольорознавство. Видавництво: Грані-Т. 2009. 192 с.
31. Пилат О. С. Символ дерева в міфології народів світу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. №4. С. 124-130.
32. Погонєць І. В., Пшемицька Є. О. Переосмислення та відмова від російської культури: погляд сьогодення. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2023. Т. 1, № 15. С. 67–70.

33. Потіха О. Долі українських дітей на тимчасово окупованих територіях України. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*: збірник тез III Міжнародної наукової конференції, 20-21 квітня 2023. Т. : ФОП Паляниця В. А., 2023. С. 27–30.
34. Протас М. 2023. Мистецтво в умовах війни: на перетині демократії та нігілізму. *Grail of Science*. 2023. Vol. 24. P. 804–809.
35. Столярчук Н. М. Українськість українського авангарду. Повертаємо своє. *Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтв: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти*: Матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф., 16–18 черв. 2023 р. 2023. С. 68–71. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-317-3-16> (дата звернення: 14.11.2023).
36. Стоян С. Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 119–124.
37. Терещенко Г. М. Міжнародна фінансова підтримка організації освітнього процесу в умовах запровадження воєнного стану в Україні. *Український соціум*. 2022. № 2. С. 169-180.
38. Тормахова А. Мистецькі практики під час війни: український вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. № 41. С. 70–75.
39. Трегуб Г. Шрам на шкірі. Якою російсько-українська війна постає перед очима закордонного мистецтва. *Український тиждень*. 2019. № 11. С. 60-63.
40. Третя всеукраїнська трієнале художнього текстилю: каталог / [авт. упоряд З. Чегусова]. Київ, 2010-2011. 69 с.
41. Триколенко С. Т., Єлісеєв І. А. Війна очима українських митців – знакові образи і новітня символіка. *Сталий розвиток авіаційної інфраструктури України*. 2023. С. 285–300. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-312-8-11> (дата звернення: 15.11.2023).

42. Тузов В. Актуальні теми творчої інтерпретації сучасного українського мистецтва. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2016-2017. Вип. 8-9. С. 137-147.
43. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
44. Хоменко Т., Колісник Ю. Втрати української культури у російсько-українській війні: культурно-інформаційний спротив. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2023. Випуск 52-53. С. 357–366.
45. Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен: Альбом-каталог. Київ: ЗАТ «Атлант ЮЕМСі», 2002. 511 с.: іл.
46. Четверта всеукраїнська трієнале художнього текстилю: каталог / [авт. упоряд. З. Чегусова]. Київ, 2013-2014. 81 с.
47. Шульга З. Художній текстиль як зброя. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Вип. 31. С. 51-70.
48. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення. Навчальний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 112 с.
49. Art Therapeutic Techniques to Provide Psychological Assistance / I. Ivzhenko et al. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13, no. 4. P. 68–80. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/13.4/376> (date of access: 15.11.2023).
50. Biedarieva S. Art Communities at Risk: On Ukraine. October. 2022. Vol. 179. P. 137–149. URL: https://doi.org/10.1162/octo_a_00452
51. Hill A. Art versus Illness: A Story of Art Therapy. G. Allen and Unwin, 1948. 94 p.
52. Hogan S. Healing Arts: The History of Art Therapy. Jessica Kingsley Publishers, 2001. 336 p.
53. Hutchison M., Robertson E. Introduction: Art, War, and Truth – Images of Conflict. *Journal of War & Culture Studies*. 2015. Vol. 8, no. 2. P. 103–108.

54. Kozak N. Art Resistance against Russia's "Non-Invasion" of Ukraine. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. 2022. Vol. 9, no. 1. P. 67–104. URL: <https://doi.org/10.21226/ewjus585> (date of access: 15.11.2023).
55. Lytvynenko A. Ukrainian cultural and artistic Youtube channels during the first year of the war of the Russian invasion of Ukraine. *Obraz*. 2023. Vol. 42, No. 2. P. 25–37. URL: [https://doi.org/10.21272/obraz.2023.2\(42\)-25-37](https://doi.org/10.21272/obraz.2023.2(42)-25-37) (date of access: 02.11.2023).
56. *Materials & Media in Art Therapy* / ed. by C. H. Moon. Routledge, 2011. 336 p.
57. McNamee C. M. Bilateral Art: Integrating Art Therapy, Family Therapy, and Neuroscience. *Contemporary Family Therapy*. 2005. Vol. 27, no. 4. P. 545–557. URL: <https://doi.org/10.1007/s10591-005-8241-y> (date of access: 15.11.2023).
58. Pletsan K. V. Creative industries of Ukraine as drivers of development during the war and their recovery after victory. *International scientific conference «The influence of culture and art on the value orientations of civilization in war and post-war times»*, Riga, 30–31 August 2022. Riga, 2022. P. 17–23.
59. Problems and prospects of the development of Ukrainian art (realities of martial law) / O. Mosendz et al. *Revista Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, no. 58. P. 74–83.
60. Protas M., Bulavina N., Isychenko I. Between Aesthetics and Imagination: The Ongoing Transformations of Ukrainian Art in the Times of the War. *American Journal of Art and Design*. 2023. Vol. 8. P. 37-45. URL: <https://doi.org/10.11648/j.ajad.20230802.14> (date of access: 15.11.2023).
61. Sydorenko, A., Chibalashvili, A., Shalinskyi, I., Berdyskikh, S., & Mazur, V. Ukrainian digital art during the full-scale Russian-Ukrainian war. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13. Iss. 2. Spes.Iss. XXXVII. P. 125-130.

62. Telegraf.design, Projector Institute. Telegraf.Design #2: Креатив у війні / ред. А. Карнаух. 2-ге вид. Projector Publishing, 2022. 200 с.
63. Voznesenska O. Use of textile and wool in art-therapy in Ukraine. Use of Textile and Wool in Art-Therapy in Ukraine/ Tarptautinės Mokslinės Konferencijos Medžiaga, m. Šiaulių, Lietuva. 2013. С.96-100.
64. Барчук М. Ігор Пошивайло: «У багатьох випадках евакуації музеїв не було. Це проблема ставлення влади до культури». LB.ua. URL: https://lb.ua/culture/2022/11/12/535635_igor_poshivaylo_u_bagatoh_vipadkah.html (дата звернення: 22.10.2023).
65. ВЕЧІР. Харків. Тихий центр: документальний фільм про молодь, яка посилює патріотичний вайб міста, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rYF0GuIb29A> (дата звернення: 24.09.2023).
66. Загін Кіноманів. Наскільки розвинувся український контент?, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7kvxEYw8dZA> (дата звернення: 24.09.2023).
67. Збереження культурної спадщини. Уроки Другої світової війни (частина 1) | Музей історії Десятинної церкви - офіційний сайт. *Музей історії Десятинної церкви - офіційний сайт | ЗНАЄМО СТІЛЬКИ, СКІЛЬКИ ПАМ'ЯТАЄМО*. URL: <http://mdch.kiev.ua/node/968> (дата звернення: 15.11.2023).
68. Інше інтерв'ю. Жанна Кадирова: "Тепер я той самий націоналіст", 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CzzndKrKYgY> (дата звернення: 24.09.2023).
69. МКІП зафіксувало півтисячі епізодів воєнних злочинів рф проти українських об'єктів культурної спадщини та закладів культури. *Міністерство культури та інформаційної політики України, опубліковано*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-zafiksuvalo-pivtysiachi-epizodiv-voiennykh-zlochyniv-rf-proty-ukrainskykh-obiektiv-kulturnoi-spadshchynu-ta-zakladiv-kultury> (дата звернення: 02.11.2023).

70. Муравська Ю. Після зброї вони взяли до рук пензлі. *Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/war/pislja-zbroji-voni-vzjali-do-ruk-penzli.html> (дата звернення: 24.10.2023).
71. Свідомі. #6 Деколонізація в Україні: що робити кожному з нас, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QaGTq3M-l44> (дата звернення: 09.11.2023).
72. Стан культури та креативних індустрій під час війни – результати опитування від Українського культурного фонду та МКІП України. Офіційний сайт УКФ. URL: <https://ucf.in.ua/news/11082022> (дата звернення: 24.09.2023).
73. У Львові відкрили найбільший арт-проект року «Модуль тимчасовості». *ШоТам*. URL: <https://shotam.info/u-lvovi-vidkryly-naybilshyy-art-proiekt-roku-modul-tymchasovosti/> (дата звернення: 03.11.2023).
74. Українська правда. Маріонеткова Рада Криму призначила референдум про входження в РФ на 16 березня. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/6/7017802/> (дата звернення: 03.11.2023).
75. Українські художники переосмислили плакати часів Другої світової війни. *Telegraf* — журнал дизайнерів. URL: <https://telegraf.design/news/ukrayinski-hudozhnyku-pereosmyslyly-plakaty-chasiv-drugoyi-svitovoyi-vijny/> (дата звернення: 24.09.2023).
76. Цілюща арттерапія допомагає в реабілітації українським бійцям з пораненням. *Ветеранський фонд (Поруч з ветераном)*. URL: <https://veteranfund.com.ua/2023/04/03/ngo-4/> (дата звернення: 24.10.2023).
77. Шиян О. «Війна збагатить мистецтво». ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/viyna_v_ukrayini_vpliv_na_kulturu_traditsiyi_tvorchist_n1555908 (дата звернення: 22.10.2023).

78. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. *UNESCO: Building Peace through Education, Science and Culture, communication and information*. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco> (date of access: 02.11.2023).

ДОДАТКИ

Серія з 5-ти інтерв'ю з діячами українського мистецтва Додаток А

Дане інтерв'ю проводилося 18.09.2023 року за участі Інги Янкович — директорки Запорізького художнього музею та Катерини Самар — адміністратору відділу науково-виховної роботи Запорізького художнього музею.

Розкажіть, будь ласка, про діяльність музею під час війни і військового стану. З якими викликами Ви зіштовхнулися, як директор музею?

Інга Янкович: По-перше, у нас взагалі змінилася аудиторія. Починаючи з того часу, як розпочалася війна, ми були в глибокому підпіллі, в дуже такому...закритому замороженому стані, оцепенінні. Із початком повномасштабного вторгнення ми взагалі чекали, що там завтра-післязавтра, може, через тиждень прийдуть тут танки і ми будемо в окупації, тож були в такому незрозумілому стані. Наш стан змінився, ну, принаймні мій, з початком нового року, цього року. Ми подивилися на своє життя і вирішили, що так жити більше не можна, скільки можна вести цей затворницький спосіб життя, сидіти тільки в своїх фондах і займатися лише внутрішніми справами? Потрібно виходити на публіку.

Катерина Самар: Я хочу трохи доповнити. Був такий стан, тому що був страх, що зараз прийдуть росіяни і підуть красти картини, руйнувати тут все. Вони майже на наших очах це робили на початку, коли вони прийшли в Маріуполь, Мелітополь. Прийшли в художні музей, покрали там Айвазовського в першого чергу, роботи Куїнджі. Ще ж була ситуація з директоркою-колаборанткою, яка здала музей росіянам... І я пам'ятаю цей час...Я розмовляла з Інгою Адольфівною і вона мені каже: «Буду захищати музей».

Інга Янкович: Ну, Маріуполь це трохи далекувато, а ось Мелітополь...Це люди, яких я знала, які були поруч. Потім це Василівка, ми з ними близько спілкувалися. Коротше, чекали, що зайдуть танки і треба ж буде з цим щось робити. І займалися чим...ховали, пакували, евакуювали, вивозили. Які у нас виклики з Нового року? Всі сміються над музейниками, що ми читаємо нецікаві лекції для школярів. У нас таке було, проте наші лекції були цікавими, їх проводили не екскурсоводи, які просто заучують текст, а проводили наукові співробітники. Але починаючи ще з часів епідемії, оця вся аудиторія дитяча просто відпала. Багато музеїв зайнялися тим, що почали читати лекції переселенцям, волонтерам. Ми таким також займаємося. Ми зосередили свою увагу на людях, які залишилися в Запоріжжі. Це індивідуальні відвідувачі, а достукатися до індивідуальних відвідувачів досить важко, тому що це люди, які

приходять самі, їх ніхто не організовує, їм ніхто нічого не рекламує, ніхто нічого

(продовження додатку А)

не пропонує. Вони самі хочуть і приходять. Тобто нам треба працювати таким чином, щоб заохотити людей до нас приходити. Одна з таких перепон у нас...Ми

вирішили не виставляти свою експозицію, не виставляти свої експонати. Ми зараз працюємо як галерея, об'єднали навколо наших запорізьких художників, які не виїхали. Це менше, ніж нам хотілося. Молоді, активні художники виїхали...які могли. Тут залишилися ті, які по різних причинах вирішили залишитися. Ми живемо під гаслом «Ми на своїй землі, ми нікуди не поїдемо, а будемо об'єднувати тих людей, які залишилися». Гасло можна розширити таким чином, що Україна це не стільки території, скільки люди. І ми ті люди, які бережуть Україну, не дивлячись ні на що. Я кажу, що кожен день ми здійснюємо подвиги. У чому подвиг? Тому що слухати вибухи, як ракети летять над будинком вночі. Це ж може бути будь-коли. Прокидатися під звуки сирен і вибухів, а потім йти на роботу. Це неймовірна така подвижництво з нашого боку, я так вважаю. Для того, щоб розширити послуги музею, заохотити людей приходити, ми зробили таку акцію «Творчі вихідні в художньому музеї». Художники нам йдуть назустріч і кожну суботу проводять майстер-класи. Людям це цікаво. Цікаво те, що це справжні художники, які проводять майстер-класи. Це не формат навчання, не формат отримання нових знань. Це, з одного боку, розвага, а з іншого — зустріч з художником, зустріч людей. Людей, яким необхідний якийсь стимул вийти з дому, зняти свій домашній одяг, якимось одягнутися, вийти в люди, от вони приходять в музей. Вони малюють, їм дуже подобається. Для декого це саморозвиток, для декого спілкування. Важливо те, що вони гуртуються, відволікаються від дійсності, розповідають один одному історії свого життя, про своїх дітей, які воюють, діляться враженнями, як провели ніч під сирени та інше...У нас є постійні відвідувачі, які приходять саме сюди, до нас, вони знайшли таку місцинку, де можуть відпочити душею. І це є тою самою арттерапією. Взагалі ця вся психологічна терапія, вона ж і включає такий момент відволікання. Людині треба відпочити від тої постійної напруги, в якій ми живемо. Ми ж зараз живемо навіть не стільки одним днем, а однією годиною. Ніхто не знає, що буде через годину. Ніхто не знає, де буде краще: на роботі, вдома, на вулиці, ніхто не знає. В такій напрузі живе, власне, ціле місто. Мене більше за все вражає, як люди їдуть на роботу. Вони навіть вже не обговорюють, що було вночі, вибухи і так далі. Вони просто мовчки, злі, сонні, роздратовані, але мовчки їдуть на роботу.

У неділю ми вирішили віднайти собі іншу аудиторію, тому що не всі люди вміють і бажають малювати. Є люди, яким подобається поговорити, послухати. І от для них ми започаткували мистецтвознавчі студії. Ми ще працюємо над цим

(продовження додатку А)

форматом, але все ж таки в нас кожної неділі проходять заходи, щоб люди могли поговорити, послухати лекцію або відвідати творчу зустріч з художником. Ми щасливі, що в нас такі художники, які відгукуються. Народ зараз став більше їздити, за кордон також, людям цікаво отримувати якісь знання для своїх поїздок, бути більш компетентними в мистецтві. Цікаво, що на майстер-класи приходять одні люди, а на лекції інші. Таким чином, ми розширюємо свою аудиторію. Планували ще формат посиденьок на вулиці, але поки що не вистачає сил, багато хто з працівників виїхав. Взагалі, лекторій — це те, що ми хотіли зробити, але ніколи не робили. Ми навіть намагалися колись, але люди до нас не ходили, були якісь інші умови, ніж зараз.

Минулої зустрічі ви розповідали про пленер «Незламна кульбаба». Чи ви можете розповісти про ключові моменти, організацію, як художники відреагували на таку пропозицію?

Інга Янкович: З одного боку, ми хотіли зробити таку гарну ідеологічну виставку, з іншого — об'єднати художників, зробити таку збірну виставку всіх художників. Людям все ж таки потрібно розуміти свою причетність до чогось, їм треба зустрічатися, розмовляти, ділитися, бачити картини один одного, це стимул для творчості. А ще трапилося наше свято, день музею, це 18 травня. Ми сказали: «Давайте зберемося». Художники гарно відреагували. Концепція, власне, називалася «Незламна кульбаба». Кульбаби цвіли, кульбабу вивести неможливо, кульбаба є незламною, яку неможливо знищити. Ми зі своїм міцним корінням та ніжною квіткою. Ми оголосили цей пленер під гаслом «Ми на своїй землі». Якщо чесно, ми не сильно переймалися подальшою організацією, оголосили, потім спілкувалися з художниками більш на відстані, а потім вже організували виставку. І подивилися, що поприносили художники. Було різне. Такого відкритого патріотизму в лоб не було, і, власне, не мало бути. Оті продумані твори будуть через якийсь час. Я питала в художника Юрія Душина. Він приніс такі замальовочки, трішечки-трішечки було про війну, там була така цікава робота: стоїть город, а на городі підбитий танк, а навколо танка посадили картоплю. Тобто зробили такий город навколо. Він десь побачив це на телебаченні і намалював. Ще щось було, ну тобто незначні такі замальовки. До іншого художника я зверталася, до Євгена Прокоф'єва. Він мені

каже: «Не можу. Знаєш, от не можу творити про війну і все». Художники є різної організації, є більш кон'юнктурні, вони більш швидше малюють. Власне, відбулася виставка, по-різному можна оцінювати, жахів війни ніхто не малював. Можна сказати, що це, по-перше, буде все потім, по-друге, може художникам і не хотілося малювати

(продовження додатку А)

війну, той кошмар, в якому ми живемо. Їм хотілося, може, більше відсторонитися. Я взагалі не знаю, це буде видно потім. Реакція ж може бути різною, реакція — відсутність реакції, таке також може бути.

Можна відзначити, що митцям важко рефлексувати в творчих роботах?

Інга Янкович: Вони поділилися на декілька частин. Є люди, яким важко взагалі рефлексувати. Є люди, які відсторонюються від цього. Кажуть, що не можу і все. А є люди, які більш активніше себе показують. Виходить, що є, скажемо, консервативні види мистецтв, повільні. А є швидкі... Якщо написати, наприклад, статтю в газеті, то це швидко. А ось створити кіно — довше, створити виставу — швидше. Написати картину — довше. Першими реагують більш оперативні види мистецтва. До речі, стріт-арт у нас з'явився. А ще залежить від людини. Люди по-різному реагують на стресові ситуації, художники тим більше. У нас є художник, Гордійченко, ми його називаємо військовим художником. Він знайшов для себе таку нішу, викладав філософію в нашій Запорізькій політехніці, зараз йому 60 років, він пішов на пенсію. Але ще в 2014 році він потрапив на фронт. Так ось, у нього багато невеликих робіт, це начерки, щось малював з натури, малював побратимів. Буквально на клаптиках паперу яких-небудь, ось таке. Тому ми його виставку назвали «На власні очі». Але він знайшов для себе дуже цікаву нішу, яка мені подобається, я вважаю, що її треба розвивати. Він взяв свою стару форму у пікселях, понарівав її на клаптики і написав там фрагменти з ікон. Наприклад, Георгій Побідоносець і змії з обличчям путіна. Це вже більш осмислений погляд на мистецтво війни.

Ще один аспект — розпис художниками тубусів від снарядів, до прикладу. У нас є художник Вадим Мітков, який розписує частини снарядів. Він це продає, гроші відправляються на ЗСУ. Я коли з ним познайомилася і поспілкувалася, він така позитивна людина. І ось таке враження, що він нібито своїми фарбами, які він кладе густим шаром, обволікає цей смертоносний метал, роблячи його більш «безпечним» чи що, переосмислюючи його, нейтралізуючи його жорстку енергію.

Ви згадували, що наймобільніше мистецтво, яке реагує на актуальні події — це мистецтво плакату. Чи є у вас в Запоріжжі художники-плакатисти, чи проходять у вас виставки плакатів?

Інга Янкович: У нас є мисткиня, яка займається плакатами — Лариса Клімова. Вона викладає у нас в Хортицькій національній академії. Так ось, вона

(продовження додатку А)

створила цілу серію плакатів гербів наших районів, наших міст, з такими асоціаціями, які цікаві для місцевих жителів. Ми впізнаємо ці райони по різним знакам, нехай це ще не стало геральдиком, але для нас це важливо. Її плакати цікаві. До того ж, в неї є й учні, яких вона також посуває на цю діяльність. Також ми з нею домовилися про виставку, буде виглядати приблизно таким чином: на стіні будуть висіти плакати, а на екрані вони будуть оживати й рухатися.

Чи варто нам очікувати масового появлення монументальних шедеврів через десятиліття після завершення війни? Чи буде підйом українського мистецтва?

Інга Янкович: З приводу монументального мистецтва маю сумніви, тому що воно доволі специфічне. Наприклад, в Харкові ним займатися простіше, тому що дозволяють особливості архітектури. У нас же місто будувалося регулярно і по плану забудови 30-х років, тому немає практично місць, де можна малювати. Не сильно в нас розвинуті монументальні мурали, можливо, все зміниться. А ось, що стосується того, чи буде підйом мистецтва після війни — це точно буде. Коли людям хочеться жити, їм хочеться і творити. Нещодавно я читала спогади Примаченко, вона казала, що за війну не написала жодної картини. А після війни вона вже знову почала малювати. Знову ж таки, люди реагують по-різному, бо знаходяться в стресовому стані. А ось коли всі розслабляться, відчують свободу, відчують стан без війни, мені здається, що тоді повинен бути підйом мистецтва. Так завжди буває. Якщо проаналізувати історію мистецтв... Часто говорять про Відродження, про титанів Відродження і так далі. А якщо трохи глибше копнути, то в них чума відступила, їм стало трошки легше жити і прийшов розквіт мистецтва. Як тільки починають люди жити — мистецтво стає затребуваним. Варто сказати, що мистецтво — це те, що нас ідентифікує, те, що нас робить українцями. Якщо б не було б мистецтва, були би ми просто людьми, громадянами світу. Ми були би ким завгодно, але не українцями. Наше мистецтво, не тільки народне, а й взагалі, воно все одно має свою окраску і робить нас українцями. За це ми і боремося.

(продовження додатку А)

Дане інтерв'ю проводилося 27.09.2023 року за участі Ярослави Ткачук — львівської художниці, яка працює в галузі художнього текстилю

Ви вже понад 20 років працюєте в царині художнього текстилю. Чи перемінився ваш творчий вектор з початком повномасштабного вторгнення?

Ярослава Ткачук: Мої основні виражальні засоби: метал в тканині, в текстильній фактурі. Мені ці засоби зараз ще більше допомагають виразити себе, свої емоції, переживання.

Однією з провідних тем у вашій творчості є висвітлення образу жінки, жіночих доль і сили, переживання нею війни. Як взагалі трансформувалися у вас ці образи у порівнянні з минулими роботами? Чи плануєте ви розкривати образ жінки в творчих роботах надалі?

Ярослава Ткачук: Я завжди в якомусь пошуку вираження жіночої сутності. Певно що цей образ якимось трансформується, став більш умовним в характері зображення, але для мене більш наповнений сенсом. Мені дуже цікава ця тема... У мене була виставка на початку червня. Власне, вона була присвячена Березиням, це жіночі образи. Я почала цікавитися цією темою, вона настільки глибока і цікава... У першу чергу була цікава тема жінки в армії. Україна - одна з найперших країн, в армії яких дуже багато жінок. Перша жінка-офіцер, яка офіційно отримала офіцерське звання, вона була україркою. Багато таких моментів, коли починаєш цікавитися і вникати в цю тему... Такий момент нашого сприйняття історії, як ми сприймаємо різні історичні події. Знання історії є дуже важливим, незнання її в багатьох випадках призводить до поганих наслідків. Я думала про те, що ми сприймаємо історію в чоловічому контексті, тому що основні дійові історичні особи – це чоловіки, таке враження, ніби жінок не існувало, але це не так. Власне, жінки були в історичному процесі і мені цікаво привертати увагу людей до їх ролі в історії.

Чи допомагає Вам творчість рефлексувати і справлятися з тривожністю?

Ярослава Ткачук: Так, допомагає. Коли я працюю – я спокійна. Взагалі цей процес ткацтва, це така монотонна кропітка робота, дуже довга... Вона медитативна, допомагає мені справитися зі стресом на сто відсотків.

(продовження додатку А)

Звідки брати сили для творчості?

Ярослава Ткачук: Моє переконання полягає в тому, що ти не можеш бути художником і не любити цієї роботи. Ти мусиш це любити, воно мусить тобі подобатися. Якщо я художник, я хочу це робити, навіть сам цей процес він мене надихає. Натхнення – воно скрізь, воно навколо. Внутрішньо я налаштовую себе на щось позитивне. Я дивлюся на природу навколо, на небо, дерева, надихаюся сім'єю, людьми навколо. Важливо те, на чому ти концентруєш свою увагу. Стараюся концентруватися на тому, що для мене важливо, що буде тримати мене цілісно. Звичайно, повністю в інформаційній бульбашці опинитися неможливо. Але кожен створює собі всесвіт навколо себе, і це також про жінок. Жінка - вона є творець, творець світу навколо себе, світу своїх думок, почуттів, емоцій. Це все відбивається на її рідних й оточенні.

Наскільки важливою є роль мистецтва під час війни?

Ярослава Ткачук: Роль мистецтва завжди важлива. Як художник я завжди сприймаю історичний процес також в контексті мистецтва, що відбувалося в той час в мистецтві. Купа прогресивного, нового, надзвичайного мистецтва творилося у воєнні роки, у повоєнні роки. Ми дуже часто ці дві історії бачимо окремо: історія мистецтв і світова історія. Ні, це все один світ. Мистецтво в контексті української війни дає таку самоідентифікацію, люди також будуть сприймати Україну через її мистецтво. Пам'ятаєте цей рух по європейських музеях, які повідміняли таблички на художніх творах, які раніше називалися російськими, а насправді це були твори українських художників? Це мегаважливо. Через мистецтво легко доносити до інших країн нашу культуру, доносити те, що в нас є свої художні процеси. Культура і мистецтво важливі будь-коли, не тільки під час війни. Це те, що формує нас, що є відображенням загальнонаціональної культури. Як на мене, постійно ведеться боротьба споживацького суспільства і чогось іншого, цікавішого, кращого...

Чи стала роль художника важливішою?

Ярослава Ткачук: Можливо, просто більше художників стали рефлексувати на події війни, на те, що зараз болить і що зараз ранить і тому воно більше привертає нашу увагу в загальному. Але в цілому художник завжди несе таку відповідальність за те, що він продукує, що він несе світу. Хоча це вже дуже особистісно, хтось відповідальний, а хтось ні.

(продовження додатку А)

Чи є у вас художники, чії роботи про війну вам подобаються?

Ярослава Ткачук: По собі можу сказати... У мене таке повільне мистецтво, я не можу якусь текстильну штуку зробити швидко, вона часозатратна. Я також рефлекую на ці події, вони в мене відображаються, але по-іншому, я довго переосмислюю. У кожного різний хід думок. Але в мене є знайомий художник... Данило Мовчан, він робить акварелі, такі вони релігійного характеру, дуже мені імпонують. Власне, як він на це все реагує в своїй творчості, мені це подобається.

Ви неодноразова учасниця виставок за кордоном. На вашу думку, наскільки в іноземній аудиторії зріс інтерес до українського мистецтва?

Ярослава Ткачук: Сильно зріс, мені здається. У мене відкрилася виставка в Нью-Йорку 25 лютого, ще 2022 року. Це була запланована наперед подія. Така виставка не може організуватися швидко, це був рік переписки, півроку організаційних подій, узгоджень, пересилань робіт. Вони відкрилися і я згадала про відкриття виставки через три дні, бо в нас були тут інші події. Відкрилася ця виставка, це була текстильна виставка чотирьох художників, двоє українських і двох американських, які мають українське походження. Вона була запланована на три тижні, але була продовжена ще на півтори місяці. Тобто настільки це було популярно, людям було цікаво, було дуже багато відгуків. Я не впевнена, що є сенс щоразу за кордоном показувати лише проекти, які висвітлюють військові події. Я думаю, що треба показувати також і просто українське мистецтво, тому що в дуже багатьох випадках люди перенасичені цією темою і воно працює в зворотньому. Привернути увагу до України можна просто проектом про українське сучасне мистецтво. Воно має бути різноманітним. Ми можемо показувати в Європі твори художників-модерністів.

Чи відчуваєте Ви культурні переміни в нашому суспільстві?

Ярослава Ткачук: Хочу думати, що так. Я не є таким споживачем мас-медіа, але я хочу, щоб в першу чергу українське мас-медіа стало проукраїнським, щоб масова культура в першу чергу стала проукраїнською... Щоб ми забули про ці російські пісні, про російську поп-культуру, таке, що нам не є притаманне насправді, адже ми маємо своє.

(продовження додатку А)

Як Ви вважаєте, чи буде великий підйом українського мистецтва після війни?

Ярослава Ткачук: Не знаю, це дуже складне питання...Хочу вірити в те, що, в принципі, держава буде більше звертати увагу на українську культуру, буде дбати про інтереси українських митців, які роблять український продукт, які відображають найкраще, що є в нас, наші надбання. Хочу в це вірити, але як буде – невідомо. Треба в першу чергу суспільству над цим працювати, популяризувати це все. Щоб так сталося, кожен має робити свою роботу найкраще і тоді все добре. Я не можу повпливати на зміни судової системи, чи якихось інших моментів...тому що я не є в цьому спеціалістом. Але я хочу повпливати на українську культуру, тому я створюю такий контент, який має українське лице. Принаймні, я так собі думаю.

Як, на Вашу думку, повномасштабне вторгнення вплинуло на українське мистецтво? Чи відчуваєте Ви вплив?

Ярослава Ткачук: Художник він, в принципі, як діє...це такі внутрішні рефлексії митця. Завжди всі твори, які ми сприймаємо – це те, що митець пережив і презентує, така природа мистецтва. Зрозуміло, що художники реагують на різні подразники. Зараз подразник дуже сильно великий і активний, тому більшість художників реагують на це, вони рефлексують на тему війни і це нормально. Звичайно, що десь воно є...Я не з усім можу бути згідна, багато хто починає спекулювати на цій темі. Але в цілому це природній процес і він є.

Ви влучно зазначили, що багато художників несуться на хвилі популізму і часто створюють шароварщину. Це, певно що, більше шкодить, ніж допомагає культурі.

Ярослава Ткачук: Це є, це присутнє, цього слід було очікувати. Як на мене, це нормальний процес...Треба не забувати про той якісний продукт, який буде вироблятися в цьому контексті. Ми все пізнаємо в порівнянні: не буде чогось поганого, ми не будемо бачити, що добре. Треба правильно розставляти акценти. На це мають працювати інституції, державні проєкти...А загалом такий стан речей є природнім.

(продовження додатку А)

Дане інтерв'ю проводилося 28.09.2023 року за участі Лариси Клімової — запорізької мисткині, дизайнерки, старшої викладачки кафедри дизайну Хортицької національної академії

Розкажіть, будь ласка, чим для вас була творчість на початку повномасштабного вторгнення?

Лариса Клімова: Тематична творчість почалася ще з 2014 року, бо ми тут ближче до всіх цих подій, тому реагували гостріше, принаймні свідомо частина творчої спільноти. Були такі події, як парад республік цих, у Харкові були спроби захопити владу, тоді вже Донецьк і Луганськ... бурляло все. У Запоріжжі також намагалися ЗНР зробити, тому треба було на це якимось чином реагувати. Молоді люди зреагували в своїй царині, а ми, творчі люди, допомагали в тому числі в своєю творчістю. Хоча ми і волонтерили, і кров здавали, і речі віддавали на армію, коли не було екіпіровки.

Деякі роботи я створювала саме з 2014 року, вони пішли в двох напрямках: перший — серія плакатів «Це — Україна», яка розпочалася з 2014 року. Потім воно якимось більш стабілізувалося, на деякий час загальмувалося, а ось вже 24 лютого... Це був, звичайно ж, шок. Одразу ж якісь думки стали з'являтися і потім до цієї серії почали додаватися плакати, які йшли за найбільш яскравими в поганому сенсі подіями, які емоційно сколихнули. Це і коли розгатили вокзал в Краматорську, і Чорнобильські плакати... Вони були вже більш саркастичні. Плакат має нести собою якусь думку і посил, має мотивувати. Не тільки констатувати факти і виказувати ставлення, а ще й мотивувати. Тут якраз такий гумор чорний. Гумор також потрібний, навіть в такі важкі часи.

Чи ви надалі плануєте продовжувати серію плакатів «Це – Україна»? Після 24 лютого ви доповнили серію плакатів і надалі створювали ще. Чи є плани поповнювати колекцію?

Лариса Клімова: Так, звісно. Перші такі постерики, я їх так називаю, вони народилися саме для міст, через які шла ця орава з Криму, шла по Запорізькій області. Перші міста, які постраждали... Це було дуже боляче... Створювала саме з вірою про те, що ті містечка залишаються Україною, люди залишаються там українцями, багато хто в силу багатьох причин опинився в окупації, без можливості вирватися звідти. Тому перші якраз постерики були про Мелітополь, Бердянськ, Приморськ. Для запорізького серця це чутливі міста.

То море, літо, відпочивали всі. То було дуже-дуже боляче. А потім у фейсбуці почали знайомі писати «а нам, а мені». Тому воно розповсюдилося на решту українських міст. Там такі містечка і маленькі села, які практично не відомі широкому загалу, але

(продовження додатку А)

все це Україна, там є люди, кожному приємно побачити саме своє містечко маленьке. Додалися й знакові обласні міста: Рівне, Луцьк. Також були й знакові міста, які постраждали. До літа було вже десь 25 міст, а зараз їх близько 80, не зупиняємося. До речі, дуже цікаво було з Нікополем. Хто знає Нікополь, там виробництво, металургія, але ж там знаходиться могила отамана Сірка. І я саме такі характерні ознаки брала, за якими ідентифікується місто. Не за промисловістю, а більш історичний аспект цих містечок й міст. 80 міст — це не межа, у нас міст багато, тож продовжуємо. Я недавно зробила один плакат загальний щодо Криму, що Крим — це Україна. Взяла для знаку саме татарську тему, адже там корінний народ це татари. Не хочу оминати жодного містечка, всі будуть.

Що для вас означає реакція людей на ваші роботи? Можливо, є реакції людей, які запали в душу?

Лариса Клімова: Я тішуся з того, що роботи сприймають, люди реагують, особливо на трагічні події, які були і в нас тут. Нещодавно тут було, що в мене і скло в будинку повиносило все. Я зранку побачила це все...Був дуже шок, звісно ж, тоді люди почали приходити, кого запрошувати до себе, кому притулок якийсь влада організувала, це був березень. Повертаючись до робіт, так, люди реагують і замислюються. Я на ту реакцію і розраховувала, бо плакат на такі теми повинен виховувати, дати людині замислитися. Я ще намагалася все ж таки пристосовувати плакат, щоб він був зрозумілим одразу, моментально. Є такі плакати, що треба замислитися, співставити, які розраховані на більш підготовлену публіку. А ці плакати я спеціально створювала для того, щоб вони були зрозумілими для всіх і одразу. Люди реагують, при чому ці маленькі постерики люди замовляють для кухликів, одягу. Тобто їх можна використовувати не лише як постер, а й як самостійну одиницю. Перші маленькі постерики ми роздруковували на самоклеїщі, потім хлопці і військові, жителі також розбирали собі і клеїли на танки, на пушки, на стовпи, на те, що можна наліпити. Я знаю, що в Токмаці і Пологах розвішували. Зараз це міста-привиди, там розгатили все, там живого будинку не залишилося, на жаль. Боляче, дуже боляче, бо оці міста...Коли ти там був, коли ти ходив тими вулицями, ти знаєш тих людей, усвідомлюєш, що багатьох з них вже

немає...Коли воно близько, то дуже боляче сприймається. Перші плакати, особливо з цієї серії, вони народжувалися хвилин за 15. Це не той випадок, коли виношуєш ідею, мрієш собі або шукаєш. Я зараз дивлюся на плакати річної давності, десь можна було би композицію переглянути, десь пластику якусь, але я свідомо не хочу цього

(продовження додатку А)

робити, щоб не втратилася ця енергетика, коли ці плакати створювалися. Водночас створювала життєствердні плакати, адже людській психіці важко винести весь негатив, всю цю обсатанівку, як у нас кажуть. Дійсно, потрібен якийсь позитив, який підкріплював би і віру. Багато розчарувань було, тут же ПСГО ворожі ніхто не скасовував, пропаганда також...Якісь чутки, плітки, все це розноситься, і щоб люди не зневірювалися, щоб люди знали, що це все рано чи пізно закінчиться, цього всього не буде, ми це все виженемо і все буде Україна.

Тобто таким чином ваша творчість діяльність допомагала вам справлятися з болем і тривогою?

Лариса Клімова: Так, дуже допомагала. Перші ті постерики маленькі, вони майже кожного дня по 4 штуки виходило. Це як релакс своєрідний, це перший момент. Не давало розслабитися те, що я все ж таки викладач і в мене студенти. Студенти були деморалізовані, відсотків 90% це був такий переляк. По суті, вони діти ще, перший курс особливо. Була зневіра, апатія. Не вистачало, щоб ще й викладач впадав в істерику. Мене це також дуже тримало, я підтримувала студентів, заохочувала, спонукала їх, щоб вони малювали, створювали композиції. Дуже тішить, що в нас навчаються студенти, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях. Буквально завтра буде відкриття другої виставки «Мистецький опір», тут вже будуть нові плакати, крім серії «Це — Україна», там буде декілька плакатів студентів. Перша виставка то була моя студентка одна, ми з нею навпіл поділилися по кількості робіт. У неї шикарні роботи, також плакати, просто пишаюся нею. А зараз тут буде більше моїх плакатів, та буде 5 плакатів студентів. В принципі, декілька студентів робили ці плакати, надсилали мені і видаляли тут же. Кажуть: «Ларисо Миколаївно, ходять по хатах, стоять під дверима, прислухаються, можуть ввалитися в хату, схопити комп'ютери або телефони». Тобто вони пишуть, тільки побачили, що я прочитала — одразу видаляють. А хто вирвався зі студентів, то у них також цей травматичний синдром, вони дуже бояться. Ніхто не міг подумати, що буде аж так, хоча й не дивно. Так що ми підтримуємо один одного, тримаємося купи, студенти трохи відійшли від цього шоку, вони хочуть спілкуватися. Хоча

спілкуватися також не дуже виходить, бо будівлю нашої академії розгатили. Стіни стоять, але всередині там просто армагедон: купа уламків, цеглин. Добре, що заховали якісь комп'ютери, гіпси... Заняття проводити немає можливості, крім онлайн. Наявність укриттів також не рятує, тому що в нас часто буває, що спочатку прилетить, а потім вже сирена.

(продовження додатку А)

Розкажіть, чи ви плануєте найближчим часом нові творчі проєкти?

Лариса Клімова: Є деякі плани, які стосуються якоюсь мірою саме оцієї серії «Це — Україна», бо бачу, що дуже цікавляться. Мені вже переказували, що бачили мою графіку на одязі закордоном. Ще був в мене такий проєкт... Хлопці з аеророзвідки просили для свого підрозділу зробити їм емблему. Емблему я зробила, але до цієї емблеми я зробила їм кухлики з цією емблемою для кожного, на військових футболках зробила. Вони так переймаються цією символікою, раділи, як діти, я аж плакала, чесно кажучи. Маленькі підрозділи, але вже прагнуть якусь символіку мати, що це їхнє. Вони тішаться також і дитячими малюнками. У мене друзі займаються керамікою і зараз викладають у художній школі, вони робили таких ангеликів з гіпсу, маленькі такі, туди прилаштовували магніт. Хлопці собі забирали, то в танк, то з собою просто брали, як обереги такі. В такий час і таких обставинах люди стають більш забобонними, тому їм це потрібно. Ну і енергетика все ж таки працює як молитва, оберігає.

Чи відчуваєте Ви культурні переміни в нашому суспільстві?

Лариса Клімова: Насправді я тішуся нашими людьми, тому що місто в якомусь сенсі очистилося. Люди стали більш уважні один до одного, менше хамської поведінки. Дуже українізувалося місто, все ж таки у нас вважалося російськомовне місто, більше спілкувалися суржиком. А зараз майже всюди спілкуються українською і це неймовірно тішить. Люди почали відчувати себе саме українцями. Ну, «ждуни», звісно ж, вони є завжди і всюди, але зараз вони принишкли. Бажання не було виїхати, це моя країна, це моє місто. Я тут буду до останнього. У мене багато друзів лишилося саме з цих міркувань.

Якими ви бачите подальші вектори розвитку запорізького мистецтва?

Лариса Клімова: Як я спостерігаю за нашими запорізькими художниками... Яюсь, на жаль, розділилися в тому плані... Дехто просто пішов в чисту творчість: пейзажики, натюрморти. Можливо, це яюсь по-своєму рятує.

Але з'явився такий напрямок постеру, щось середнє між ілюстрацією і постером. Тобто не плакат в чистому вигляді, як він розуміється, а більше плакатні ілюстрації. У таку сторону багато художників пішло, досить цікаві роботи. Деякі пішли в чорно-білу графіку. Але таких художників, які живуть так, начебто нічого не сталося...їх одиниці, але вони, на жаль, є, такі люди.

У нас також практикується на вікна вішати плакати, роздруковують на водонепроникному матеріалі, і десь є магазин або центр... Ті плакати просто там кожні метрів 20-30 і от плакати ті так вивішують. Багато з'явилося графіті різної

(продовження додатку А)

якості. У нас є розвилка траси, яка йшла із Сімферополя на Харків, через Запоріжжя проходить, і от там відкритим текстом було вказано, куди йти росіянам. Корабля тоді ще не було, але вже тоді показували напрямок. Замальовували у нас всі дорожні вказівники, назви вулиць замальовували, замість цього просто вказували напрямок всім відомий, куди загарбникам треба йти. Це ось така саме вулична графіка. Будівництво якесь іде, огороджують парканом, і щоб це не було просто сірим парканом, то часто запрошують художників, щоб все позаклеювати плакатом. Вже почали «прокидатися» фірми, які займаються друком, бо раніше все позакривалося. Потихеньку так життя приходить в норму. Ну, наскільки це можливо, наскільки це можна назвати нормою. Люди намагаються жити, наближати своє життя до більш звичного. Звісно ж, життя розділилося на «до» і «після», багато чого змінилося в голові. Це властивості людської психіки, все ж таки не може людина постійно знаходитися в стресі.

1 жовтня день захисника України. Готуємо для хлопців маленькі подаруночки, магніти, щось, що можна залишити на пам'ять. До речі, разом з Дитячою художньою школою проводили майстер-класи: брали глину, збиралися хлопці. Вони ліпили свищики, пташок, така собі арттерапія. Їм потрібно розуміти, що вони потрібні, що роблять важливу справу. З того, коли це спостерігаєш, народжуються думки, що ще таке можна було би зробити, такі проєкти вимагають якихось матеріальних вкладень, більше в це впирається. Якщо, наприклад, обирати між дроном і плакатом, то обираєш саме дрон, а вже щось роздрукувати, то шукаємо якісь цільові кошти і не в тій кількості, в якій хотілося, але це зрозуміло і це свідомо так.

Скажіть, чи є у Вас українські митці, чії роботи про війну Вам подобаються?

Лариса Клімова: Звісно є, по-перше, це ті митці, які працюють в галузі плаката. Я часто переглядаю платформу «Сіль-Соль», там виставляються українські митці. Там є деякі художники, які мені подобаються. Наприклад, художник Віктор Чумаченко, у нього такі роботи, які не напряду стосуються війни, а скоріше психологічного стану людей. Мене деякі просто пробрали до мурашок. Бувають такі моменти, що не все можливо все «вивезти на оптимізмі». Іноді буває і страшно, і моторошно, весь діапазон почуттів відчуваєш періодично.

(продовження додатку А)

Якою, на Вашу думку, є роль мистецтва під час війни?

Лариса Клімова: Я приходжу все більше і більше до такого висновку, що роль мистецтва важко переоцінити. Це дуже важливо. Це і візуальне мистецтво... Відомо, що в першу чергу сприймається візуальна інформація, потім сприймається текст. Мистецтво — це візуал, те, що ми бачимо, навіть поєднання кольорів, абстрактні якісь картини, вони можуть як і звести з розуму, так і додати життя. Я вважаю, що більше уваги треба приділяти масовому мистецтву, тобто створювати такі роботи, які були би зрозумілі максимальній кількості людей. Звісно ж, хто як дивиться, кому подобаються якісь абстрактні картини. Наприклад, Пікассо, Міро... Наприклад, я особисто обожаю Хуана Міро. Але хтось дивиться: «Та що там, каляки-маляки». У публіки різний рівень сприйняття, тобто є рівень сприйняття, більш натуралістичний. Томудесь все ж таки підлаштовуєшся, щоб бути зрозумілим якомога більшій кількості людей. Зараз саме таке потрібно. Але також потрібно і підтягувати людей до більш вищого рівня, не спускатися до якоїсь похабщини, тут і це важливо. Важливо потихеньку людей виховувати, наштотувати на думки.

Тобто таким чином роль художника стала важливішою?

Лариса Клімова: Так. Зараз можна виділити якісь сфери і професії, які в першу чергу потрібні. Хтось може сказати: «А навіщо художники? А дизайнери так взагалі, навіщо вони потрібні? Тут потрібно відбудовувати, потрібні будівельники, лікарі, вчителі». Так, надзвичайно потрібні. Але ж як без цього? Що ми вибудуємо без культури і заради чого це все? За що тоді воюємо? Тому я вважаю, що мистецтво надзвичайно важливо і дуже потрібно. До речі, зараз отака цікава приємна тенденція: люди почали шукати розраду в мистецтві. У нас є деякі магазини, які мають зайві площі, або звільняють щось, що було під

складом. Вони звільняють ці кімнати, облаштовують, люди збираються і просто собі малюють. Вони, буває, запрошують професійних художників, просто щоб зібратися. Люди спілкуються, розповідають свої історії.

[У Запоріжжі розпочалася повітряна тривога]

О, знову почалося...Оце цілий день так...

Ви зазвичай залишаєтеся в себе?

Лариса Клімова: Так, це вже був практично відбій, зазвичай це вже прилетіло десь. А так, дві стіни, хоча вони не рятують...Тут будинок довгий сам по собі, оце ракета прилетіла прямо по середині. Це практично на очах відбулося,

(продовження додатку А)

це було пів на другу ночі, перший вибух був менш гучний. Але я почула звісно ж, сіла на ліжку, дивлюся у вікно і повз мене у вікні пролітає якась пуля, що світиться, швидко-швидко. Прилетіла і буквально за мить вибухнуло. Летіла б нижче, то влетіла б... І після цього в голові щось змінюється. У нас не домовляються, наприклад, що зустрінемося в четвер або на наступному тижні. Сьогодні-не сьогодні домовляються.

Це дуже боляче насправді...

Лариса Клімова: Насправді так, але все одно психіка захищається і якось ставишся до цього... Ми, до речі, досить багато жартуємо, але це вже як захисна реакція. Люди засиділися вдома в період карантину, і, знову ж таки, всі по домам сидять. Тому ми зараз дуже тішимося живому спілкуванню, стали частіше один до одного в гості ходити, спілкуватися. Людина все ж таки істота соціальна, спілкування обов'язково потрібне. Дистанційний зв'язок не замінить живого спілкування, тому намагаємося так... До речі, якщо художники збираються, то обговорюють між собою думки та ідеї. Зараз воно якось по-інакшому відчувається, цінуєш час.

Як Ви думаєте, чи буде підйом українського мистецтва після війни?

Лариса Клімова: Я думаю, що так. Не знаю, чи буде це саме сплеск. Але я думаю, що буде більше переосмисленого мистецтва, буде пошук нових матеріалів, не стільки нових матеріалів, як саме комбінацій. Думаю, що будуть більше виходити за межі двомірних зображень: перформанси, інсталяції, і це буде відбуватися в часі. Можливо, воно вже непомітно витає у повітрі

(продовження додатку А)

Дане інтерв'ю проводилося 01.10.2023 року за участі Тетяни Власенко — запорізької мисткині, головної художниці Запорізького обласного театру юного глядача

Ви зараз працюєте головною художницею в Запорізькому Академічному Театрі молоді (ТЮК). З якими викликами ви зіштовхнулися? В цілому, в яких реаліях сьогодні живе запорізьке театральне мистецтво?

Тетяна Власенко: Спочатку ми так трошки "схлопнулися", коли почалося [повномасштабне вторгнення — прим.]. Були заборонені масові вистави, тобто ми не працювали на сцені, але репетирували. Театр працював, але не на глядача. Буває, відмінюють вистави, якщо є якісь загрози, а так театр працює в штатному режимі. Важко, що багато людей поїхало, я теж 10 місяців жила в Ужгороді, зараз повернулася.

Розкажіть, будь ласка, чи були якісь зміни в репертуарі театру?

Тетяна Власенко: Так. Те, що в нас було в плані, наприклад, мала бути прем'єра вистави на малій сцені 8 березня. Вона відмінилася, бо актор пішов воювати, а актриса поїхала. Якісь вистави не йдуть, тому що поїхало, наприклад, шестеро акторів. До того ж, у нас був російськомовний театр більшою частиною, а зараз тільки українською і багато вистав перекладається, нові версії робляться. Менше прем'єр зараз, трошки все це складніше. У нас дуже багато волонтерів в театрі: шили спальники, сітки. Власне, і зараз також.

Тобто театр займається також і волонтерською діяльністю?

Тетяна Власенко: Так, дуже багато. Зараз увійшло в більш спокійний ритм, а на початку взагалі просто все відсунули і займалися саме волонтерською діяльністю. Нічого не було, було холодно. Ті, хто з наших пішов, вони казали, що їм потрібно, а ми робили й відправляли. Десь я "випала», до наших сусідів прилетіло, у нас будинок побило і я з дитиною поїхала до Ужгорода. У мене якось нерви не витримали. А оце вже в серпні повернулися.

Ви плануєте залишатися в Запоріжжі?

Тетяна Власенко: Так, я вже не поїду. Я і раніше казала, що не поїду, але було дуже важко психологічно, дитина спати перестала.

(продовження додатку А)

На вашу думку, чи варто щось впроваджувати в театральний репертуар на військову тематику або тематику, дотичної до військових подій? Можливо, будуть якісь нові проєкти в театрі, наскільки це доцільно?

Тетяна Власенко: Так, у нас зараз "Ісіда в Таврії", цю виставу поставила наша співробітниця, вона драматург. В Києві "Ісиду в Таврії" також ставили. Ось ця вистава на воєнну тематику. Скажу, що люди не дуже йдуть на ці вистави, але ми ставимо. Люди гарно зараз йдуть на комедії, бо іншого в нас вистачає навколо. Важко в цей час піднімати ті теми, в яких ми живемо. Я думаю, наш глядач ховається від негативних емоцій. У нас багато концертів, ми дуже багато робили концертів, і патріотичних, і на свята. Взагалі, ми маємо дуже багато глядачів і в цілому у нас популярний театр: аншлаги, багато людей завжди, в більш мирний час взагалі на два-три місяці квитки були розкуплені. Театр невеличкий, але в нас дружній колектив, багато молоді. Наш головний режисер викладає в університеті на акторському факультеті і своїх учнів забирає., потім вони йдуть далі там, хтось у Києві їде, хтось ще далі. Важко якісь речі підіймати, тому що театр має, з одного боку, і гроші заробляти, а з другого — виховувати. Ми ж театр молоді, у нас дуже багато дитячих вистав для маленьких, для середнього віку. Зараз у нас вистава "Україна — це ми" ми її відновили, там сюжет такий: двоє дітей потрапляють до Вернигори і вони через всю Україну летять з Повітрулею, там міфічні істоти зустрічаються і мають вони завдання зібрати теж міфічні речі — живу воду, стрічку. Сучасна казка, дуже динамічна, після вистави діти залишаються, задають запитання, їм цікаво. У нас взагалі мало офлайн-подій проходять, всі сидять по хатах, тому люди йдуть в театр як на парад.

Ви розповіли, що деякий час проживали в Ужгороді. Скажіть, чи можете ви виокремити якісь тренди сучасної української сценографії? Можливо, в контексті порівняння Запоріжжя й Ужгороду щось є.

Тетяна Власенко: Я ходила до них в театр, подивилася їх вистави, там навіть хотіла влаштуватися до них на роботу. Ну, сучасні тренди, взагалі театральний художник... Він створює середовище для роботи і середовище залежить від того, яка задача поставлена. Тобто кожна вистава — це абсолютно окрема річ. Якщо загально взяти, то, мабуть, прибирається буквализм. Це мають бути якісь асоціативні зв'язки, на сцені має бути легше, відходить театр від громіздких конструкцій. Взагалі-то ж я і текстильний художник, я завжди

працюю в двох напрямках і текстильний ніколи не полишала, я в і Асоціації печворку України, і в Центрі художників України, і член Союзи театральних

(продовження додатку А)

діячів України, тобто багато векторів і тому мені ніколи не сумно, завжди є що робити. Коли я була в Ужгороді, у нас була дуже гарна виставка у Вероні, з асоціацією італійського печворку. Вони зробили всевітню виставку, було дуже багато країн-учасників, наша делегація гарно виступила, нам дали чудовий зал, і це було так приємно, дуже гарно приймали. Це я саме в Ужгороді там роботу зробила і вона поїхала. Навіть такі гарні культурні події трапляються під час війни.

Ви неодноразова учасниця виставок за кордоном в різних країнах світу. На вашу думку, наскільки в іноземній аудиторії зріс інтерес до українського мистецтва? Зокрема до текстильного

Тетяна Власенко: Це не є якийсь цільний такий пласт, так, воно все посічено на різні тематики і якщо брати контемпорарі, то це одне. Якщо брати асоціацію печворку, воно більш традиційне, більш таке, я б сказала, жіноче. Розумієте, якщо брати текстиль, то це дуже широке поняття, яке допуски має. Тобто це може бути або спосіб плетення або матеріал. Текстиль в Україні не дуже популярний порівняно з всевітніми виставками, але вони всі інтегруються, мають свої якісь ніші. В Україні, як мені здається, в нас не вистачає такої мистецької об'єднаності чи що. Зараз, може, це війна підштовхнула, якось почали через соціальні мережі художники об'єднуватися. Була навіть така площадка "Як продавати на Saatchi Art", художники організували таку групу, щоб просувати українське мистецтво на маркетплейсах. А потім просто з початком війни Saatchi Art закрили продаж українського мистецтва, у зв'язку з пересилкою, у них жорсткі вимоги до пересилки робіт. І ми просто зробили таку мистецьку толоку, де ми там всі і технічні і художні питання обговорюємо, які виникають. Художники дуже різного рівня, хтось має ціллю просто заробити гроші і він працює в тренді, хтось робить тільки творчість, ну а більшість розриваються між тим, щоб заробити і творчістю. Ну, я про себе так точно сказати можу. Мистецтво продається важко, тому і в галереях зараз всюди є якась диференціація і це правильно. Знайти свого галериста — це важко. Художник дуже рідко буває менеджером. Але в продажі творчих робіт художники завжди зацікавлені. Професійний художник — це той, хто заробляє своєю творчістю, тобто треба з чогось жити далі. В цьому сенсі що я працюю в театрі, з одного боку, мені дуже сильно не вистачає часу, тому що більшість часу театр займає, а з другого я

хочу якісь текстильні свої амбіції втілити. А все це дуже, ну, саме те, що я роблю, воно в мене дуже кропітке і займає дуже багато часу. Робити руками це багато часу, в мене може 3-4 місяці на одну роботу йти.

(продовження додатку А)

Можна сказати, що зараз український ринок художнього мистецтва трошки просів, так би мовити?

Тетяна Власенко: Я б так не сказала, в цілому навпаки. З одного боку, з'явилося багато можливостей, дуже багато. Дуже багато молодих, вони дуже молодці в тому плані, що вони шустрі, вони знаходять багато і опен-спейсів, і проектів, і виставок. Багато-багато-багато саме для українських митців. Я би навіть сказала, що війна якось це підняла, бо всі знають про Україну і йде підтримка українських митців. У цьому сенсі це зробило все це швидше і з'явилося багато неочікуваних можливостей, яких не було до. Щоб їх реалізувати, то треба слідкувати, шукати, знаходити.

Взагалі, те, що мені не подобається, це не те, що українська тенденція, а всесвітня, що до прикладного відношення, як до Попелюшки. От полотно, олія — оце так-так, а кераміка, наприклад, або той же текстиль, скло. Скло взагалі... в Україні закрилися ті гуті, зараз там скандал страшенний. У Львові з комбінатом скульптурно-керамічним, тому що там продають, просто віддають на відбудову, бо розташування в центрі міста. Тобто підтримки такої від держави... Наприклад, художник який фрілансер, сам по собі працює. Підтримки істотної як такої немає від держави, все залежить від самої людини. Залежить від людини наскільки він швидкий, наскільки активний, наскільки багато працює. Мені здається, що завжди важко у творчості вводити якісь середні лінії, тому що зараз цінність миття вираховується тим, наскільки він може відтворити саме свій унікальний Всесвіт. Стільки в мистецтві вже мовлено-казано-показано, що знаходити щось нове, якісь нові техніки, то дуже рідко буває і завжди бувають повтори. Якщо брати таку саму верхню планку, то глядачу, в тому числі і західному, цікавий художник як особистість, його внутрішній світ, а якими там можливостями він його передає — це вже друга стадія. Є таке стабільне, те, що завжди треба, традиційне — олія, полотно, графіка, художня фотографія, такі речі. Дивлячись, хто де в тому працює. Театральні художники зазвичай відомі серед вузького кола, знаєте, їх ніхто не пам'ятає, тільки якісь одиниці. Тому що художник в театрі і в кіно, він не має висовуватися, він має працювати на кінцевий результат, там інші зовсім задачі, але дуже цікаво, тому що це стильна діяльність і те, що можна зробити в театрі.

Наприклад, коли виставу роблять 50 людей або 100, то зовсім інші можливості, ніж ти сам в майстерні сидиш.

(продовження додатку А)

Ви створюєте унікальний авторський текстиль. Чи відчуваєте ви, тематики ваших творчих робіт якось перемінилися від початку повномасштабного вторгнення. Чи якось змінився ваш творчий вектор?

Тетяна Власенко: Мені важко зараз сказати, це треба, щоб якийсь час прийшов і тоді побачити. З того, що мені не подобається — я набагато менше зробила творчих робіт за цей час, тому що був період, коли просто треба було заробляти гроші, час іде на виживання, багато часу на волонтерство в мене йшло. Дуже багато людей просто схлопуються, я б не сказала, що я зовсім схлопнулась, але якась така трохи невелика депресивність всередині... вона, звичайно, відображається і в роботах. Що всередині, то й назовні.

Чи допомагає Вам творча діяльність рефлексувати і справлятися з тривожністю?

Тетяна Власенко: Ви знаєте, мені зараз в творчих роботах від нуля не вистачає енергії такої, сили. Дуже багато сил йде просто на збереження нервової системи, але мені допомагає те, що саме я виконую руками. Я щось там трошки малюю, щось трошки шию, оце мене дуже стабілізує, якось така моторика більша пішла. Це не про творчість, це більше про медитацію. Хоча я не скажу, що в мене творча криза, ні, зараз я дві нові вистави роблю і мені подобаються ідеї, які ми розробляємо, наразі вони ще не готові, але в процесі.

Дуже-дуже сильно залежить від самого проекту і які там задачі. Гарні в нас трієнале текстильні раз в три роки, я завжди стараюся брати участь. Зараз буде аж три роботи: одна виставка в Австралії, одна в Англії, ще ми робимо дуже цікавий спільний проєкт в Асоціації печворку. Ми взяли панно «Козака Мамає» зібрати з частин... тобто кожен шиє свій сектор, а потім ми все це збираємо в один великий блок. Буде така велика робота, ми вже розподілилися, у кожного свій фрагмент. Робила я в Бірмінгем одну роботу, там було задано розмір... Це на Заході дуже популярно, коли робляться спільні проєкти, задається розмір і якась тема. Це збираються блоками здоровенні панно, а потім вони подовгу катаються, можуть і три роки кататися по Європі, по світу. Я робила туди

«Пасічника», там був обов'язковий ресусле тканини. Я люблю працювати на вживаних тканинах завжди. Я вважаю, що тканина має жити довго і перероблятися. Мені подобається знаходити те, що вже було, щоб не викидати, а зробити з того мистецтво.

(продовження додатку А)

Ви також займаєтеся новорічним іграшками. Ви часто описуєте, що ви використовуєте такі тканини, які придбали вже вживаними, тобто повторне використання. Або щось зі старого арсеналу, так би мовити, використовуєте.

Тетяна Власенко: Зараз я роблю зайців, вони в мене в Ужгороді «народилися», тому що я пішла з театру за свій рахунок, тобто оренда житла і таке інше, і в мене були мої кулі новорічні...До речі, я в Ужгороді зустріла галериста, який займається функціональною скульптурою. Це досить свіже направлення в мистецтві, він мені очі відкрив. Тобто це речі, які нібито для вживання, але вони мають і дуже сильний інший мистецький сенс. Наприклад, це може бути стільчик, на якому незручно сидіти і він не може використовуватися, але воно як стіл або стілець, але це є витвір мистецтва. Показував він мені дуже цікаві робити, це направлення зародилося в Нью-Йорку. І він там кричав мені: «Ваші кулі — це функціональне мистецтво, Тетяно!». Просто мені подобається, підбирати гарний колорит, це все робити. Почала я новий рік, почала шити зайчиків зі вживаних натуральних вовняних светриків. Я їх збиваю у вовну і шию. Зайці дуже сподобалися, їх гарно брали на ярмарках. До речі, ярмарки там теж волонтерські, ми віддавали частину заробітку на ЗСУ. Це організовувала волонтерська організація «Барліг» [скоріше за все, мається на увазі «Рух підтримки закарпатських військових» - прим.]. Там дуже хороші дівчата, які стільки роблять для військових, для ЗСУ. Працювала я ще у волонтерській організації допомоги постраждалим внаслідок війни. Там ми працювали, ну саме на себе, на ВПО. Там дуже-дуже багато людей, тих, хто там з Маріуполя. Багато хто в Ужгороді залишився. Скільки розмовляла з людьми... Стільки горя, стільки втрачено... Людям дійсно дуже потрібна допомога, вони приїжджають, по суті, з однією сумкою і нічого не мають.

Якою, на Вашу думку, є роль мистецтва під час війни?

Тетяна Власенко: Мистецтво завжди велику роль відіграє, може люди того не відчують...Але, я думаю, що якщо кожен трошки вкладає і організовує цей егрегор, від якого не можна відмовлятися...Цитують Черчилля: «Навіщо тоді воювати, якщо загубити це в дорозі?». Кожен митець він чим відрізняється, що він не може не працювати, які б не були обставини. Він має це робити, це його місія, більше-менше, як людина може. Звичайно, велика роль... От Лариса робить дуже гарні плакати, цю серію. Хтось може, як то кажуть, гостро це зробити, те, що сьогодні потрібно. У когось як я, наприклад. Я, наприклад, не очікувала від себе, що я так піду всередину, у свою внутрішню «Монголію», я

(продовження додатку А)

більше закрилася, інтровертно так. Для мене це було дивно, чому так, а не інакше. Багато молоді, які роблять актуальне, гарне. Підсумовуючи, я би сказала, що митець — це людина, все залежить від митця, що він хоче зробити, що він хоче сказати, які в нього цілі, чи є в нього маніфест, що він робить, наскільки він це хоче робити. Мені здається, в цьому сенсі важко узагальнювати.

Чи є у Вас художники, чії роботи про війну Вам подобаються?

Тетяна Власенко: Плакати Лариси мені дуже подобаються, вони такі гострі. Я бачу, як вони йдуть. Олекса Манн, я знаю, він в Ужгороді живе, у нього гарна графіка, мені подобається. Саме про війну...дуже рідко хто саме так подає тему, що війна. Мені не подобається, коли щось іде дуже сильно в лоб. Може, це в мене від театру. Мені здається, що мистецтво має глядача втягувати в розуміння, щоб людина подумала, включила асоціативні зв'язки і коли вона це робить, то вона теж стає співавтором. Гарні роботи мають багато сенсів, щоб це не було плоско в ментальному плані. Завжди якщо є щось актуальне і гостре, то завжди знайдуться митці, які будуть ці експлуатувати, без цього ніяк. Всі люди різні, а митці то взагалі складні.

Чи відчуваєте Ви культурні переміни в нашому суспільстві?

Тетяна Власенко: Розумієте, важко зараз зсередини сказати...Треба відстань, відстань покаже. Я впевнена, що вони є, абсолютно точно, вони не можуть не бути. Але...дуже все близько, ми зараз просто в тому знаходимося, тому цілісно не бачимо, не можемо систематизувати.

Чи буде підйом українського мистецтва після війни?

Тетяна Власенко: Думаю, так. Світ нас почув та побачив, що ми такі є, що ми не просто якийсь придаток. Погано, що в Україні майже немає ніякої допомоги митцям. Дуже мало таких художників, що можуть зробити творчість і вона буде їх заробітком. Всі десь працюють, викладають, ще щось роблять. Тобто людина, яка могла би зробити чисто культурний внесок, їй не вистачає, часу, сил. Якби була якась допомога від держави, система грантів. Хоча гранти теж є зараз. Щодо підйому мистецтва, роблю висновки з того, що бачу навколо, але якісь глобальні висновки... мені здається, в мене немає таких знань і такого бачення. По інтуїції так. Це просто не може не відобразитися, але як і в що, це може бути трохи пізніше. Не одразу щось вистрілює, потрібно, щоб воно визріло. У мене, до речі, був цикл в 2019-2020 році. Називався «Ілюзія безпеки», але зробила

(продовження додатку А)

тільки одну роботу, мало би бути п'ять. Сама дивуюся, тобто відчуття того, що щось гряде, воно було. Художники ж вони тонкі натури, щось уловлюють з суспільного, зі спілкування, з того, що він вміє, що знає... Війна — дуже серйозне випробування, дуже серйозні зміни сенсів, переоцінки. В Україні дуже сильно вкорінене переконання, що митець має радувати, що він має давати радість людям, що мистецтво має давати гарний настрій. І дуже агресивно сприймаються речі, які не вкладаються в отой суспільний дух, іде різке відторгнення. От цей випадок зі скульптурою в Стрийському парку у Львові... А всевітня тенденція іде до того, що емоція може бути різною. Мистецтво може бути різним, якщо воно емоційне, то й емоція може бути яка завгодно. Мені здається, що більше не митцям треба щось міняти, а глядачам. Частина людей, яка розуміється на сучасному мистецтві, дуже маленькі. Просто розумієш, що в людей часто нема ніякого бажання розширити світогляд і подивитися... Якийсь має бути гарний прошарок у людини знизу, щоб можна було стати знизу і «вирости». Чомусь якщо щось іде у розріз і стає неприємним... або якщо людина не розуміє, то це чомусь дуже часто викликає у неї агресію одразу. От якби в тому суспільстві пішло і попрацювало над толерантністю сприйняття, то це було би на користь взагалі, мені здається, тому що сприйняття думки іншого всім на користь. Повертаюся до того, з чого я починала, що в театрі в нас так само: «Я не хочу бачити там, де важке, там, де кров...». Була вистава дуже гарна «Вітер шумить у тополях», там про ветеранів. Три дідугана, які живуть у притулку, вони мріють вирватися і піти з того місця. Це дуже тонка комедія, але люди йдуть, вони не дуже хочуть дивитися, тому що вона заставляє замислитися, заставляє подивитися на себе з неприглядних сторін. Мистецтво виховує в тому плані, що якщо щось комусь захочеться

дізнатися більше...У всякому полі діяльності екстремальні передові речі підтягують все, що за ними стоїть далі. Чим нижче ця верхня планка – тим нижче і середня. І в мистецтві, те, що мені хочеться, щоб в людей була більше надивленість, тоді будуть гарніше сприймати, більше розуміти. Але того має бути дуже багато різного, щоб людина могла вибрати для себе і на тому зрости.

(продовження додатку А)

Дане інтерв'ю проводилося 10.10.2023 року за участі Олени Мороховської – львівської художниці, що працює в галузі художнього текстилю, магістрантки Львівської національної академії мистецтв

Ти продовжила навчання у Львівській національній академії мистецтв на магістратурі. Розкажи, чим зараз взагалі живе львівський художній текстиль?

Олена Мороховська: Доволі складне питання...Живе так, як і всі інші галузі: війною, радіщами. Зараз Львів живе більше скульптурою, аніж текстилем, я би сказала. Що стосується середовища в академії, то ми підлаштовуємось під тенденції в світі, кафедра текстилю часто змінює програми, пробує нові текстильні техніки. Сьогодні я спілкувалася зі своєю одногрупницею, яка поступила до нас на магістратуру з Косова. Вона вважає, що в нас більш вільно «дихається» в творчому плані, більше дізнаєшся про різні види текстилю. Часто приходять випускники кафедри, які діляться власним творчим досвідом, тому потроху до нас проникають сучасні віяння.

Тематика багатьох твоїх творчих робіт пов'язана з переосмисленням сьогодення війни, подій, в яких ми зараз живемо. Чим для тебе була творчість з початку повномасштабного вторгнення і де черпати сили для творчості?

Олена Мороховська: Взагалі, з початку повномасштабного вторгнення я почала більше творити як митець...такі роботи більш галерейного формату, бо до того я займалася декоративним текстилем, декоративно-ужитковими речами.

Мені дуже хотілося відірватися від того і більше говорити про свої почуття. Тоді ж я почала працювати з галереєю, тоді спробувала текстиль не лише як суто перенесення зображення, а як мистецтво волокна...як воно працює окремо від образотворчого живописного підходу. Тобто в руслі більш сучасному, але з відображенням того, що я відчуваю. Далі я розвивала цю тему, шукала, що може бути більш «юзабельним» в текстилі. Шукаю болючі моменти, які водночас можуть бути і красивими.

Так співпало, що твій творчий вектор змінився з початком вторгнення чи обставини стали головним поштовхом?

Олена Мороховська: Я до того дуже довго ходила і думала-думала... Мене постійно розривало: чи я художник декоративного мистецтва, чи я більше галерейний митець, куди я розвиватимусь. До того моя сторінка в соцмережах називалась «Домівка» [сторінка була присвячена декоративно-прикладним

(продовження додатку А)

речам, які створювалися для окраси приміщень]. Після 24 лютого у мене стався такий злам...Я подалася на орен-call до галереї. Коли мене обрали, то галерея на своїй сторінці позначала нікнейми тих, кого обрали...І коли я прочитала свій нік «Домівка», то зрозуміла, що це не те, що варто показувати в галереї і це не те, куди я би хотіла рухатися. Тому я і змінила свій формат. Ужиткові речі не могли сказати стільки, як я тоді хотіла проговорити.

Чи допомагає творча діяльність рефлексувати і справлятися з негативними емоціями?

Олена Мороховська: Так, дуже, особливо враховуючи, що мені складно словами обговорювати те, що я відчуваю, навіть з близькими. В перші два дні повномасштабного вторгнення я просто сиділа і ткала. Це те, що заспокоює і мозок і руки. Ти займаєшся улюбленою справою, а на фоні цілий день слухаєш новини. Робота руками взагалі дуже відволікає і допомагає мозку пережити стрес.

Ти зараз активно береш участь в різних художніх виставках, зокрема в тебе була персональна виставка в галереї «Світло». Чим для тебе є реакція людей на твої роботи і чи є якісь реакції, які тобі найбільше запали в душу, запам'яталися?

Олена Мороховська: Запам'яталась перша реакція кураторки, з якою я співпрацювала, з Христею. Коли мене відібрали на виставку, вона хотіла якось задіяти в експозиції їх килим. У них є дворик і в них є килим, як символ того

дворіку. А коли я прийшла зі своїми ідеями, емоціями, які хотіла втілити, то я тоді їй їх розказала і запропонувала. Вона мені відповіла: «Я фанат ткацтва». І от я собі цю думку якось закарбувала, бо мені хотілося дійсно поширювати ткацтво, пропагувати його. Люди дивуються, коли бачать мої роботи, питають, чи це вишивка, чи що це таке. Ткацтво не є таким популярним, ніхто не розуміє, як це створюється, що це з нуля створюється тканина.

Ти береш участь в арт-проектах. Узагалі серед колег по художньому текстилю ти зустрічаєш художників, які також працюють над злободенною тематикою?

Олена Мороховська: Насправді я зараз в такому оточенні, що в академії зосереджена на навчанні, тому моє оточення – група і викладачі. А що стосується проєктів... Можна пригадати «Скіфію» у Франківську, там суто текстиль представляють. Це була насичена подія, брали участь і іноземці. Було цікаво дізнатися, що навіть в Тайвані думають про Україну, присилають свої роботи,

(продовження додатку А)

хвилюються за тебе. Це був такий зв'язок через текстиль. Відкриття виставки співпало з підривом Каховської ГЕС, була одна робота присвячена Херсонщині. Це був болючий день, організатори виставки з тих країв. Але ми зібралися, нас всіх об'єднав текстиль. На тій виставці багато присвячувалося війні, не тільки українці думають про неї.

Ти зараз працюєш над творчою серією робіт «Українські поля». Що послугувало першоджерелом ідеї, чи мала ти якесь тонке художнє передчуття, чи думала ти про те, що може статися така екологічна катастрофа?

Олена Мороховська: Ну, передчуття такого не було, для мене це стало несподіванкою. Мені вірилося, що вони не зроблять цього. Зараз я розумію, що все може статися. Моя серія більше вже як наслідок того, що я бачила на фотографіях. Я починала рік тому з фотографій після обстрілу полів, я зберігаю собі ці всі зображення. Потім намагаюся більш абстрактні такі плями малювати, але з думкою про ці поля.

Хотілося би поговорити і про твою бакалаврську роботу під назвою «Надія», які думки ти закладала, як проходила робота? Твір вирізняється формою і сучасною технікою

Олена Мороховська: Над ідеєю я думала задовго до початку роботи. Взагалі я тоді ще думала, що до нашого захисту війна вже закінчиться і «Надія» буде більше про нашу відбудову, але так не сталося. За основу я брала рослинні мотиви, мене якось вражало те, як під час війни навесні все розквітає навколо. Все обстрілюється, руїни, але природа розквітає, не дивлячись ні на що. Це мене надихало на те, що треба продовжувати жити і працювати, так як природа ні на що не зважає. Я намагалася це почуття надії відтворити комбінацією природи і моїх думок, створити форму 3D.

Як публіка сприйняла бакалаврську роботу?

Олена Мороховська: В цілому все пройшло добре. Асоціації у всіх, звісно, бувають різні, але в цілому відгуки були приємні. Багато хто не думав, що таке можна зробити в текстилі. Нещодавно ми говорили з галеристкою із «Зеленої канапи» Олесею Домарадзькою, показували їй свої роботи. Вона також відмітила «Надію» як гарну роботу, яка справляє враження.

(продовження додатку А)

Ти втілюєш свої художні ідеї в основному через зображення природи, як живої, так і неживої. Наскільки це провідна форма в твоїй творчості?

Олена Мороховська: Так, це потужне джерело натхнення, яке я люблю. Постійно хочеться якісь фактури і форми природи відтворити. Оскільки я мислю текстилем, то завжди шукаю те, що може бути близьким до нього. Також думала над тим, що мені легше абстрагуватися від людей і не думати про фігуратив, тому легше говорити через природні мотиви. Поки що так.

Якою, на твою думку, є роль мистецтва у війні?

Олена Мороховська: Сподіваюся, що вона є великою, адже це ще один метод спілкування, який важливий для глядачів, авторів і для світу. Мистецтво – це наша мова, на нас звернули увагу після початку вторгнення. Ми мусимо говорити і нагадувати про себе, для українців теж мусимо нагадувати, що йде війна. Важливо не втратити фокус і увагу, бо можемо повторити історію з 2014 року. Мені дуже страшно до цього повертатися, тому я надіюся, що митці триматимуть руку на пульсі і не даватимуть до цього звикнути.

Як ти думаєш, чи зріс інтерес іноземної аудиторії до українського мистецтва, зокрема і до твоїх робіт?

Олена Мороховська: У принципі, я намагаюся просувати свій Instagram, але війна додає інтерес або хоча би якогось зацікавлення серед іноземців. У мене навіть є постійні іноземці, які кидають реакції, перший мій продаж закордонний якраз стався десь рік тому. Думаю, що війна теж посприяла тому зацікавленню. Люди питають, підтримують...

Ти нещодавно проводили текстильний пленер на відкритому просторі, анонсувала цю подію в себе на сторінці. Як люди відреагували? Чи можна цей пленер назвати арт-терапією?

Олена Мороховська: Так, щось в тому руслі, це для душі, так би мовити. Приходили люди, і ті, хто вміє ткати, і хто не вміє. В основному це були дівчата. Я чую тільки позитивні відгуки...Відразу попереджала, що ми працюємо з рослинами, що це не є щось довговічне, воно може осипатися і так далі, тобто ми працюємо суто для процесу. Ми працювали в парку, тоді було досить сонячно, всі ніби задоволені. Я знала, що в деяких учасників були трагічні події до пленеру, але вони все одно вирішили прийти, щоб якось відволіктися, щось спробувати. Я сподіваюся, що це не перша і не остання практика, просто зараз маю недостатньо часу, щоб приділити цьому достатню увагу.

(продовження додатку А)

Чи відчуваєш ти культурні перемини в нашому середовищі, чи змінилося щось після 24 лютого?

Олена Мороховська: Я сподіваюсь на це, мені би хотілося, щоб візуальне мистецтво ставало більш популярним. Мені здається, що так і сталося. Принаймні у Львові точно знаю - багато людей, які переїхали, дізнались, що існують галереї, що вони працюють і можна щось подивитися й побачити, порефлексувати, комусь від перегляду виставок стане легше.

Відчувається, що роль художника стала важливішою?

Олена Мороховська: Мені здається, що так. Я чула таку думку, що раніше не було такого сильного об'єднуючого фактору, як повномасштабне вторгнення. А зараз між художником і глядачем завжди є ця спільна точка – це війна і нам легше знайти взаємозв'язок. Тому що раніше художники могли рефлексувати на особисті теми, які не були близькими глядачу. Зараз є така тема єднання і нам легше проводити діалог один з одним.

Як ти думаєш, чи буде підйом українського мистецтва після війни?

Олена Мороховська: Якщо чесно, складно зараз спрогнозувати. Я знаю точно, що митцям зараз важко, це нестабільна робота, в Україні тим паче. Багато хто їздить по світу на резиденціях, шукають якісь фінансування просто щоб вижити. Зараз Україні важко фінансувати митців, а для розвитку треба мати гроші. А для бурхливого розвитку точно треба різні інституції, простори, майданчики... Якщо після того, як ми переможемо, будуть вкладатися гроші, то те буде.

У цілому, для художників тема допомоги держави художникам доволі болюча. Склалася думка, що держава не дуже хоче вкладатися в розвиток мистецтва, маю на увазі відрізок часу і до 24 лютого. Що ти думаєш з цього приводу?

Олена Мороховська: Зі свого досвіду не знаю, чи можу бути об'єктивною. Мені здається, що Україна просто як держава ставила мистецтво не на перше місце, а якщо і фінансувала, то в основному кіно. Державні ініціативи, безперечно, є, просто вони менш помітні для середньостатистичного громадянина. Є Український культурний фонд, вони раніше непогано допомагали галереям. Якісь такі штуки відбувались насправді, але зрозуміло, що того хотілося би більше.

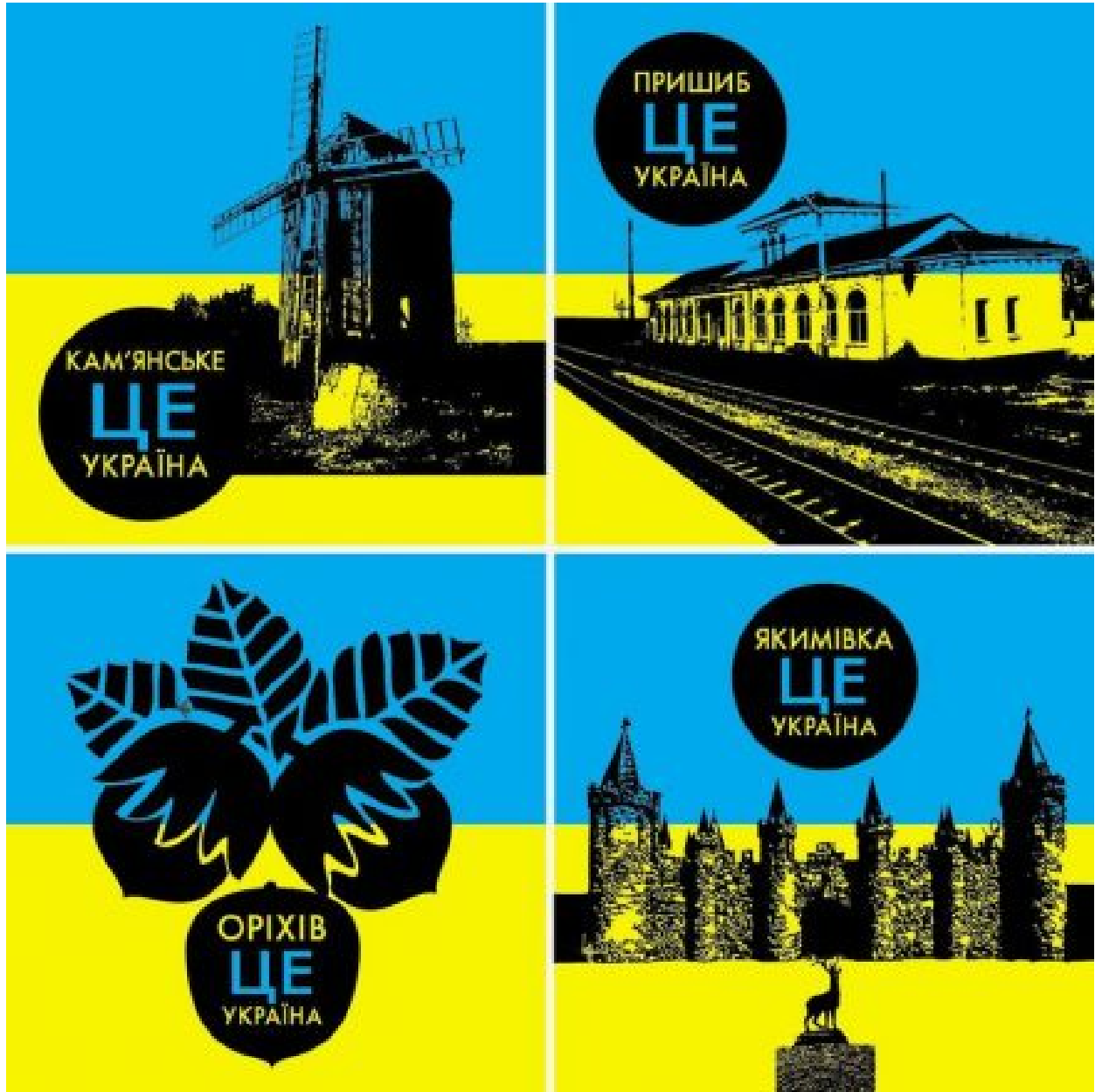

Рис. Б.1.1 Лариса Клімова. Серія плакатів «Це — Україна», 2022

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.2 Лариса Клімова. Серія плакатів «Це — Україна», 2022

Рис. Б.1.3 Лариса Клімова, плакат, 2022

(продовження додатку Б)

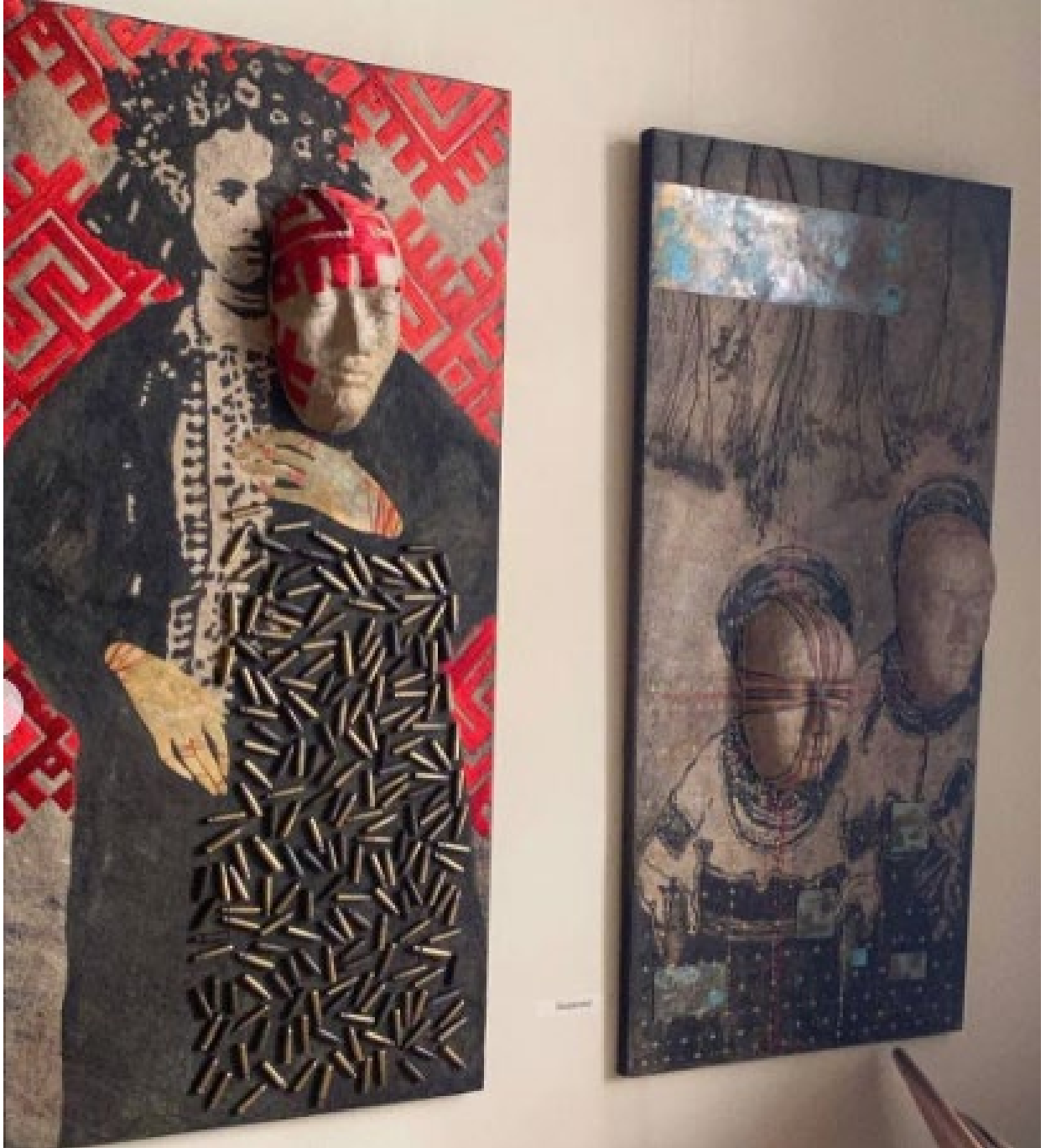

Рис. Б.1.4 Фрагмент експозиції персональної виставки Ярослави Ткачук «Берегині» в галереї «Iconart» в м. Львів

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.5 Ярослава Ткачук, три роботи із серії «Берегиня», 2023 (гобелен, ручне ткацтво, джут, льон, шовк, бронза, латунь)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.6 Ярослава Ткачук «Мироносиці» (гобелен, ручне ткання, льон, метал)

Рис. Б.1.7 Ярослава Ткачук «Гербарій спогадів», 2023 (льон, шовк, акрил, оксидована бронза)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.8 Олена Мороховська «Обірвані струни» з серії «Навиворіт», 2022
(бавовна, дрiт)

Рис. Б.1.9 Олена Мороховська «Внутрішні рани» з серії «Навиворіт», 2022
(бавовна, джут)

Рис. Б.1.10 Олена Мороховська «Азовсталь» з серії «Навиворіт», 2022
(бавовна, джут, цвяхи)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.11 Олена Мороховська «Занурюючись у землю» з серії «Українські поля», 2023 (туш на бавовняному полотні)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.12 Олена Мороховська «Випалені» з серії «Українські поля», 2023
(джут, бавовна, вовна, льон)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.13 Олена Мороховська «Надія», 2023 (дріт, акрилові нитки)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.13 Тетяна Власенко «Люзія безпеки», 2020 (текстильний колаж, вишивка)

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.14 Данило Мовчан «Ядерний реактор, який атакується російськими військами», 2022

(продовження додатку Б)

Рис. Б.1.15 Антон Логов «Янгол, який схопив бомбу руками», 2022

Рис. Б.1.16 Антон Логов «Ядерний вибух всередині янгола» 2022

Результати анонімного опитування Додаток В
 «Рефлексія діячів українського образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного
 мистецтва та дизайну в умовах повномасштабного вторгнення»

Вкажіть Ваш вік

60 відповідей

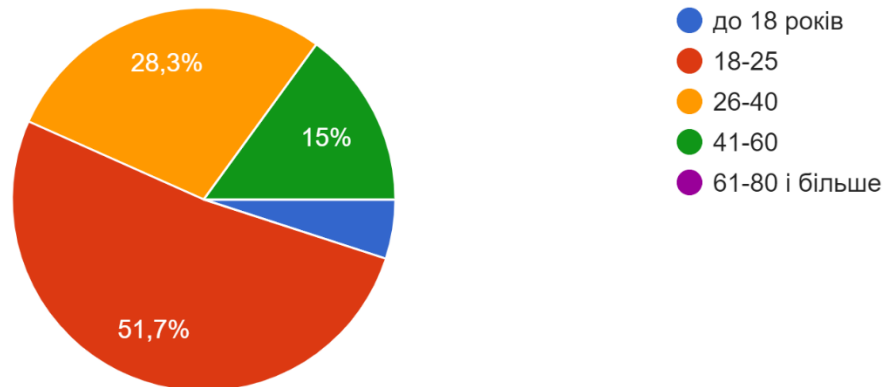

Рис. В.1.1 Діаграма 1. Вікова категорія респондентів, що взяли участь в опитуванні

Яку із зазначених сфер Ви представляєте? (можна обрати декілька варіантів)

60 відповідей

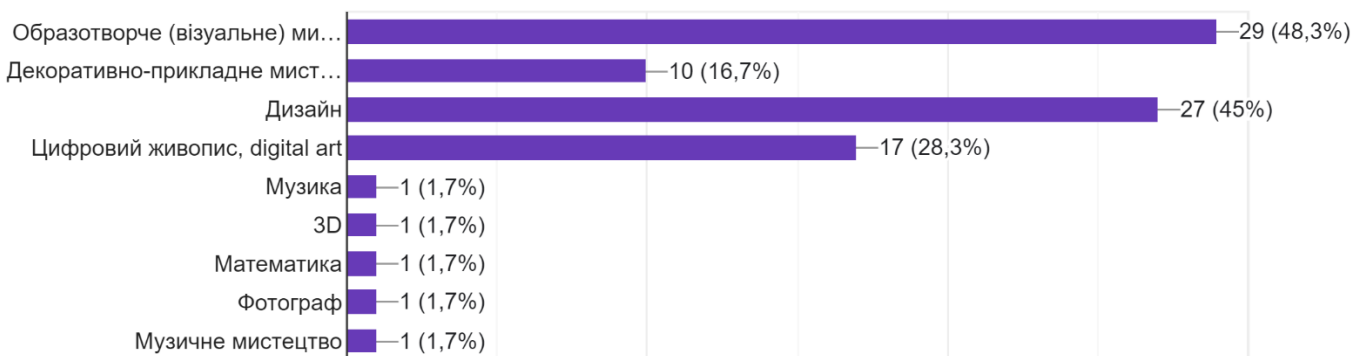

Рис. В.1.2 Діаграма з результатами опитування на запитання «Яку із зазначених сфер ви представляєте?»

(продовження додатку В)

Область України, де Ви проживали до початку повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 року)

60 відповідей

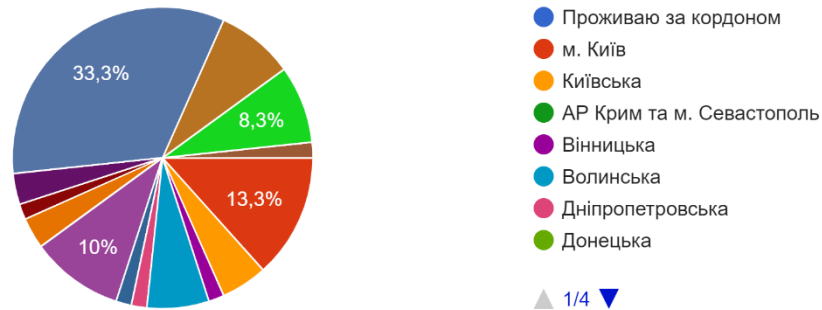

Рис. В.1.3 Діаграма 3. Місце проживання респондентів до 24 лютого 2022 року

Чи довелося Вам змінити своє постійне місце проживання після 24 лютого 2022 року?

60 відповідей

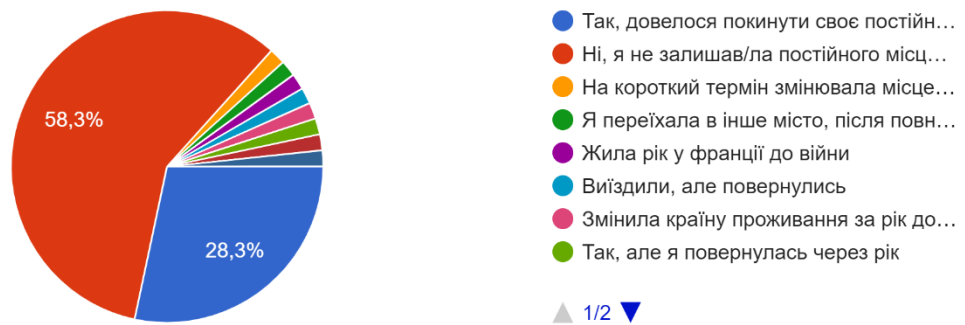

Рис. В.1.4 Діаграма результатів опитування на запитання «Чи довелося Вам змінити своє постійне місце проживання після 24 лютого 2022 року?»

Чи продовжуєте Ви займатися своєю професійною (творчою) діяльністю в умовах війни?

60 відповідей

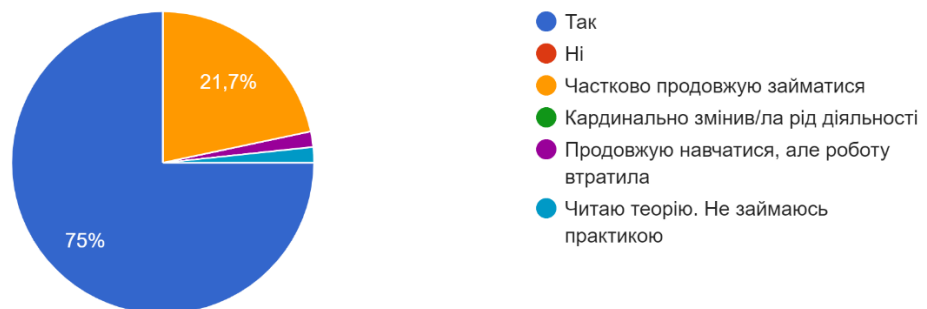

Рис. В.1.5 Діаграма з відповідями опитуваних на питання «Чи продовжуєте Ви займатися своєю професійною (творчою) діяльністю в умовах війни?»

(продовження додатку В)

Чи вплинув емоційний стан, пов'язаний з війною, на Вашу творчість?

60 відповідей

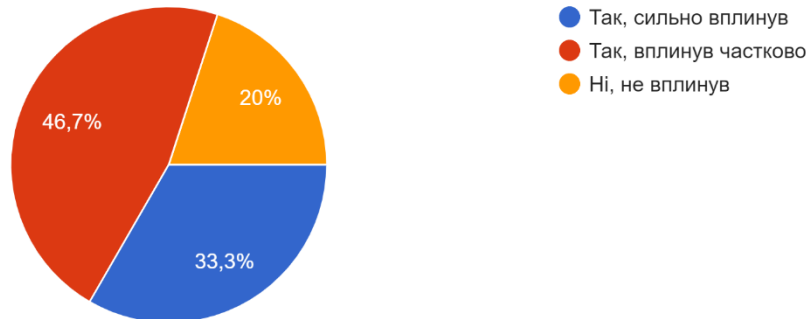

Рис. В.1.6 Діаграма відповідей учасників на запитання «Чи вплинув емоційний стан, пов'язаний з війною, на Вашу творчість?»

Чи берете/брали Ви участь у реалізації проєктів, що направлені на підтримку українців?

58 відповідей

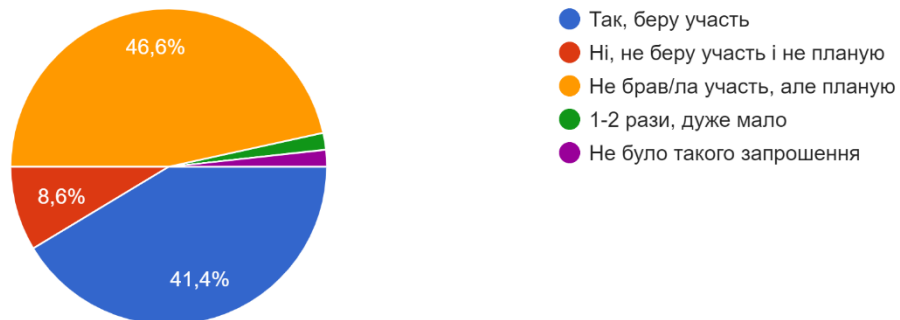

Рис. В.1.7 Діаграма результатів опитування на питання «Чи берете/брали Ви участь у реалізації проєктів, що направлені на підтримку українців?»

Чи відчуваєте Ви культурні зміни в нашому суспільстві?

60 відповідей

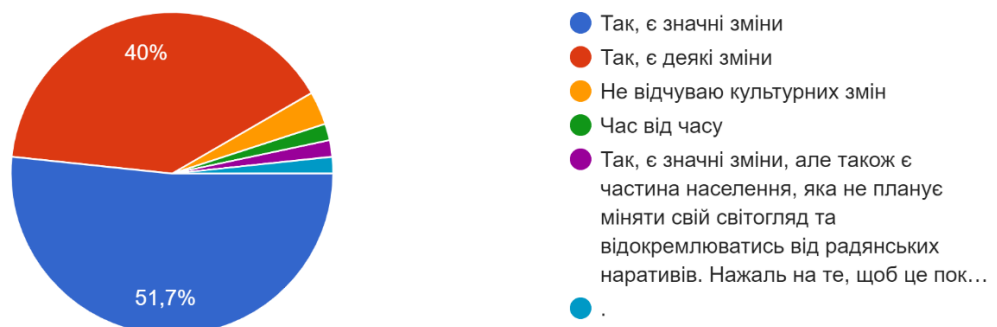

Рис. В.1.8 Діаграма відповідей учасників опитування на запитання «Чи відчуваєте ви культурні зміни в нашому суспільстві?»

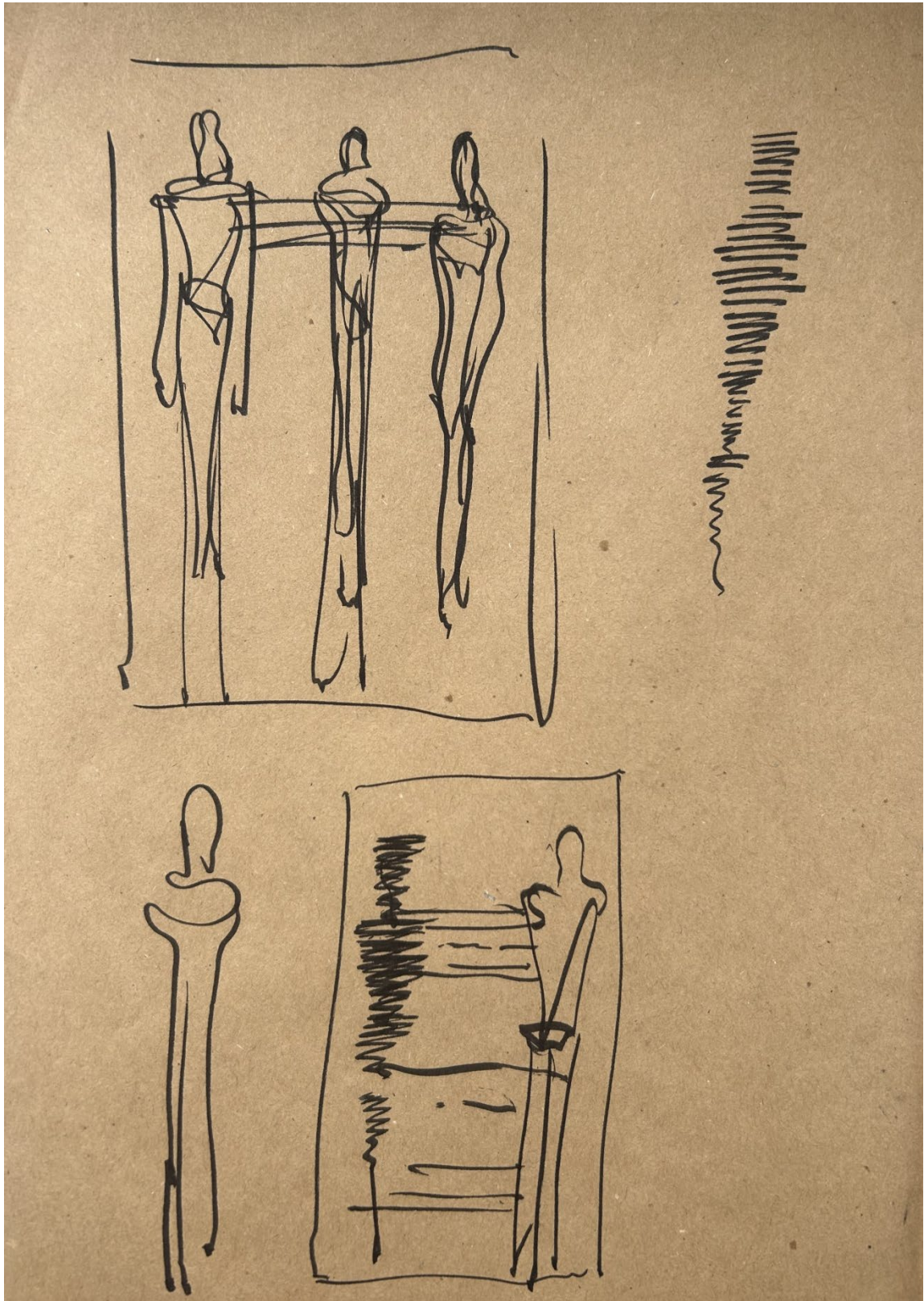

Рис.Г.2.1 Початкові пошуки композиційного вирішення

(продовження додатку Г)

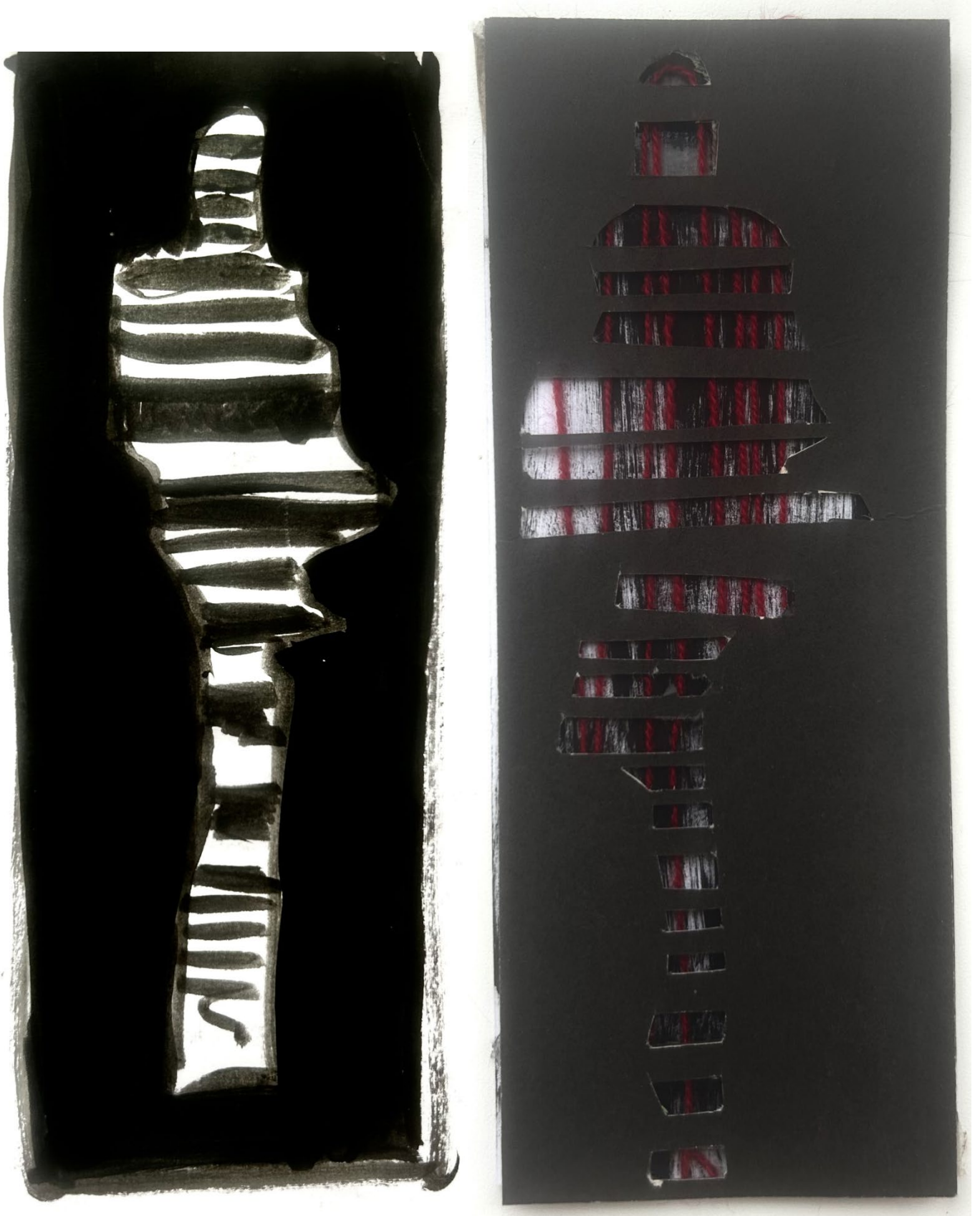

Рис. Г.2.2 Варіант зображення відповіді на завдання

(продовження додатку Г)

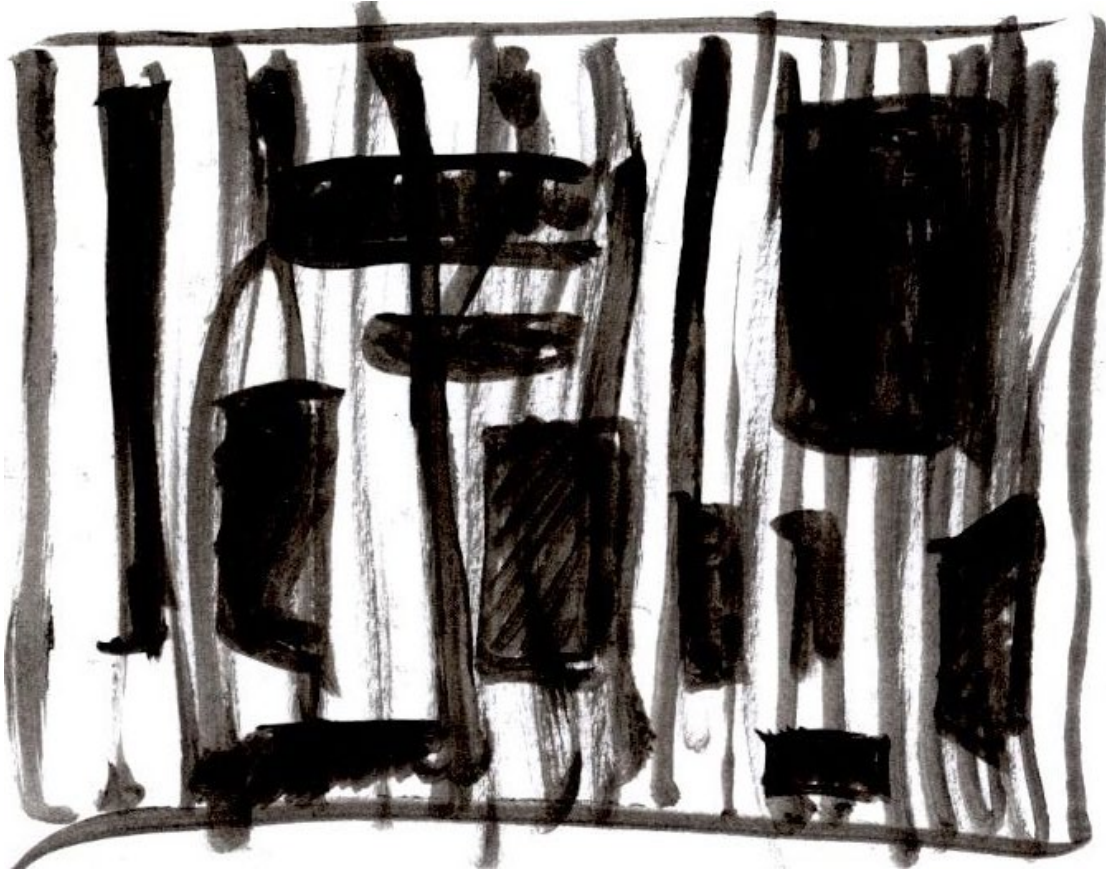

Рис. Г.2.3 Спроби графічного вирішення концепції «трансформації особистості через призму ретроспективи та сьогодення»

(продовження додатку Г)

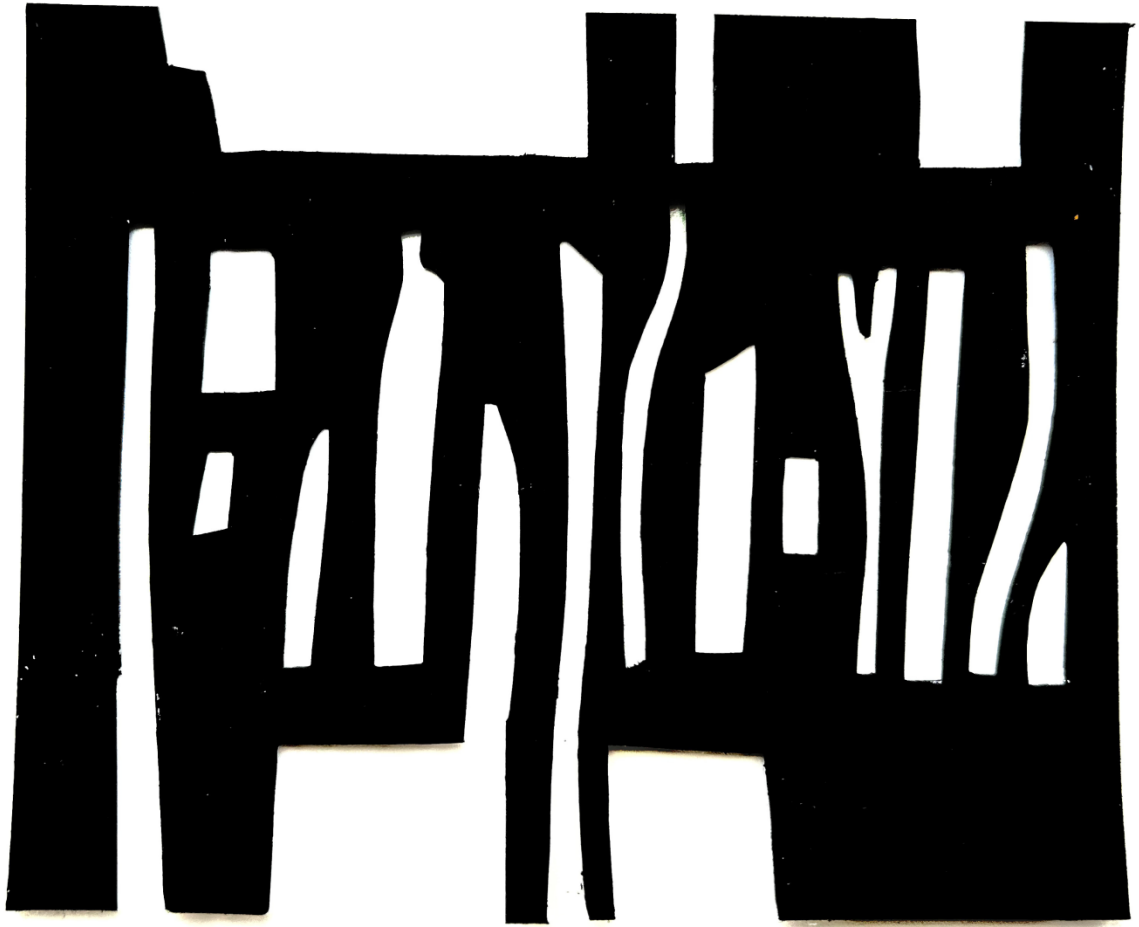

Рис. Г.2.4 Одна з викрасок, яка використовувалася при колажуванні

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.5 Пошук композиційного вирішення способом колажу

Рис. Г.2.6 Подальші ескізні пошуки з використанням елементів урбаністичного пейзажу

(продовження додатку Г)

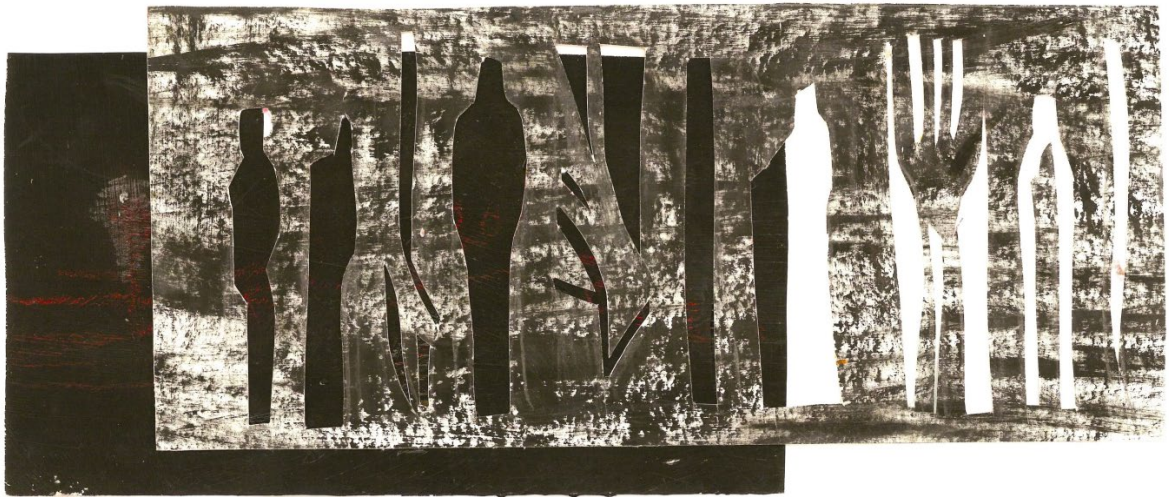

Рис. Г.2.7 Варіанти відповіді на завдання з використанням площин з прорізним зображенням фігур, природи, міста

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.8 Пошук вдалого співвідношення тональних плям в колажах

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.9 Варіанти композиційного розміщення різних частин

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.10 Продовження пошуку вдалого співвідношення тональних плям в колажах

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.11 Варіанти розміщення площин роботи відносно одна одної (з введенням чорного фону проєкту)

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.12 Продовження пошуків вдалого композиційного розміщення частин роботи

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.13 Варіанти композиційного розміщення частин роботи

(продовження додатку Г)

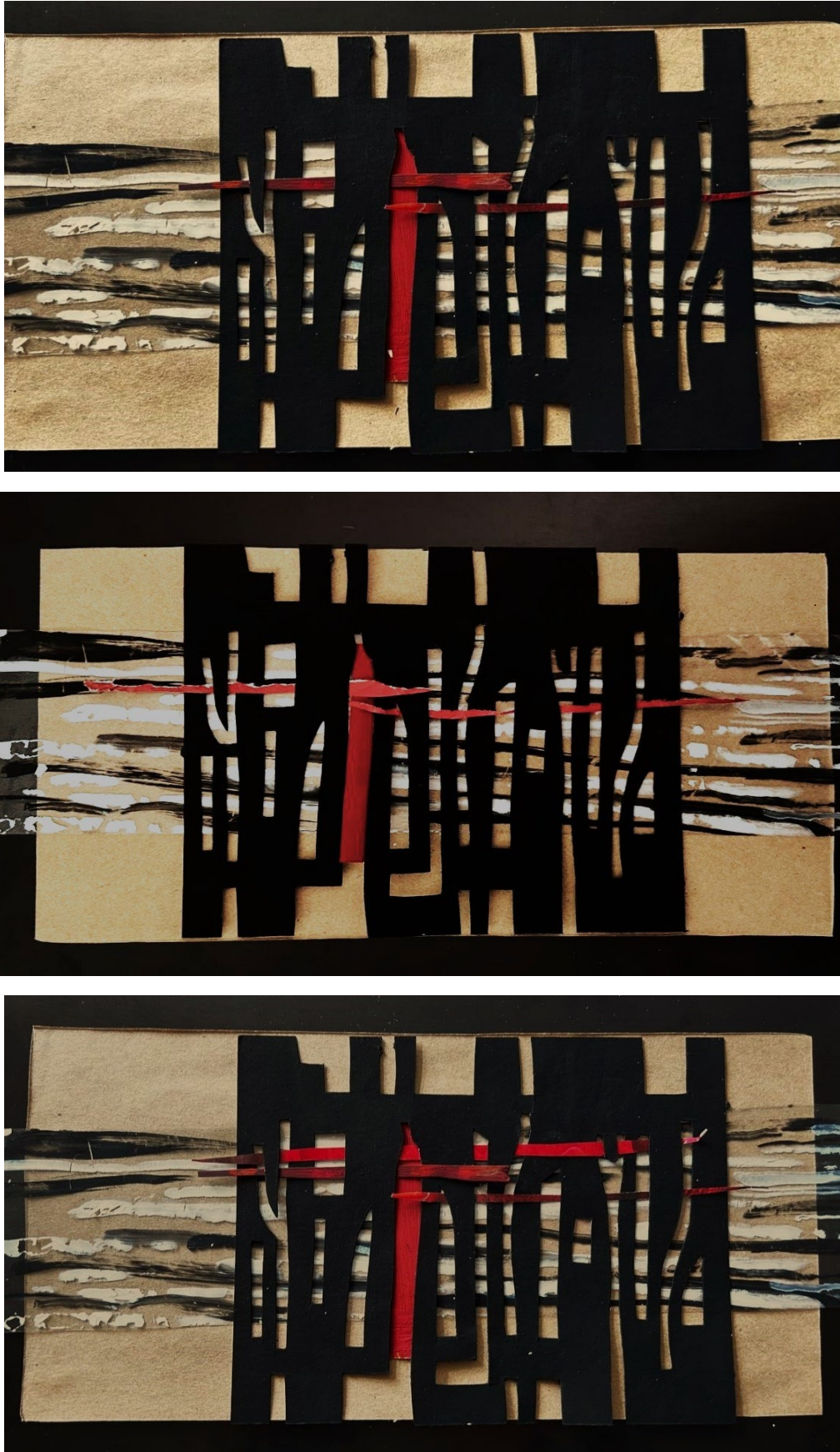

Рис. Г.2.14 Введення в ескіз ритму червоних плям, підбір вдалого варіанту

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.15 Ескіз з остаточно затвердженим композиційним та колірним вирішенням магістерської роботи

(продовження додатку Г)

Рис. Г.2.16 Фрагмент фінального ескізу

Рис. Д.2.1

(продовження додатку Д)

Рис. Д.2.2 Проект кваліфікаційної роботи

Рис. Е.2.1 Бавовняний шпагат (нитка основи)

(продовження додатку Е)

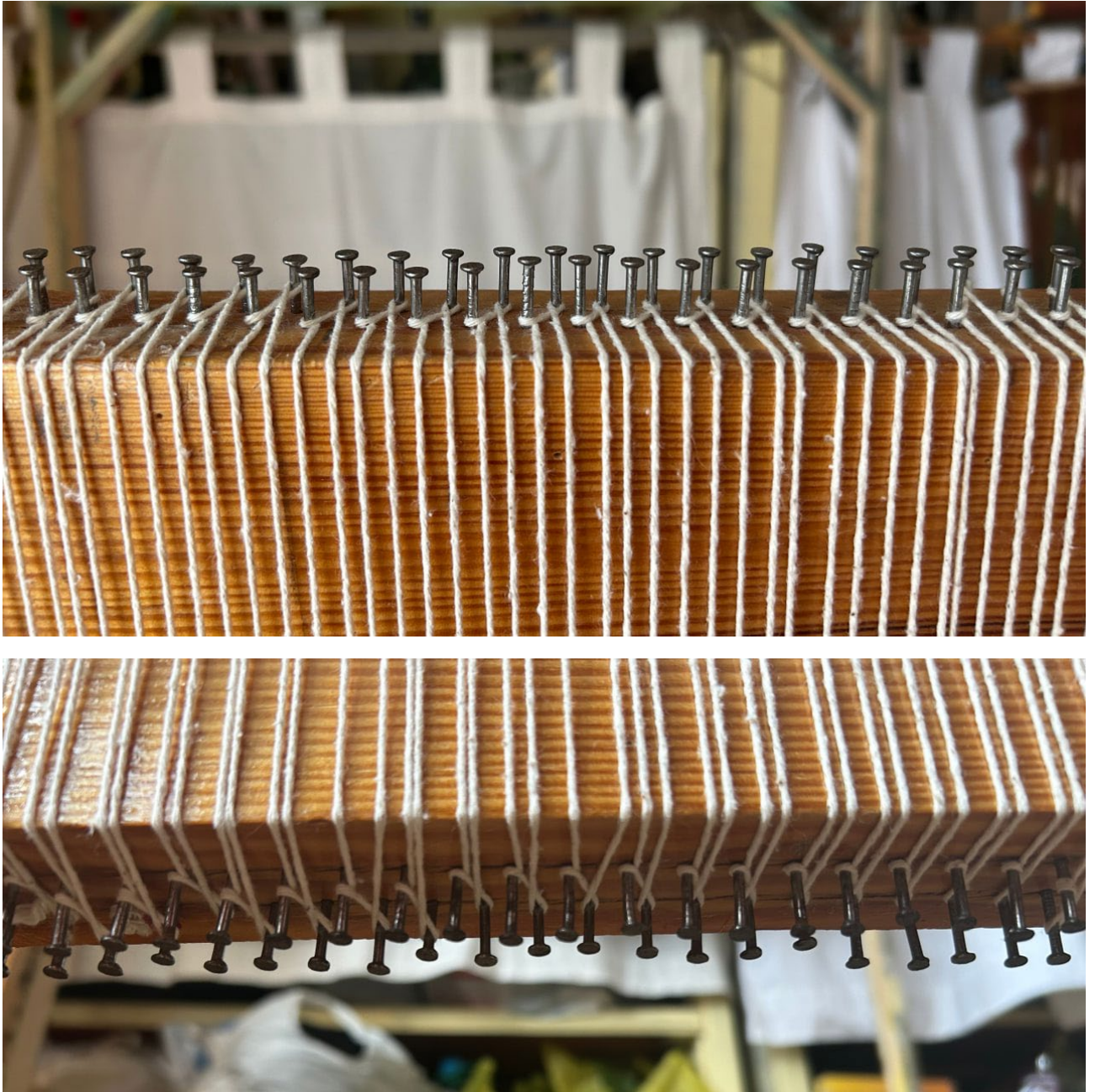

Рис. Е.2.2 Натягування ниток основи на вертикальну раму

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.3 Рама з натягнутою основою

(продовження додатку Е)

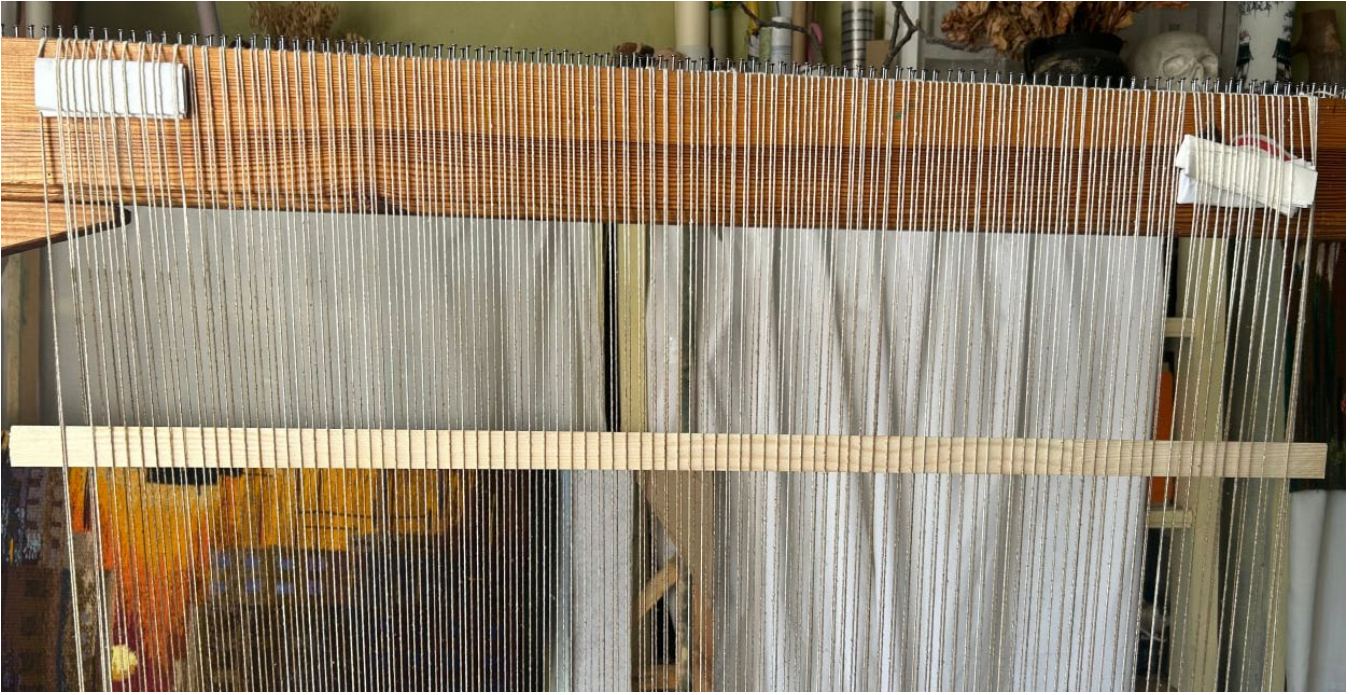

Рис. Е.2.4 Перебірна планка

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.5 Прокладання картонних смужок

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.6 Вигляд зарайки

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.7 Процес виконання роботи в матеріалі

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.8 Процес виконання роботи в матеріалі

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.9 Завершена перша частина площини фону

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.10 Зрізана перша частина площини фону

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.11 Завершена перша частина площини фону

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.12 Дві зрізані площини фону на етапі підшивання закрайки

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.13 Процес виконання роботи в матеріалі

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.14 Процес виконання роботи в матеріалі

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.15 Розкладання волокон на сітку перед клеснням

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.16 Викладка пряжі на сітку перед клеєнням

Рис. Е.2.17 Розкладання другого шару сітки

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.18 Процес створення чорного прорізного екрану з нетканого матеріалу

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.19 Процес створення чорного прорізного екрану з нетканого матеріалу

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.20 Зшита площина фону

(продовження додатку Е)

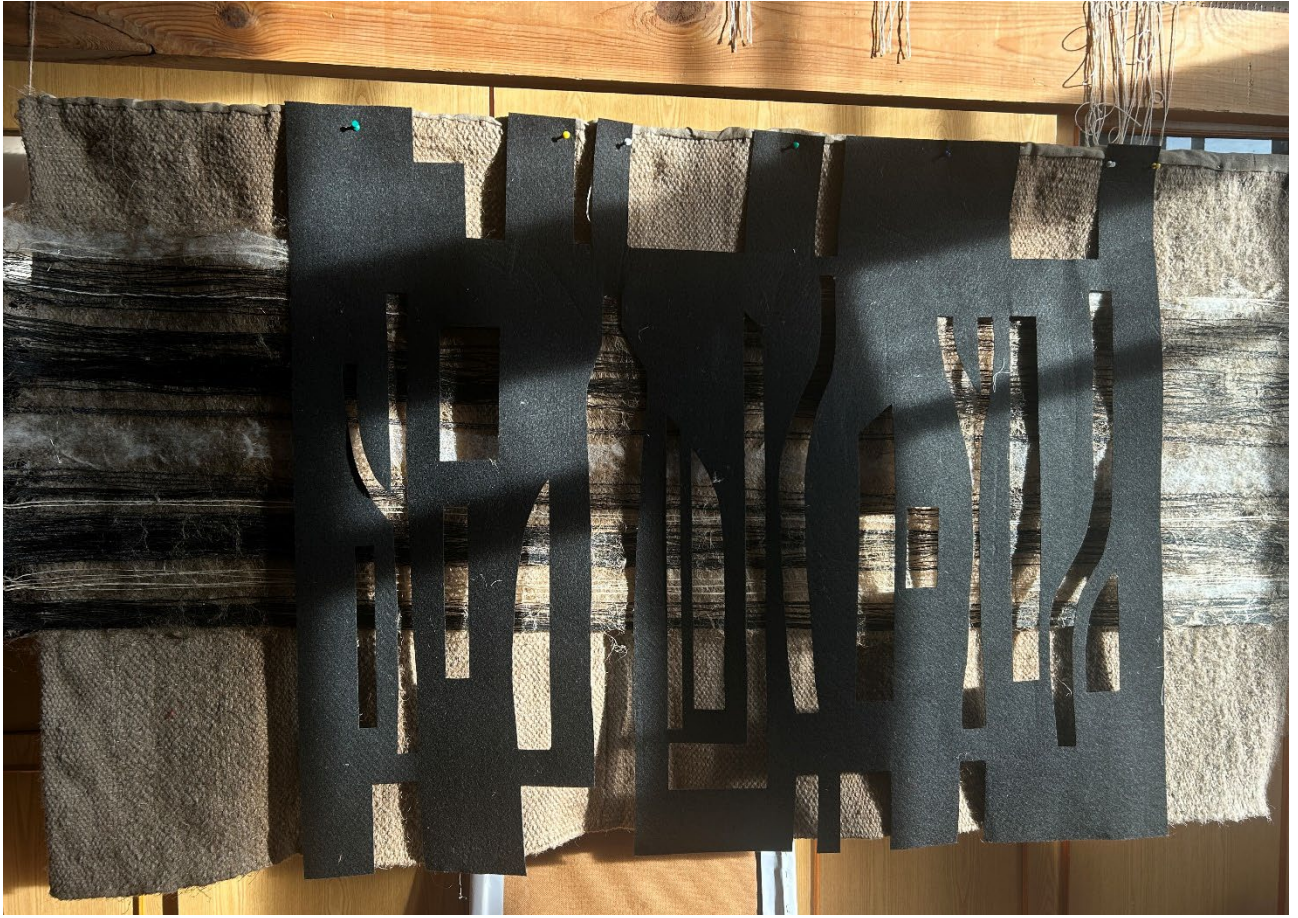

Рис. Е.2.21 Взаємодія частин декоративного панно

(продовження додатку Е)

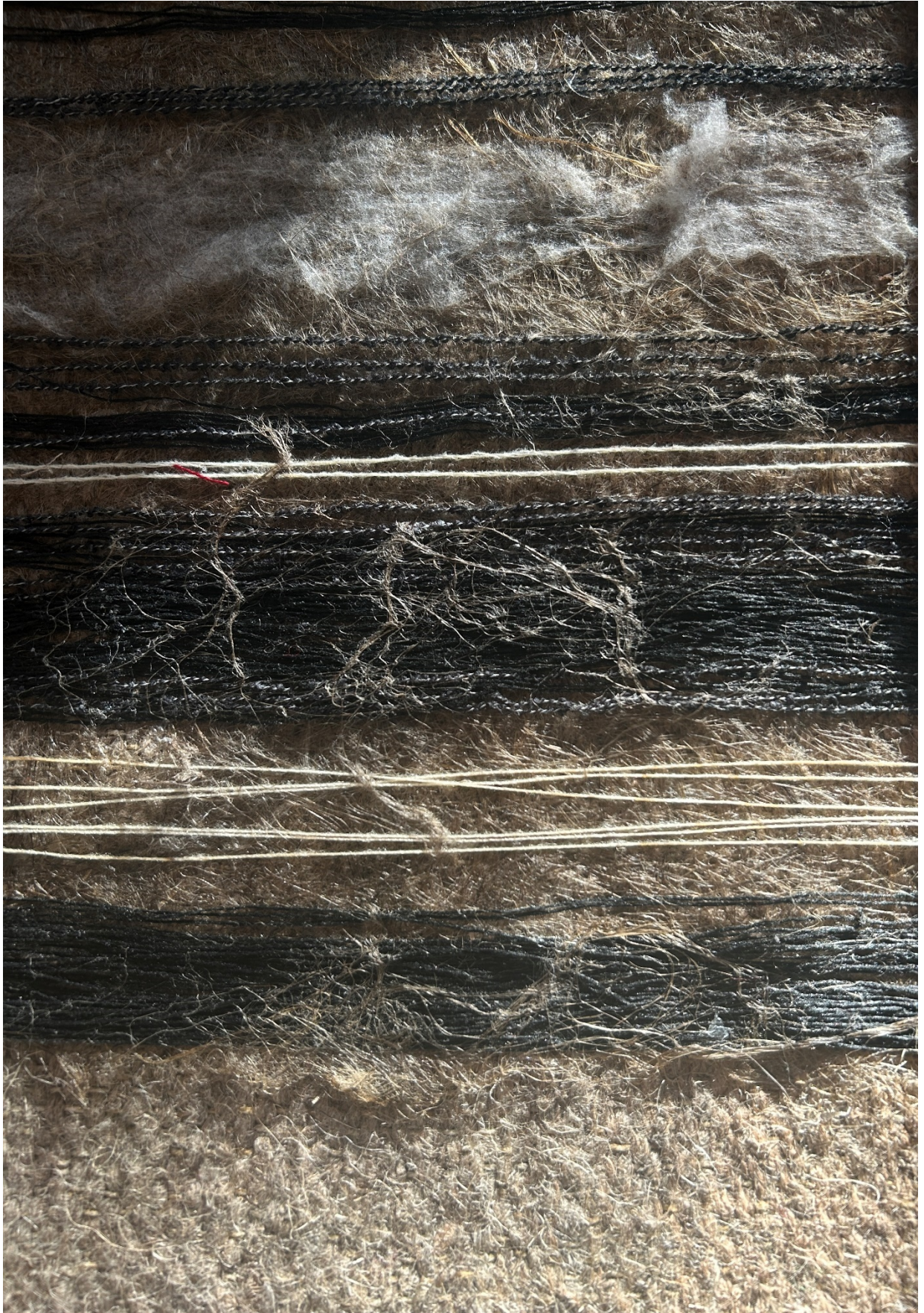

Рис. Е.2.22 Фрагмент декоративного панно

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.23 Взаємодія клеєного шару роботи із площиною фону

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.24 Фрагмент декоративного панно

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.25 Процес оформлення роботи

(продовження додатку Е)

Рис. Е.2.26 Процес оформлення роботи

